

Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul VII ■ Nr. 11 (72) ■ Noiembrie 2016

Biserica Mănăstirii Valea, Argeș

Din sumar:

Horia Bădescu: Diaconul Creangă și modelul VIP
Marian Nencescu: Propaganda, de la Galtung la „lupta pentru pace”
Mihai Nadin: *Thanksgiving*
Dragoș Vaida, Constanța Vaida Haliță: Școala noastră, ieri și azi
Acad. Alexandru Boboc: Conceptul de intenționalitate în fenomenologia lui Husserl
Mihai Sporiș: Amintiri de acum un veac
Alexandru A. Popovici: Alice Voinescu: Tragicul artei și al vieții
Florian Copcea: Eminescu, între text și macrotext
Acad. Mihai Cimpoi: Fascinația marginii
Paula Romanescu: Ciocârlia aceea – Ioana D'Arc
Ion Pătrașcu: Privighetorile Persiei
Nicolae Melinescu: Gangsteri ecuatoriali
Dan D. Farcaș: Căutarea lipsită de șanse continuă

Revista apare cu sprijinul Primăriei Municipiului Curtea de Argeș (prin intermediul Centrului de Cultură și Arte) și al Asociației Culturale „Curtea de Argeș”

Naționalismul, precum colesterolul

Gheorghe PĂUN

Există o listă parcă tot mai lungă de cuvinte-etichetă-negativă, construită tenace și insidios de (mai corect: în) mass-media noastră din ultimele decenii (includ și cartea, pentru a nu-i ignora pe autorii de cărți demistificator-mistificatoare), adesea și cu ajutorul unor oameni de cultură veritabili (snobi? postmodernisto-deconstructiviști inocenți? altceva?), cuvinte ce corespund unor concepte și atitudini care se vor incriminate, sau măcar împinse în derizoriu prin repetata pronunțare hlizită a respectivelor cuvinte. În capul listei stau „naționalism”, „patrie”, „patriotism”, „românism”, „scenarită”, „teorie a conspirației/conspiraționită”, se trece apoi la agresiv-neelegantele „dacoman/dacopat” și se ajunge până pe solul noroios al politicii personalizate, dar, „Escu nu există!”, evit să dau exemple de isme-poreclă.

La prima vedere, faptul poate fi interpretat ca un semn de democrație (nu foarte experimentată, totuși), dar câteva aspecte ar trebui să ne pună pe gânduri.

Mai întâi, direcția în care bat mai toți acești termeni. Prea par a avea o țintă comună, bine conturată. Vorba lui Alex Ștefănescu la o emisiune TV: nu putem dovedi premeditarea, dar, privind global-statistic și evaluând urmările în timp, pare o operațiune pusă la cale... (Sunt total de acord cu criticul, dar nu insist, cum să susțin așa ceva, riscând să fiu diagnosticat ca suferind de scenarită?... Că doar de-aia se accentuează conotația negativă a termenului, pentru a descuraja orice încercare de analiză într-o asemenea direcție. Fraza de pe urmă e deja un simptom de *metascenarită*...)

Apoi, nesincronizarea cu istoria curentă, vizibil îndreptată spre naționalism. Am mai spus asta și mă mir cum de nu este clar pentru toată lumea. După nivelarea internaționalist-globalizatoare a secolului XX, în care și războaiele au devenit *mondiale,* Europa revine la naționalism. Europa și America de Nord și tot Occidentul, pentru că restul lumii rămăsese naționalist. Sunt prea multe exemple recente, din Urali până-n... Brexit, nu le mai repet, doar mă gândesc că noi „iar rămânem la urmă”, ne trezim mai târziu.

Adaug și vă reamintesc rapiditatea, vehemența și buna orchestrare a „execuției” lui M.M. (face politică de partid, intră la categoria Escu, chiar dacă el este Eanu), aproape exclusiv pe motiv de naționalism, atunci când s-a anunțat candidat la Primăria Capitalei. Nu competența era pusă în discuție, nu momentele obscure sau interpretabile din biografia sa, ci – am urmărit presa – era arătat cu degetul pentru că era naționalist și era dovedit acest lucru prin

faptul că vorbea cu admirație despre Ștefan cel Mare și Matei Basarab!... Îl imita oarecum pe Eminescu, eu i-aș imita pe amândoi fără să-mi fie deloc rușine, ba chiar dimpotrivă.

Funcționează în toată această zonă o mare diversiune, pe care încerc s-o veștejesc prin comparația din titlu. Există colesterol bun (HDL) și există colesterol rău (LDL). Primul trebuie crescut (cu anumite limite), al doilea trebuie scăzut (idem). E la fel cu naționalismul – și cu multe altele. Există un naționalism bun, întors spre sine, constructiv, al privirii pozitive spre trecutul, prezentul și viitorul neamului, al grijii, admirației și dragostei (căci dacă dragoste – de țară – nu e, nimic nu e, vorba Apostolului și a lui... Marin Preda), și există un naționalism rău, agresiv, îndreptat spre afară, funcționând ca un mecanism de respingere a Celuilalt. Mișcările bun-naționaliste construiesc, cele rău-naționaliste creează conflicte, la extremă – distrug. Medicii disting ușor colesterolul bun de cel rău, din păcate nu există un laborator care să indice granița dintre un naționalism și celălalt, dar o fac termeni precum „patriotism” și „xenofobie”, există și alți „markeri”, confundarea celor două fețe ale monedei arată un maniheism rudimentar, manipulator, nu se poate face decât cu rea intenție. Iar propaganda curentă (nu numai la noi) tocmai asta încearcă, identificarea și apoi scăderea deopotrivă a „colesterolului” bun și a celui rău, eliminarea naționalismului de teama naționalismului rău... Spre îmbolnăvirea *pacientului*(?).

La fel de inadmisibilă/diversionistă este evaluarea conform tabelelor de azi a unor analize de acum multă vreme (cei care-și controlează periodic colesterolul știu despre ce e vorba) – cum ar fi interpretarea naționalismului lui Eminescu, firesc, deci bun în anii 1870-1880, rău dacă e scos din context și tratat cu standardele de azi. (Pentru a vedea cum arăta „medicina istorică” pe atunci, merită recitit articolul acad. Ioan-Aurel Pop din numărul pe iunie al revistei.) Evident, în cazul lui Eminescu mai e vorba și despre „programul de nivelare”: Poetul prea fiind Național ca să nu stânjenească, orice mijloc este potrivit pentru a încerca micșorarea lui.

Efectul fiind creșterea Eminescului (căci Poetul face parte din *sistemul nostru imunitar*)...

Toate-s vechi şi nouă toate...

Nu vom discuta cu *Românul* principii fundamentale de politică de vreme ce deosebirea punctelor de vedere e foarte mare şi întreaga manieră de a privi stat şi societate ne sunt deosebite. *Românul* şi liberalii în genere îşi închipuiesc că statul e rezultatul unui contract sinalagmatic, al unei convenţiuni stabilite între cetăţenii lui. Noi credem, din contra, că el e un product al naturii, că asemenea unui copac din pădure îşi are fazele sale de dezvoltare, asemenea oricărui organism îşi are evoluţiunea sa. Făcând paralele între istoria deosebitelor state antice şi moderne ne-am convins că popoarele acelea au avut privilegiul de-a imprima universului întreg caracterul lor, armele şi inteligenţa lor, signatura lor, care s-au dezvoltat în mod firesc ferite şi de demagogie şi de despotism şi că forma cea mai normală şi mai sănătoasă a dezvoltării unei societăţi omeneşti este oligarhia.

Machiavelli însuşi, acest adânc cunoscător al naturii omeneşti în părţile ei rele ca şi în cele bune, dacă aprobă, *in usum Delphini* sau mai bine în interesul unităţii Italiei, despotismul Casei de Borgia, pe de altă parte recunoaşte oligarhiei o putere de rezistenţă contra agenţilor discompunerii pe care n-o are nicio altă formă. Un monarh poate fi foarte puternic, dar, izbit cu toată puterea şi bătut într-un punct, împărăţia se clatină. Statul demagogic e prea dominat de mici interese zilnice şi personale, el e condamnat de-a fi slab înlăuntru şi-n afară şi, dacă prin puterea inerţiei, a obiceiului contractat de sute de ani, el continuă a merge câtva timp oarecum de la sine, vine o zi în care el nu rezistă discompunerii. Mărimile lui improvizate şi fără tradiţii, meschine, interesate, ambiţioase n-au întru nimic a specula interesele publice, a trăda chiar patria lor în mâini străine. Între oligarhi se va găsi un trădător sau doi, dar ei vor fi totdeauna neutralizaţi şi zdrobiţi de clasa lor proprie, care nu va îngădui ca, prin ajutor străin, unul dintre ei să se ridice asupra tuturor.

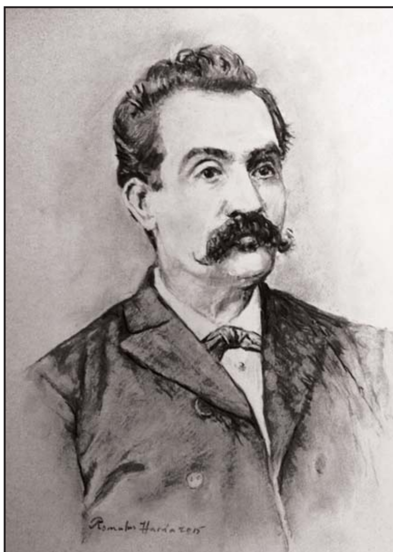
Noi nu zicem aci că poporul trebuie exclus de la dirigerea afacerilor lui. Din contra, nicicând libertăţile publice nu sunt mai vii, mai puternic simţite, practicate cu mai mult interes de binele comun de către toţi cetăţenii decât tocmai sub oligarhie. Dovadă viaţa din comiţiile Romei, viaţa politică, sobră în orice punct, în comună şi în comitat în Anglia. Dar sunt cestiuni de politică generală, de război sau pace, de întinse şi mari reforme sociale a căror realizare determină epoce întregi ale istoriei care nu sunt, nu pot fi puse la cale în comiţii de omul ocupat cu munca zilnică şi cu interesele zilnice.

În state demagogice se formează, pentru rezolvarea acestor cestiuni, o clasă de politicieni, de patrioţi de meserie, fără trecut, fără tradiţii, care fac din politică o speculă, un mijloc de trai; în statul oligarhic există o clasă de oameni care *ab antiquo* are sarcina de-a împăca formele trecutului cu exigenţele viitorului, asigurând statului continuitatea de dezvoltare, ferindu-l de sărituri şi de întreprinderi aventuroase şi înlăuntru şi în afară. În Senatul Romei putem urmări modul în care se creau legile romane. Străbunul propunea reforma, bunul o susţinea în acelaşi Senat, tatăl întrunea deja o mare minoritate, abia fiul o vedea realizată. Trei generaţii treceau până să se voteze o reformă, care apoi intra în adevăr *in succum et sanguinem.* La noi lucrurile se traduc din franţuzeşte într-o noapte şi sunt votate a doua zi cu drumul de fier. De aceea tâmpirea cu care ele se votează, de aceea lipsa de încredere în eficacitatea lor, de aceea alte legi sunt născute moarte. Despre o viaţă şi evoluţiune proprie a ideilor ce se legiuiesc nu poate fi nici vorbă.

Noi nu zicem că statul român e menit a ajunge vreodată acest ideal. Statele moderne nu se mai dezvoltă, din nefericire, în linie dreaptă, ci prin cotituri, adesea prin concesii, renunţând la maniera lor de-a fi, la signatura existenţei lor. Sunt cristalizaţiuni imperfecte pe lângă câteva cristale perfecte pe care le prezintă istoria. Asta e chiar deosebirea între naţii mici, fără simţ istoric, şi naţiile mari, c-un profund simţ istoric şi c-un mare viitor.

Despre *refacerea* unei oligarhii istorice pe care ne-o atribuie *Românul* nu poate fi nici vorbă.

Inamici ai frazei şi ai oricărei formaţiuni factice şi improvizate, noi vedem foarte bine, mai bine decât *Românul* poate, imposibilitatea unei asemenea refaceri şi e un act de rea-credinţă de-a ne atribui că voim ceea ce noi înşine *ştim* că este cu neputinţă.

Cu toate acestea, urmările domniei declasaţilor sunt evidente. Populaţia, şi tocmai populaţia producătoare, scade de la 1864 încoace în proporţii înspăimântătoare, dar ceea ce e mai trist sunt cauzele acestei scăderi, cauze adânci economice şi sociale care fac ca însuşi sâmburul naţionalităţii, *rasa* să degenereze. S-a observat de către medicii de regimente că statura oamenilor scade, că aptitudinile lor fizice şi morale degenerează, şi această din urmă împrejurare e mai tristă decât toate celelalte. Nu mai e nevoie a adăuga că aceste rezultate sunt a se atribui şi sărăciei şi urmărilor ei morale, decăderii vieţii de familie, viciilor. Un prefect roşu, d. Vidraşcu, a descris aceste stări de lucruri în colori crude, dar adevărate din nenorocire. Nu noi singuri o zicem aceasta, sunt roşii care o zic. D. Aurelian constată că facem drumuri de fier, şcoli etc., dar că în acelaşi moment suntem suplantaţi de străinii ce imigrează, că suntem ca omul care munceşte pentru străini de vreme ce el sau nu va avea copii, sau copiii lui se vor stinge. Dacă *Românul* crede că moartea, pieirea fizică a neamului românesc nu este o ironizare amară a sistemului de pân-acum, să-i fie de bine. Noi credem însă că un sistem care, oricât s-ar îmbogăţi patrioţii, are de rezultat moartea reală a unei naţii e tot ce se poate mai rău şi mai ucigaş ca sistem.

Dar care e originea comună a acestor rele? Declasarea, zicem noi, înmulţirea peste măsură a oamenilor ce trăiesc din munca aceleiaşi sume de producători. În alte ţări clasele superioare compensează prin munca lor intelectuală munca materială a celor de jos. Întrebăm dacă cele patru clase primare şi cursul de violoncel al d-lui Costinescu compensează zecile de mii de franci ce acest consumator le ia pe an, evident din munca altora. Înaintarea pe scara societăţii române nu este dar datorită meritului, ştiinţei, activităţii; ci un leneş ignorant care învârteşte şurupuri patriotice ajunge prin intrigă şi neadevăr oriunde pofteşte.

Aceşti oameni declasaţi sunt totodată instrumentele cele mai bune, pentru că sunt cele mai coruptibile, cu care se servesc străinii pentru a exploata ţara, populaţiile ei autohtone.

Iată nervul răului în contra căruia nu ajută nici proclamarea Independenţei, nici coroana de oţel a regelui, nici ridicarea creditului visteriei, bazat pe cunoştinţa că statul român are bunuri imobiliare de câteva miliarde de înstrăinat, nici frazele patriotice.

Vreţi bani cu 3 la sută? Vindeţi moşiile statului la companii străine şi-i veţi avea. Aceasta nu va dovedi însă că din sine însuşi poporul românesc se dezvoltă, că el însuşi se bucură în plenitudine de măreaţa moştenire pe care i-au lăsat-o harnicii şi viteji lui străbuni.

(*Timpul,* 8 mai 1881)

Redactor-şef: Gheorghe Păun

Redacţie: Daniel Gligore, Maria Mona Vâlceanu, Constantin Voiculescu

Colegiu redacţional: Svetlana Cojocaru – director al Institutului de Matematică şi Informatică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, Chişinău, **Florian Copcea** – scriitor, membru al USR şi USM, Drobeta-Turnu Severin, **Ioan Crăciun** – director al Editurii Ars Docendi, Bucureşti, **Spiridon Cristocea** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Dumitru Augustin Doman** – scriitor, Curtea de Argeş, **Sorin Mazilescu** – director al Centrului Judeţean Argeş pentru Promovarea Culturii, Piteşti, **Marian Nencescu** – cercetător asociat la Institutul de Filosofie al Academiei Române, **Filofteia Pally** – expert naţional etnolog, Muzeului Viticulturii şi Pomiculturii Goleşti, Argeş, **Octavian Sachelarie** – director al Bibliotecii Judeţene „Dinicu Golescu”, Piteşti, **Adrian Sămărescu** – conferenţiar la Universitatea Piteşti, **Ion C. Ştefan** – profesor, membru al USR, Bucureşti.

CURTEA DE LA ARGEŞ

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Trustului de Presă „Argeş Expres” (B-dul Basarabilor 35A, tel./fax: 0248-722368) şi a Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” (B-dul Basarabilor 59, tel./fax: 0248-728342) din Curtea de Argeş

Corectură: Radu Gîrjoabă
Machetă: Elena Baicu

ISSN: 2068-9489

E-mail:
curteadelaarges@gmail.com
Website:
www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face la sediul redacţiei – Trustul de Presă „Argeş Expres” (25 lei/6 luni şi 50 lei/12 luni) sau trimiţând banii în contul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş (detaliile bancare apar mai jos) şi o adresă poştală prin e-mail.

Tiparul: SC TIPARG SA, Piteşti
editura.tiparg@gmail.com
www.tiparg.ro

Revista poate fi sponsorizată prin intermediul Asociaţiei Culturale Curtea de Argeş, CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Diaconul Creangă și modelul VIP

Horia BĂDESCU

Că ideea de progres moral al umanității e o iluzie, nu mai încape îndoială. Cel puțin pentru mine. Natura axiomatică a paradigmelor după care se structurează viața indivizilor sau societăților omenești, a „stării pe loc" a naturii umane, e probată, cu asupra de măsură, de realitatea fiecărei epoci, iar pentru a constata acest lucru nu e nevoie decât de „descojirea" contextelor de specificitatea viețuirii într-un anume timp și spațiu. Sau de decantarea sensului pe care-l aduce cu sine imaginarul miturilor, al basmelor.

Eu, unul, iubesc basmele! Iubesc cu patimă basmele, aș putea spune, parafrazând versurile unui cunoscut poem! Niciodată spiritul meu nu s-a simțit mai liber, mai pur, ca în lumea poveștilor, mai apt de a primi sâmburele de experiență omenească fundamentală ascunsă în ele și de a-și asuma uimirile prin care imaginarul lor ne întoarce în inocența copilăriei. Poate tocmai de aceea, pentru mine, *O mie și una de nopți* rămâne cartea cărților, biblia întregii literaturi romanești. Și nu numai.

Poate pentru că poveștile sunt miturile noastre cele de toate zilele, așa cum miturile sunt poveștile noastre de duminică. Fără ele mintea ne-ar fi mai puțină, spiritul mai sărac și inima mai goală. Fără ele Eminescu n-ar fi fost Eminescu și nici Noica n-ar fi înnoptat la curțile împărătești ale rostirii românești. Ale unei rostiri care astăzi umblă în zdrențe, bâiguind mizeriile unor suflete calpe.

Există basme și basme, povești și povești. Cu unele râdem, cu altele ne râdem, cum spuneam cândva. Cu unele râdem de ale noastre preaomenești și bicisnice năravuri și moravuri, cu altele, cele care țin de ființa noastră profundă, închipuindu-și că râd de toți ceilalți, se râd de ei înșiși unii dintre noi.

Însă, oricum aș da-o, de oriunde-aș privi, o poveste de tot râsul, mai cu seamă de tot râsul zilelor noastre, mi se pare năzdrăvana „istorie" a diaconului Creangă, *Punguța cu doi bani.* Nu mă voi apuca s-o repovestesc, după ce a făcut-o, cu atâta geniu, șugubățul humuleștean; aș fi eu însumi de tot râsul. Nici nu mă voi nevoi a încerca o subtilă abordare hermeneutică. În cheie ironică și curat structuralistă, a făcut-o, cu har și cu un haz enorm, Cornel Udrea, un umorist de prima mână al zilelor noastre. Nu voi deplânge fățarnic precaritatea mizei, o pungută cu doi bani, într-o lume în care milionul e pentru pomana săracilor, iar „țepele" au morgă de Wall Street. Nu voi interpreta exilul lucrativ al cocoșului din perspectiva unei protocronice și salvatoare imigrații. Și nici conflictul cu aristocrația autohtonă, despre care literatura română clasică dă seama în și sub felurite chipuri, din perspectiva desuetei lupte de clasă. Nu! Pe mine mă interesează modelul VIP pe care-l ilustrează povestea lui Creangă: găina. Proiecția ei, ca factor de creație în imaginarul basmului, e fabuloasă. Raportul dintre operă, becisnica mărgică, și vocea auctorială, acel victorios „grosse cotcodac", cum îl numește umoristul amintit, exemplar. Atât de exemplar încât mă întreb dacă nu cumva star-sistemul, care funcționează astăzi la noi cu atâta fervoare, n-a fost împrumutat de americani de la noi și nu invers.

În fiecare zi, din zori și până-n târziul nopții, văzduhul sub care Dumnezeu ne-a hărăzit să trăim vibrează de nenumăratele și inconfundabilele „grossen cotcodac" anunțând facerea mărgicăi. În fiecare zi, cu chiot și larmă dau năvală peste noi „capodoperele" cu care VIP-urile din cele mai varii domenii își antrenează și antreprenoriază eternitatea. Pas de-a mai auzi, prin zarva aceasta triumfătoare, cântatul umilit al cocoșilor. Din fericire, anul nu are decât trei sute șaizeci și cinci de zile. Dar șirul anilor e nesfârșit!

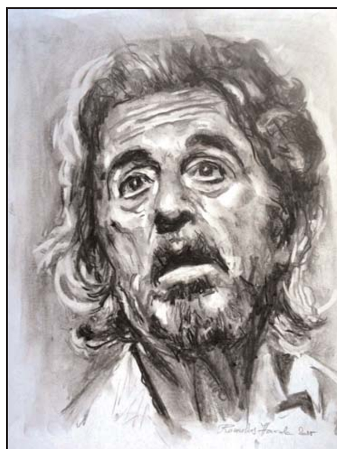
Propaganda, de la Galtung la „lupta pentru pace"

Marian NENCESCU

În ciuda opiniei că propaganda, văzută ca o acțiune de comunicare persuasivă, planificată și susținută material din „umbră", de forțe interesate, și având ca obiective modificarea atitudinilor și comportamentelor publicului țintă, în sensul recunoașterii sau acceptării unor adevăruri subiective, denaturate sau exclusiviste, reprezintă o acțiune strict legată de excesele demagogiei naționalist-comuniste, realitatea ne demonstrează că *minciuna instituționalizată* s-a practicat, în termeni specifici, în toate epocile și la toate popoarele, chiar și atunci când a îmbrăcat veșmintele diplomatice ale *manipulării disimulate.* Ne-o demonstrează, într-o formă elevată, însuși Johan Galtung (n. 1930, la Oslo, Norvegia), campionul absolut al „luptei pentru pace", într-o biografie tipărită pentru prima dată în limba română, apărută la Tiparg, Pitești, în tălmăcirea de excepție a Gabrielei Căluțiu-Sonnenberg (*Johan fără țară. Străbătând lumea pe drumul păcii,* Tiparg, 2015, 484 p.).

Lucrarea, care aduce în atenția publicului românesc opera unui militant „cu o contribuție esențială" în organizarea Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (faza a II-a, Helsinki, 1 august 1975), la care s-a decis angajamentul statelor participante, inclusiv al României, de a pune bazele păcii, securității, dreptății și dezvoltării statelor europene pe baza relațiilor prietenești și de cooperare, după mărturia academicianului Mircea Malița, prefațatorul cărții, descrie, între altele, momentul decisiv care a determinat viitoarea carieră a lui Galtung, de militant pentru pace, respectiv, o întâlnire, din 1951, cu marele fizician danez Niels Bohr (1885-1962), care susținuse, în fața studenților Universității de Vară de la Askov, Danemarca, o conferință despre „principiul complementarității", teorie potrivit căreia fotonul poate fi, simultan, și undă și particulă, iar cele două perspective nu se exclud reciproc. *Această opinie,* observă Galtung, *are și un substrat filosofic și poate fi tradusă simplist, prin formula evazivă „și-și".*

Așadar, între o conferință științifică, agrementată cu unele excese studențești, practicate cu naturalețe, în maniera nordică, de Galtung și camarazii săi, și o opțiune personală, legată de îndeplinirea stagiului militar obligatoriu, tânărul Galtung, recent absolvent de matematică, își pune întrebarea dacă nu cumva, în Norvegia natală, problemele politice privind apărarea pot fi rezolvate și în maniera „și-și", sugerată de Bohr, respectiv, prin prestarea unui serviciu public alternativ. „Gândul acesta era de o asemenea măreție, notează Galtung, încât aproape că nu îndrăzneam să-l formulez"(*op. cit.*, p. 58).

Așadar, în loc ca țările să investească energie și fonduri pentru a soluționa conflictele pe cale militară, ar putea recurge la o manieră nonviolentă. Consecvent noului său crez („Bineînțeles că nu găsisem soluția tuturor problemelor (...), dar mă aflam pe drumul cel bun", *op. cit.,* p. 62), solicită oficial Ministerului Regal al Justiției „permisiunea de a nu ucide", convins că orice soluție care vizează rezolvarea creativă, nonviolentă, a conflictelor este de preferat față de aplicarea forței brute. Cum, la data respectivă, încă nu funcționa principiul „apărării suficiente", nici cel al „apărării defensive", cu ajutorul căruia va reuși, mai târziu, Gorbaciov să tempereze „hidoasa cursă a înarmărilor", prin apelul, alternativ, la arme defensive, funcționarii Ministerului Justiției nu au găsit altă soluție decât aceea de a-l trimite pe Galtung la închisoare, acționând în acest caz, preponderent, potrivit legilor norvegiene care nu admiteau nonviolența ca pe un principiu politic, de teamă, observă Galtung, „că ar putea avea și alte probleme".

Din fericire, exemplul lui Galtung a avut și consecințe pozitive căci, nu-i așa?, „nu s-a inventat încă o filosofie care să nu aibă adepți în incinta unei închisori! Uneori m-am întrebat dacă nu cumva majoritatea filosofilor au fost cândva ocnași..." (*op. cit.*, p. 71), astfel încât, câțiva ani mai târziu, Curtea Districtuală norvegiană a admis, la sugestia lui Galtung, „serviciul alternativ", care putea fi executat inclusiv prin „muncă pentru pace", Galtung însuși, devenind directorul Institutului de Cercetare a Păcii din Oslo, instituție care a militat pentru punerea sub control civil a forțelor armate ale Norvegiei, în scopul împiedicării repetării intervenției armate asupra muncitorilor. Faptul că, „îndărătnic din fire", așa cum se autocaracterizează, Galtung a refuzat inclusiv încorporarea în Apărarea Civilă, pe motiv că și acesta este un „serviciu absurd", ține mai degrabă de un principiu fundamental al democrației și anume acela că lagărul de muncă nu poate fi folosit ca loc de antrenament pentru muncă în slujba păcii, inclusiv pentru cei care refuză să servească în corpul civil de apărare.

Încercând să transpunem aceste întâmplări din viața lui Johan Galtung, de la începutul anilor '50, la realitățile României lui Ceaușescu, din anii '70, la rândul lui autoproclamat *campion al luptei pentru pace,* nu putem decât să subscriem opiniei lui Călin Hentea și anume că „primitivismul și ridicolul gândirii și retoricii lui Nicolae Ceausescu în problemele politice, îmbibate de clișee ideologice, rezultă din versurile rostite fără jenă la Marea Adunare pentru pace, din 28 noiembrie 1981: „Să facem din tun tractoare/ Din atom lumini, izvoare/ Din rachete nucleare/ Pluguri de arat ogoare... etc." (*Enciclopedia propagandei românești 1848-2009,* Adevărul Holding, 2012, p. 477).

→

Thanksgiving

Mihai NADIN

America a secularizat recunoștința. Aș putea descrie variantele de peste tot în lume ale unor sărbători în care expresia recunoștinței, pentru un succes – recoltă bună, expediție reușită, investiție profitabilă – e parte a conștiinței religioase. Dar sunt înclinat să ignor istoria internațională (la nemți, olandezi, unguri, peste tot) a acestei sărbători, pentru că dacă America are o sărbătoare tipică, ea este *Thanksgiving.* Motivul celebrării e mai puțin evident în praznicul așa-zis tradițional. Americanii vor spune: în amintirea primei sărbători a recoltei, din noiembrie 1621, cu dovleci, cu fructe de pădure, cu ceea ce plantau băștinașii. Pelerinii, *the pilgrims* în engleză, au supraviețuit și recolta le-a permis să continue colonizarea. Povestea e frumoasă, dar mai mult folclorică. Ceea ce e important e că Thanksgiving e ziua în care familiile se redescoperă, în care prietenii se vizitează, în care cei săraci sunt amintiți și invitați la masă... În fine, o zi mai liniștită, cu bucate de tot felul, nu numai curcan, care este tipic, dar și vechi rețete de la bunica venită din cine ce știe ce colț al Europei, din Asia, de peste tot...

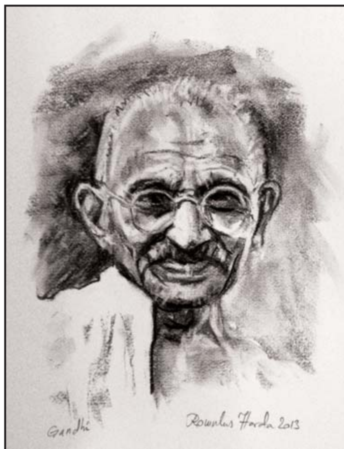
Da, se gătește, și uneori foarte bine, și se mănâncă la masă, fără graba zilnică (*no fast food!*), fără presiunea competiției. Pentru mine, Thanksgiving a început în Providence, Rhode Island, unde mi-am început cariera universitară americană. Am avut la masă colegi de facultate și studenți. Au venit și câțiva vecini. Toate obiceiurile, mic și mare, deștept și prost, de stânga sau de dreapta, nu avea nicio importanță. Acesta a fost momentul iluziei depline. Nu am renunțat la ea. Viața fără iluzii e săracă.

Sensul adevărat al sărbătorii se poate desluși dacă dăm la o parte reclama, demagogia. America și-a însușit Thanksgiving în mod oficial în două etape: în 1863, Abraham Lincoln a proclamat ultima joi din noiembrie pentru *toate* statele ca zi de sărbătoare așa-zis națională. Până la momentul Lincoln, fiecare stat și în fiecare stat fiecare unitate administrativă aveau ziua lor de Thanksgiving. Americanii aveau însă nevoie de unitate după Războiul de Secesiune, marele lor război civil care a marcat sfârșitul sclavagismului. Sub președinția lui Roosevelt, la 26 decembrie 1941, s-a schimbat nu numai data (a patra zi de joi din lună), dar și țelul. Să nu uităm: cu câteva zile mai devreme, americanii au avut experiența bombardamentului de la Pearl Harbour și s-au decis să intre în război. Nevoia de unitate, din nou! În plus, niște banale motive economice. O sărbătoare poate stârni un comerț activ. *Black Friday,* vinerea de după calmul mesei de Thanksgiving, e ziua în care negutătorii fac profit: afacerea nu mai e în pierdere (*in the red*), ci în plus (*in the black*). Prăvăliile sunt atunci sub protecția poliției.

Thanksgiving este o sărbătoare seculară menită să aducă America într-o stare de unitate pe care n-a avut-o niciodată în istoria ei. Probabil că minunea unității nu se va realiza nici în acest an. În țara competiției nelimitate, unitatea rămâne o himeră. America n-a fost niciodată mai dezbinată ca astăzi – și niciodată mai prosperă (în ciuda tuturor războaielor pe care le poartă).

De altfel, această poziție duplicitară a liderului comunist român nu l-a înșelat nici pe Galtung, care încadrează amintirile sale bucureștene într-o companie, pe cât de sugestivă, *faraonică,* pe atât de subtilă, de nevinovată, de normalitate programată, asociind amintirile de la București cu două vizite succesive, în Iranul șahului Reza Pahlavi și în Filipinele lui Ferdinand și Imelda Marcos. „Pe drum [spre Persepolis, unde urma să se întâlnească cu Împărăteasa Farah Diba, n.n.], apărusem într-o emisiune la televiziunea română, într-o dezbatere cu Nicolae Ceaușescu, cunoscutul *conducător.* La momentul respectiv era dictator, dar *ca om părea relativ normal* (s.n.). Un tip scund așezat pe *o pernă de mătase cu franjuri* (s.n.), ca să pară mai înalt. Pentru mine reprezenta ultimul *porte,* rămășiță rătăcită în era noastră a Imperiului Otoman – a unui regim bazat pe nepotism și *divide et impera*" (Galtung, *op. cit.*, p. 285). Cu câteva zile înainte, Galtung se întâlnise și cu „activul de partid", respectiv cu studenții Academiei de Studii Social-Politice, reuniți într-o sală „de dimensiuni gigantice". Acolo, la sugestia probabil a lui Silviu Brucan, „bunul meu prieten", a riscat o butadă, și anume ideea că, dacă în lumea liberă „popoarele" (sintagmă învăluitoare pentru a evita termenul consacrat, respectiv *democrația*), devin experte în statistici, sub dictatură se pricep mai bine la „boli", calculând în special „probabilitatea de deces a liderului Numărul Unu". În timp ce rostea fraza cu adresă, degetul său a alunecat spre tabloul imens ce veghea adunarea, al marelui „conducător". „Reacția a fost incredibilă. (...) Nu aveți idee cum se auzea asta [chicotitul înăbușit, n.n.] de la 2.000 de oameni" (*ibidem*, p. 290). Concluzia lui Galtung este că, în lume, toate dictaturile sfârșesc la fel, fie în România, eliberată de dogmatismul socialist „reprezentat de Securitate", ori în Iran, unde „CIA și clienții ei și-au făcut treaba". *Calea alternativă era slabă*, observă Galtung, cu regretul că în aceste cazuri nu a funcționat soluția sa favorită, anume „și-și".

Privită din această perspectivă, *lupta pentru pace,* atât de clamată la noi sub comunism și atât de puțin cunoscută în varianta promovată consecvent de Galtung de aproape șase decenii încoace, reprezintă paradoxal o simplă opțiune propagandistică, într-o societate pătrunsă, într-un mod „demonic, nefast și ticălos" (Hentea, *op. cit.*, p. 11) de efectele demagogiei de stat. De altfel, la început Galtung însuși avea îndoieli asupra rezultatului cercetărilor sale: „Mulți au fost de părere că cercetarea pentru pace ar fi neștiințifică, pentru că se ocupă intens de valori și de chestiuni de adâncă emoționalitate. Dar acesta este și cazul studiilor de sănătate, al *medicinei.* O problemă mai importantă este găsirea de invarianțe, de legi" (Galtung, *op. cit.*, p. 198). Așadar, *legi, procese, date, invarianțe* sunt mijloacele prin care poate fi domesticită ideologia, inclusiv propaganda pentru pace, motiv pentru care Galtung apreciază drept una dintre cele mai importante lucrări ale sale cartea *Methodology and Ideology* (India, 1969), prin care acordă atenție egală *diagnozei* și *terapiei,* ca procese obligatorii îndeplinirii actului de *consens/acord* de pace.

Cum aceste metode, se pare, nu au ajuns încă pe la noi, nici măcar ca ipoteze de studiu, nu ne rămâne decât să sperăm că „realismul creierului și idealismul inimii merg mână în mână", chiar dacă „sistemul statal s-a creat pentru a servi unor scopuri cu totul diferite, iar războiul a fost unul dintre ele" (Galtung, *ibidem*, p. 199). Teoria galtiană, bazată mai degrabă pe intuiție și pe studiul inconștientului colectiv, așa cum a fost el formulat de Karl Gustav Jung, ne conduce spre ideea că, în vreme ce statele acționează conform propriilor interese, iraționalitatea minții umane ne conduce spre teza că pacea nu e țelul, ci drumul: „Alergare în zigzag prin nisipuri mișcătoare, fără hartă, fără busolă sau țintă: fascinant" (*op. cit.*, p. 201).

Cât de departe este această teorie a depărtării absolute de meandrele războiului ideologic, care ne-a marcat existența decenii la rând și ne-a învățat că „stalinismul e dușmanul de moarte al titoismului, brejnevismul s-a confruntat cu maoismul, ideologia albaneză cu toată lumea, iar ceaușismul nostru local a fost opusul brejnevismului și al gorbaciovismului"? Cu alte cuvinte, așa cum susține și C. Hentea în seria de lucrări dedicate *propagandei,* publicate succesiv, din 2006 încoace, propaganda, în cele mai diferite forme, a constituit rațiunea și mediul predilect al celor două tabere, iar instrumentul ei specific a fost Războiul Rece, „primul război propagandistic mondial" (*op. cit.*, p. 26). Aceste realități se reflectă de altfel și în cărțile lui Călin Hentea, care acordă problemelor războiului nu mai puțin de 6 titluri (18 pagini), în volumul *Propaganda și rudele sale. Mic dicționar enciclopedic* (Editura Militară, 2015), iar păcii niciunul, în vreme ce, în *Enciclopedia propagandei românești,* procedează la paritate, contrapunând „Războiul sfânt" (sintagmă cu profunde rezonanțe propagandistice, care avansează ideea că e vorba de o acțiune diferită de alte războaie, termenul sfânt indicând ideea „obligativității participării", *op. cit.*, p. 120) tezei „luptei pentru pace", văzută mai degrabă ca un „clișeu ideologic", o caricatură mediatică: „Chiar dispunând de modelele propagandistice care au reușit în țările lor de origine, Nicolae Ceaușescu le-a folosit atât de prost în raport cu specificul românesc, încât nu e de mirare că propaganda s-a întors împotriva sa" (Hentea, *op. cit.*, p. 478).

Reflecțiile pe această temă, puține, ale lui Galtung, din biografia sa, nu fac decât să confirme această opinie *pertinentă* a lui Călin Hentea. Zăbovind însă asupra lucrărilor despre propagandă ale autorului român, care deschid o poartă „nu doar asupra realităților românești, cât mai degrabă asupra lumii în care trăim" (Florin Sperlea, *Prefață*, *op. cit.*, p. 6), nu putem să nu ne oprim asupra unui termen, pe cât de des invocat, pe atât de hulit azi – *political correctness.* Născocit de strategiile guvernamentale de peste ocean, din grija de a nu jigni minoritățile de orice fel, de la cele etnice, la cele sexuale, conceptul, insuficient însușit, a suferit numeroase denaturări, sfârșind prin a deveni o *sperietoare publică,* mai mult, o formă de *cenzură*, un mix între „marxismul cultural" și „fascismul lingvistic" (Hentea, *Propaganda*, p. 59). Sub pretextul evitării unor expresii cu valențe peiorative, antiegalitare, s-a ajuns la abundența de eufemisme, termeni care pot aluneca ușor spre *limba de lemn*, atât de hulită în comunism. Pentru a înțelege cauzele acestui fenomen, facem apel tot la Galtung: „Cercetătorii americani au tendința de a măsura *succesul* lor la fel cum o face Sistemul: în termeni de proprietate, suport, finanțare, venituri" (*op. cit.*, p. 243). În consecință, singura șansă a intelectualului autentic de a supraviețui, de a se proteja, este aceea de a plonja în cultura de adâncime și de a evita dialogul cu „necredincioșii" (cei din afara Sistemului). Situația nu e diferită nici în Apus: „Franța e dură. (...) Faimoasa formulă a lui Mitterand cum că *ei (sovieticii) au rachetele, iar noi avem pacifiștii* este de două ori neadevărată. (...) Cercetarea lor în privința securității este bine dezvoltată și supraconvențională, dar cercetători în domeniul păcii practic nu au niciunul" (*ibidem*, p. 241).

Să înțelegem, deci, că la noi e mai bine, câtă vreme și *corectitudinea politică* e tratată în manieră locală, adică demagogic și lejer, „spre deliciul și admirația gregară a publicului fără școală și educație" (Hentea, *Propaganda*, p. 60). Oricum, angajarea, chiar și ipotetică, într-o *luptă pentru pace* a României contemporane este cvasiimposibilă. Ne împiedică ideologia lui *politically correct,* iar calea lui Galtung e mai departe de noi decât oricând, pierdută undeva în aerul pur al unui fiord învăluit în nori.

Homo sapiens

Școala noastră, azi și ieri

Dragoș VAIDA, Constanța VAIDA HALIȚĂ

Se deschide noul an școlar, o nouă generație își începe ucenicia. Își va descoperi treptat țelurile, forțele, conflictele și luptele de dat. Jocurile copilăriei încep să fie abandonate și, fără să băgăm bine de seamă, se conturează înclinații, trăsături personale. Nu mai sunt gustate ca înainte programele pentru copii, iar societatea adulților își pierde din haz.

În școală se pregătește viitorul. Fără un bun sistem de educație-învățământ, vom rămâne o *Românie slabă* (cum poate unii o doresc). Multe lucruri sunt de explicat și de amintit, de pildă, ideile relative la educație ale unor înaintași de seamă ai noștri, precum matematicienii acad. Grigore C. Moisil sau acad. Solomon Marcus. Cel din urmă, de-a lungul ultimilor zece ani de gândire și de scris, s-a ocupat intens de o nouă filosofie a educației, în care tinerii, pentru care sistemul există, să fie ascultați. A ajuns să se definească pe sine ca un purtător de cuvânt al acestora. Proiectul de țară a cărui elaborare începe ar trebui să ia în considerare ideile marilor noștri profesori. Trebuie să realizăm că prin internet școala tradițională va cunoaște o prefacere importantă, care se cere să fie înlesnită, aprofundată. Este de trebuință ca școala să nu rămână la misiunea ei tradițională de informare, ci să vină cu o contribuție majoră, energică, la *promovarea valorilor fundamentale* – cultura, patria, familia, buna folosire a vieții, credința, bunele relații între oameni, împreună cu dezvoltarea personalității elevilor și profesorilor ș.a.

Școala a devenit însă, de mulți ani, *mult prea grea* pentru toți, părinți, elevi sau profesori. Pe umerii părinților, bunicilor și străbunicilor apasă cea mai mare parte din educația, paza și îndrumarea școlarilor, pe lângă îngrijirea și echiparea necesare pentru școală. Manualele, culegerile de probleme, caietele de disciplină, rechizitele și uniformele consumă energie, timp și bani – căci manualele și culegerile „alternative" (nota 1) au fost de la un început forțat, în bună parte, legate de interese materiale. „Alternativ" a devenit o obsesie, o lozincă, fără o analiză prealabilă. Tot mai multe instrumente de muncă școlară au devenit pe parcurs subiecte de contract și comerț. A apărut tendința de a elimina din joc cultura, înlocuită de intervenția/forța banului.

Nu este aici locul să propunem reforme, de altfel, dincolo de puterile noastre. Avem însă impresia că, pe făgașul actual, sunt puține șanse pentru soluții mai omenești, *mai aproape de sufletul școlarului* pe care noi îl deformăm și ni-l îndepărtăm cu fiecare pas. Spiritele părinților se încing și nemulțumirile capătă expresie în greșita orientare către *home schooling,* în părăsirea sistemului pentru un cu totul alt drum. Școala de azi nu trebuie să fie un bolid al pachetelor de măsuri imaginate fără o cunoaștere mai profundă a fondului sufletesc și intelectual al elevilor și al profesorilor.

Ar fi instructiv să ne aducem aminte, cât de puțin, cum se rezolvau unele probleme în școala de ieri. Trebuie să spunem câte ceva privind școala de care au avut parte înaintașii noștri, părinții și pe urmă noi. Fără intenție apologetică sau nostalgie inutilă, considerăm că s-ar profita dacă nu am ignora etapele unei istorii, parcurse la noi în ani de străduințe. Am avut parte de vremuri vitrege prin anii 1948-1952, dar totuși unele izbucniri ale îndemnurilor noastre sufletești s-au putut agăța de câte ceva. Pe atunci, noi nici nu ne puteam gândi la îndestularea cu cele materiale, divertisment, locuri în societate sau haine.

Am învățat (ambii semnatari) la Liceul „Titu Maiorescu", de aplicație pedagogică, ulterior „I.L. Caragiale" (redenumire găsită de regim probabil în legătură cu dorința de a se vedea în *Scrisoarea pierdută* o denunțare a „monstruoasei coaliții"), liceu care am spune că merită o mențiune în istoria culturii noastre. Evocăm, după posibilități, în cele ce urmează, câteva persoane și momente. Am fi bucuroși dacă alții vor veni cu exemple mai vii și mai semnificative.

De cea mai mare importanță – exemplele din cele ce urmează se referă la primul semnatar – a fost prezența la catedra de română a poetului ardelean Emil Giurgiuca (27 decembrie 1906, Diviciorii Mari, județul Cluj – 3 martie 1992, București). Notăm că în acest an se împlinesc 110 ani de la nașterea profesorului (nota 2) care a avut o mare influență spre folosul multor elevi, printre care s-a numărat primul autor al rândurilor de față, alături de colegii de clasă Ionel Vianu, Matei Călinescu și mai ales Miron Chiraleu. Matei, de pildă, își aduce aminte de Giurgiuca („în plin stalinism cultural ne punea să învățăm pe dinafară și să comentăm poeme de Ion Barbu") și de profesorul Virgil Bogdan, fiul lui Bogdan-Duică („personalitate încântătoare și prezență fluturătoare, de-o volubilitate inepuizabilă, prietenos, cald și totodată mereu absent și zăpăcit, confundând parcă una cu alta două lumi paralele, două tipuri eterogene de realitate"; Stefan Borbély, *Laudatio, Apostrof,* XIX, 2008, nr. 4 2015). Cel din urmă ne rămâne în minte cu figura sa, un Bergson jovial, mereu nesigur de identitatea didactică la care se vedea redus, profesor de „constituție"! A mai fost, profesor și diriginte, Constantin Floru, care, după spusele de atunci ale lui Ionel, se va fi plâns lui Tudor Vianu, vecin cu liceul, că ar fi cedat nervos pălmuind un elev.

Puțin probabil ca Giurgiuca să fi predat vreodată ceva, în sensul convențional al cuvântului. În același timp, nu ne vine în minte vreun alt profesor care să fi fost mai important. Bucurându-ne de libertatea de exprimare pe care profesorul ne-o acorda, de parcă, în acele aspre vremuri, am fi trăit într-o altă lume, ceea ce de fapt se și petrecea cu noi, la Giurgiuca se făceau referate. Astfel, Ionel Vianu a vorbit despre literatura greco-latină clasică – profesoral, apăsând pe siguranță și cu umor, Matei Călinescu despre literatura hispanică – fără a-și lua subiectul prea mult în serios, Miron Chiraleu despre cea germană – pe alocuri puțin provocator, și eu, păcatele mele, despre Shakespeare (prima mea „conferință"). Partea cea mai interesantă era că Giurgiuca ne asculta cu atenție, de parcă atunci ar fi auzit prima oară de cele povestite. Ne-am întrebat de multe ori, fără a găsi răspunsul, dacă această atenție era afectată sau sinceră (nu părea a fi o simulare, atât de naturală și de consecventă era). La încheierea orei, ne cerea scuze că din nou și din nou nu și-a respectat planul. Ne lăsa nouă grija de a citi ceva, dintr-un manual mediocru.

1

Reforma învățământului ne-a oferit însă șansa unei experiențe inedite interesante. Nu existau manuale la toate disciplinele și acelea care existau erau atât de nepotrivite că nu ne erau de niciun folos, nici nouă și nici profesorilor. În aceste condiții, unii profesori ne țineau cursuri libere din care învățam, exemple memorabile fiind Mihai Aurel Iordănescu la istorie, Ghica la geografie ș.a. La limba rusă, introdusă ca disciplină obligatorie, erau profesori fără pregătire pedagogică sau de specialitate, iar manualul conținea texte grele, fără gradație, nesemnificative (exemplu, un text de Maxim Gorki), care ne dădeau ocazia citatelor cu haz.

Cu îngăduința cititorului, invocăm și un exemplu din familie. Găsim în documentele noastre o scrisoare (probabil din august 1916) a tânărului Mircea Haliță, care termina liceul și era în fața problemei de a alege o carieră, de a găsi universitatea unde să învețe și de a câștiga o bursă pentru susținere. Ne-a impresionat mult această scrisoare adresată de viitorul medic unchiului său, profesorul Solomon Haliță. Vedem cum un tânăr, într-un moment crucial al existenței, nu-și roagă unchiul – care a fost inspector general al școlilor, mâna dreaptă a lui Spiru Haret, „buldogul lui Haret", reprezentant al guvernului la pregătirea Marii Adunări de la Alba Iulia și lider liberal – pentru un sprijin, dacă nu pentru o bursă, măcar pentru o recomandare, pentru a ajunge în Germania, la studii. Textul alăturat ar merita remarcat, măcar pentru modul de adresare. Câte scrisori sunt azi alcătuite în acest stil? Ce contrast în comparație cu multele exemple de azi, inundate de cereri de protecție și bani, de nepotisme și abuzuri nici măcar disimulate!

Năsăud la 18/VII

Mult iubite unchiule!

Deși cam târziu, dar simțul de recunoștință nu mă lasă să nu-Ți comunic un eveniment, cel mai însemnat din viața mea de student, depunerea examenului de maturitate. Întârzierea comunicării acestui eveniment care desigur te va îmbucura tot atât cât m-a îmbucurat și pe mine, o escuz în primul rând prin situația nu prea favorabilă în care ne aflăm, afară de aceasta fotografiile dintre care necondiționat voiam a-Ți trimite și D-tale una, numai în zilele aceste le-am primit.

Acum ne-am mai liniștit și Îți pot scrie mai liber, fără teamă de oaspeții nedoriți, și parcă ceva mi se ia de pe suflet știind că mi-am făcut datorința față de iubitul meu unchi, față de care de atâtea ori am fost îndărătnic și nemulțumitor.

Vestea depunerii maturității Te va îmbucura cu atât mai mult cu cât am trecut cu „succes bun" și prin urmare pot reflecta la un stipendiu anual de 1000 coroane, o sumă care îl va ușura mult pe Tăticu în chestia susținerii mele la universitate.

În sfârșit, iubite unchiule, a[u] trecut cu ajutorul lui D-zeu clasele medii și cu trecerea aceasta nu preste mult timp voi trece din viața privată în cea publică. De acum încolo începe pentru mine o viață nouă; voi merge la universitate, voi păși din cercul restrâns familiar într-o lume zgomotoasă, în lumea de oraș împreunată cu atâtea pericole care te ispitesc. Înțeleg ce înseamnă a te întovărăși cu prieteni răi, cari nu numai că te abat de la ținta pusă, dar te duc pe căi greșite, la prăpastie.

Urmând dorința D-tale și a părinților, care stă în cea mai deplină conformitate cu a mea, mi-am ales cariera medicală. Această carieră, care își află asemănare numai cu cea pedagogică, o cred de cea mai frumoasă și mai rentabilă și din cauza aceasta de mult mi-a plăcut.

Neavând alte universități la care urmând aș putea trage folosul stipendiului, vrând nevrând trebuie să merg la Budapesta, cu toate că mult aș fi dorit să studiez la vreo universitate germană.

Acum sunt liber, dar vacanța totuși nu o pot petrece destul de liniștit, căci diferite știri nebazate ne cam neliniștesc, însă sperăm că nu preste mult situația se va schimba în favorul armelor noastre.

Încă ca student în clasele inferioare îmi formasem un plan frumos, adică după depunerea maturității să Te cercetez și cu ocazia aceasta să văd România. Natural că în timpul acesta o atare excursiune e imposibilă, atât îmi rămâne ca după război să-mi pot duce la îndeplinire planul.

Cu toate acestea, timpul liber îl voi folosi făcând o călătorie la un prieten coleg în Banat, nu preste mult, bine înțeles, după schimbarea situației. (...)

Acum când închei din nou îmi cer scuzele pentru întârziere, sărutându-Ți mâinile rămân al D-tale recunoscător nepot,

Mircea

(Foto 1: Medicul Mircea Haliță, în fața casei familiei, moștenite de la Solomon Haliță, din Sângeorz Băi, unde se găseau cabinetul și laboratorul său.)

Față în față

Radu PINTEA

Țin în fața ochilor un telefon mobil. Pe ecranul său, suprapus unui fond înstelat, apare Pământul văzut din Cosmos. Detaliile au o claritate halucinantă. Globul pare a se roti și, da, chiar se rotește încet, arătându-mi, probabil, meridianul pe care mă aflu față de loxodroma de demarcație a zonei luminate de soare față de cea încă în întuneric de pe suprafața lui. E un fel de sofisticat ceas cosmic intuitiv și tulburător, având în vedere scara la care este redat și perspectiva de la care omului îi e dat să contemple scurgerea propriului său timp între limitele propriului său spațiu.

E un telefon mobil de ultimă generație, după cum mi-a fost lăudat, și numai simpla înșiruire a ceea ce știe să facă fără niciun fel de alte detalii despre aceste funcții ar umple o broșură mai groscioară. Oricum, nu e nevoie de așa ceva. Spațiul public e plin până la saturație și grotesc de astfel de reclame care ridică în slăvi aceste performanțe și altele ale diverselor aparate și aparaturi, cu care, mai ales în ultima perioadă, omul s-a înconjurat până la supraaglomerație.

Dar ce vă spun eu asta când, mai mult ca sigur, aveți și dvs. în buzunar, pe birou sau chiar acum în mână un asemenea obiect ale cărui posibilități pur și simplu sperie. Vin în tot felul de aspecte, culori, nuanțe, texturi – *piei* cum li se spune cu un termen global acestor ambalaje.

Proliferarea cu virală iuțeală a unei înfloritoare „culturi a ambalajelor", a „pieilor" și a diverselor ranguri de „pachete" și „coji" care să îmbrace „miezul" tare (microcircuite integrate cu funcții specializate asamblate pe o placă de bază comună în cazul nostru) pentru a-l face cuantificabil într-o lume în care tot ce este numărabil se numără, tot ce este calculabil se calculează, tot ce este evaluabil se evaluează a dus la ivirea unei adevărate industrii a suprafețelor, a mapelor, pungilor și aparențelor, de-a lungul și latul întregului spectru de contondență, de la psihedelic și până la duritatea carborundului. Nimic nu e trecut cu vederea. Telefonul mobil *extins* pentru a cuprinde aici și ultimele generații ale acestei specii este expresia desăvârșită a noului tip de obiecte create de om: un sandviș de produse și circuite compozite „învelite" în tot felul de fețe ușor schimbabile și achiziționabile pentru a oferi iluzia unei „depline" palete de „opțiuni". Mica și ipocrita meschinărie a „libertății" înțeleasă mereu ca libertate de a cheltui (cu accentul de neînțeles de a cheltui *cu* orice preț, *la* orice preț) e departe de a ascunde miezul chestiunii, dur sub toate aspectele. Civilizația însăși pare a adopta forma hiperbolizată la extrem a unei gigantice cefalopode cu milioane de brațe și miliarde de ventuze de la care, deocamdată, se suge informație brută sau falsă informație și prin care se va suge cât de curând informație prelucrată pentru a fi reprelucrată și redistribuită în rețea sub alte licențe și alte titluri de proprietate, nebănuite de niciunul dintre atomicii microcreatori care au contribuit parțial la elaborarea noilor constructe despre care nimeni nu are habar, dar ale căror arhitecturi sunt clădite în fiecare clipă cu mirmidonică tenacitate de motorul pur al statisticii fără reprezentări în plan imediat și subiectiv. Fiecare telefon celular trebuie văzut ca o astfel de „ventuză" prin care fluidul informatic va circula indiferent de destinația intenționată, am putea chiar spune, *de la sine*.

I-am văzut în acțiune. Oricine poate să vadă. Sunt incapabili să se rupă de sub vraja foarte micului ecran inclusiv în situații reale de extrem pericol, cum sunt traversarea străzilor cu trafic auto intens sau coborâtul scărilor. Nu sunt excepții cazurile acestea, sunt, din păcate, regulă. Incapabili fie și pentru o secundă să întrerupă fluxul virtual la care sunt cuplați optic, ei sunt gata să riște fizic și real viața sau sănătatea în această imparitate asumată, fără să clipească, de toate păturile sociale; acesta e un simptom de iminență a unei fracturi, a unei schimbări majore.

Această bruscă degradare, o adevărată răsturnare de poziții foarte îngrijorătoare între real și virtual în privința impactului asupra vieții și sănătății, e un semnal care trebuie analizat cu toată seriozitatea. Forțele care fac manifest un asemenea efect au lucrat adânc pe dedesubt, erodând din temelii întreaga juxtapunere de valori în ordinea ei firească, atacând fibra ultimă a instinctului de conservare care nu-și mai este sieși suficient pentru a se automenține.

Faceți o experiență imaginară (n-ar trebui să fie prea greu cu atâtea experiențe virtuale în jur): luați-vă în mână telefonul mobil (s-ar putea chiar să-l aveți deja), uitați-vă bine la el și încercați să-l vedeți ca pe un artefact fosilizat găsit în pământ după o mie de ani și expus într-o casetă transparentă alături de care se află o plăcuță explicativă despre fosilă. Să zicem că pe ea nu scrie nimic, iar dvs. sunteți cel care ar trebui să scrie ceva. Ce ați scrie? „Proteză auditivă înaintea Erei Sinaptice"? „Un exemplar străvechi de priză mobilă la Biblioteca Digitală Universală"?

Livrarea gratuită către populație a serviciilor de telefonie mobilă, „pe viață nelimitat în rețea", cum deja încep să cam sune reclamele „comerciale", nu e departe; în orice caz, nu e o chestiune de *dacă*, ci de *când*. Dezideratul ultim urmărit ar fi exploatarea superioară a tendinței omenești de a sacrifica oricând, în orice împrejurare, realitatea concretă de dragul incredibilei diversități de scorneli mentale (pentru care are o apetență ludică cu totul remarcabilă), gata de a schimba oricând solidul pe gol (în sens de *virtual*), în veșnica obsesie că vorbele sale, părerile sale, experiența sa exprimate „de la distanță" ar putea schimba vreodată ceva. Atât de puternic e înrădăcinată această convingere în puterea sa de convingere, încât nu numai că a fost în stare să vândă blana ursului dintr-o pădure care nu există, dar s-a și grăbit, tot el, s-o și cumpere, cu o sinceritate care, salvându-l miraculos de etichetele ipocriziei și ale gogomăniei, îl plasează într-o zonă gri, necartată, vag rezervată OZN-urilor, autiștilor și jucătorilor împătimiți. Tocmai acestui miraj irezistibil îi cade lesnicioasă pradă mintea sofisticată a omului de azi, deloc paradoxal, tot mai convins de dreptatea Sfintei Scripturi atunci când declara înainte de orice „La început a fost cuvântul", tot mai convins că și cuvântul său, deci, fie el rostit prin funcția–voce sau scris prin funcția–mesaj, va avea o influență crucială în cine știe ce problemă spinoasă cu care omenirea în asamblu sau unul ori altul dintre tulburații ei semeni se confruntă. *Cum?* Nu pare să-l intereseze. I se pare o chestiune prea obscură, așa că preferă s-o încapsuleze și s-o delege unei alte entități, care să facă toată această treabă în numele și pe seama lui. Cumva însă, înlăuntrul său, are convingerea nezdruncinată că, prin cuvântul său, bine și cu mare băgare de seamă ales, poate schimba ceva în angrenajul complicat al acestei lumi în aceste vremuri. Zelul e vizibil în jur peste tot, iar cuvântul lui se aude într-adevăr, foarte departe. Dar oare și suficient de profund? Nu cumva e doar un alt zumzet terestru, ale cărui sensuri cer încă alte proaspete și titanice eforturi pentru a se lăsa deslușite, o altă întreagă istorie de rescris, pentru restabilirea acelor rosturi care fac gloria iar nu rușinea ființei umane?

În fața mea am un telefon mobil. Ecranul său reprezintă globul pământesc în cele mai mici detalii geografice ale sale; este globul pe care locuiesc. Ecranul acela este, de fapt, o interfață care ni s-a dăruit pentru a ne putea cupla, iată, prin toate simțurile, la întregul tezaur de cunoștințe ale omenirii.

Ca tot atâtea miliarde de Oedipi așezați dinaintea unui Sfinx care pare cât se poate de liberal și de generos, dispus să arate tot ce i-a fost dat spiței umane a ști, de la Facere, până în prezent și chiar dincolo de el. Într-o oarecare măsură.

Totuși, există o mare diferență între nefericitul erou antic descris de Sofocle acum aproape două milenii și jumătate și chipurile curioase și lipsite de griji care-i îndoapă cu bani peste măsură și peste orice imaginație pe fabricanții acestor tulburătoare obiecte – îmi vine pe limbă – *de cult*. Oedip voia să știe doar despre soarta lui. Oamenii de azi vor să știe toate despre soarta tuturor, indiferent dacă au sau nu ce să facă cu informația respectivă, indiferent dacă aceste informații le trebuie sau nu în daravelile lor de zi cu zi; pretențiile au sporit, angoasa la fel – exponențial.

Există tot mai manifestă o tendință din ce în ce mai pronunțată de standardizare, de nivelare – la orice nivel. Tot ce este sau pare atipic, a se citi „care nu vrea să se dea cu moda", e ridiculizat, băgat în malaxorul presei (mai ales dacă e o persoană), făcut zob. Cum obișnuința e a doua natură, după cum se face uzul până la abuz și dincolo de el al telefoniei mobile, cu toată paleta de aplicații care cresc potențialul micii prize cu Cosmosul, frecarea cu buricele degetelor a devenit preocuparea constantă a tuturor straturilor sociale, toți veghind cu febrilitate la tot ce mișcă în ciber-spațiu, țesând instantaneu scenarii și proiecții, interpretări și lanțuri cauzale în toate spectrele posibile.

Veghea permanentă sfârșește însă prin a se istovi până la urmă. La fel cu veghea informatică, omniprezentă, omnidirecțională pe recepție și interpretare la orice oră din zi și din noapte, uitându-se complet sau pur și simplu omițându-se faptul că doar a ști nu înseamnă nimic în lipsa acțiunii – cel mult crearea unei stări de intimitate și sincronizare cu evenimentele în desfășurare, cu nașterea unui sentiment de iminență a unei reacții dorite, dar care nu se va produce totuși niciodată.

→

Note

1. Cel puțin înainte era mai simplu. La facultate, la lucrarea scrisă pentru admitere, din cinci chestiuni de examen, conveneam să dăm două-trei din manual, de la rubrica exerciții și probleme, lăsând celelalte la latitudinea comisiei de examinare. Azi nu mai avem repere determinate și oricând elevul poate fi surprins de un profesor dornic să arate că rezolvarea problemei puse la examen este bine pregătită prin parcurgerea manualului sau a culegerii de probleme pe care dascălul le-a elaborat. Autorii de texte, editurile și comisiile intră în competiție pentru vânzarea produsului.

2. Profesor emerit, pensionat în 1969. În urma Dictatului de la Viena, când o mare parte a Transilvaniei a fost ocupată de statul maghiar, poetul s-a refugiat la București, devenind redactor la Fundația Culturală „Regele Mihai" și apoi profesor. A predat la Liceul „I.L. Caragiale" de aplicație al Seminarului Pedagogic (1944-1950) și la Școala Medie Nr. 11, actualul Colegiu Național „Cantemir Vodă" (1950-1965). În 1962 a primit Premiul Uniunii Scriitorilor pentru traducerea volumului de poezii *Cât cuprind cu ochii* de Meliusz Jozsef. În 1984 i se decernează, din partea Uniunii Scriitorilor, un premiu special pentru întreaga activitate literară. A fost căsătorit cu Mara Giurgiuca, traducătoare din literatura germană. Liviu Grăsoiu a publicat la Editura Vestala o monografie intitulată *Emil Giurgiuca, sub povara vremurilor* (2006). Amintim o *Antologie centenară 1906-2006*, Editura Corvin, Deva/Brad, 2006 (ediție îngrijită de Tudor Giurgiuca).

Giurgiuca avea un păr care se despărțea pe la mijloc, lăsând să cadă o șuviță pe tâmpla dreaptă, ochelari mari, rotunzi, cu rame negre, costum gri, cu un sacou care aluneca pe umeri, când într-o parte, când în alta, pe scurt, era o întruchipare surprinzătoare a *poetului Mazăre*, a cărui caricatură apărea prin ziare în acea vreme. Un profesor care ne-a predat cel mai puțin și de la care am învățat cel mai mult.

Homo sapiens

Aglutinate, extrudate, epurate, voalate, sau, dimpotrivă, încărcate, informaţiile în toată această melasă densă şi compactă care umple în egală măsură spaţiul şi timpul anihilează prin relativizare orice grad de relevanţă. Fluxurile redau doar un fel de hărmălaie la înaltă rezoluţie, de natură a ţine veghea trează şi în stare de surescitare de iminentă „vedere" a ceva „nemaivăzut" şi de auzire a ceva „nemaiauzit". Rezultate la prima vedere paradoxale oferă analiza dinamicii dintre nivelul de educaţie şi gradul de acurateţe a percepţiei şi interpretării mesajului sau, după caz, a semnalului primit.

Neavând în bagaj prea multe modele, persoanele cu un nivel de educaţie mai scăzut (în sens clasic) se adaptează mai *rapid* la noul mediu decât cele cu un grad de cultură (în sens clasic) mai avansat. Această din urmă categorie va suferi sistematic de o formă sau alta, mai uşoară sau mai severă, de frustrare sau va fi bântuită de un sentiment de insuficienţă şi dezadaptare, de inexorabilă rămânere în urma vremii, pornind de la axioma că situaţia prezentă nu-şi găseşte comparaţie în niciunul dintre modelele trecutului.

Niciodată până azi nu a fost mai mare primejdia unei uriaşe reconversii la scară planetară. Niciodată până azi nu a existat din partea maselor largi, populare, o mai avidă sete şi apetit pentru virtual, amplitudinea acestei disponibilităţi depăşind-o pe cea a zeloşilor celor mai fanatici, a celor mai radicali ortodocşi în perioadele istorice de maxim avânt religios, ca aspiraţie spre o lume ideală, perfectă, de astă dată pur *virtuală* în sens de *sintetic*.

Niciodată până azi nu a fost mai mare riscul unei autentice apostazii colective în beneficiul noii religii digital–virtuale, care, ridicând cu entuziasm reformator, sincer şi înflăcărat la nivel de altar şi oracol micul ecran dreptunghiular multicolor şi la rang de dogmă de necontrazis principiile utilizării spaţiului cibernetic, oblitereazǎ din conştiinţă prin simpla pondere a timpului ocupat orice fel de acţiune de natură pur spirituală (în sens clasic), desfăşurată până atunci cu caracter tradiţional, înlocuindu-le pe toate cu acea asteptare înfrigurată a momentului conectării, când totul sub degetele fiecăruia dintre miliardele de cetăţeni ai planetei pare posibil, când orice cerere, oricât de ciudată sau de criptică, pare a primi cel puţin un răspuns semnificativ. Iar în aşteptarea acestei clipe miraculoase, în contemplarea acelei minunate iminenţe a contopirii cu vastitatea cosmosului, omul rămâne, desigur, în starea de prostraţie adecvată pentru o asemenea îndeletnicire deloc practică.

În urmă cu nici două săptămâni, un prieten gropar cu care obişnuiam să schimb impresii mi-a mărturisit o constatare făcută de el: morţii din ultimii ani nu mai putrezeau! Şi nu pentru că ar fi fost cu toţii sfinţi. Am avut un presentiment. M-am dus la un alt cimitir şi am iscodit un alt gropar, luat la întâmplare (care, desigur, nu îl cunoştea pe primul gropar, prietenul meu). Acesta mi-a confirmat şi el observaţia.

Volumul, diversitatea produselor farmaceutice şi opulenţa farmaciilor, cu hipertrofierea până la gigantism a lanţurilor farmaceutice, mi-au întărit bănuiala că ofensiva chimizării fiinţelor sub diverse pretexte (cum e întreaga politică a aditivilor alimentari) e în plin avânt, iar volumul substanţelor dislocate şi înlocuite prin alte produse de sinteză e pe cale să modifice înseşi caracteristicile biologice ale fiinţelor umane. Dacă nu cumva a şi făcut-o...

Dar dacă aceste schimbări sunt manifeste la nivel macrobiologic, era foarte posibil ca şi din punct de vedere psihologic şi psihosomatic modificările să atingă niveluri de straneitate greu de imaginat. Sub asediu constant nanotehnologic dinspre exterior şi nanochimic din interior, noul avatar umanoid va înceta curând să-şi mai recunoască mediul originar din care a evoluat odinioară, pentru a ieşi apoi din el aidoma felului în care procedează pupele anumitor specii de insecte, care, sub presiunea vremii, sparg efectiv forma fiinţei care au fost până în acel moment (omida), pentru a-şi asuma o altă formă nemaivăzută (fluture).

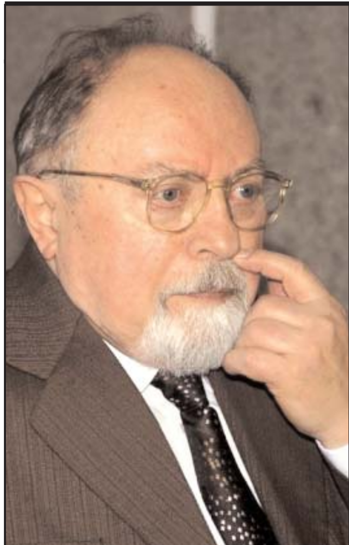
Aceast lucru va fi posibil odată ce formula sa chimică, alterată de bunăvoie şi cu bunăştiinţă, se va trezi într-o zi că a dezvoltat reflexe şi comportamente tot mai străine de regnul biologic, tot mai aproape cel mult umoral, unde etica e cu totul altceva, unde istoria e geografie, unde se vor naşte legende despre care nu se va mai şti niciodată pentru că nu va mai fi nimeni care să le rostească şi să le transmită mai departe

Cum spuneam, ţin în mână un telefon mobil, de ultimă generaţie, şi nu ştiu de ce, dar nu pot scăpa de impresia persistentă că mă uit la un viitor artefact fosil a cărui dată de naştere ca produs, din cauza vitezei de evoluţie, pare a coincide cu cea a expirării sale ca generaţie. Sunt tot mai curios cam ce-ar putea fi scris pe tăbliţa informativă de lângă vitrina cu artefacte colecţionate de la începutul veacului al XXI-lea. „Proteză populară purtăreaţă pentru conversaţiune auriculară la mari distanţe între indivizi." Sau: „Priză mobilă la Baza de Date Universală în varianta sa externă." Sau: „Avatar electronic de identificare, supraveghere, urmărire, socializare sintetică şi educare subliminală" (fără „a oamenilor"). Sau alt prezumtiv text încă şi mai tulburător: „Obiect de cult cu scop ritual necunoscut, din primii ani ai veacului al XXI-lea."

Aceste melancolice, sumbre, romantice reverii pot proveni dintr-o vreme când omul pare a se adăpa nemijlocit, cu luciferică sete, prin toate găvanele simţurilor sale căscate la maxim, direct din Universul însuşi, la cea mai grandioasă scară din câte pot exista, permiţându-şi cu bucolică nonşalanţă luxul iresponsabilităţii, al erorii, al îndoielii, al umorului, chiar şi al sfidării.

Însă dacă pe tăbliţa de exponat a unui astfel de telefon mobil dintr-o vitrină de muzeu peste un mileniu de azi înainte va fi scris ceva de genul „Obiect de uz personal la modă la începutul veacului al XXI-lea", înseamnă că acel viitor este cu mult mai sumbru decât ni-l putem imagina azi, când nimeni nu-şi poate imagina ziua trecând fără folosirea, interogarea, contemplarea şi utilizarea telefonului mobil adorat, totemizat, zeificat şi pentru alte scopuri neprecizate care par a merge dincolo de comunicarea pură pentru care iniţial a fost creat. Speranţa şi Groaza se împletesc de nedescâlcit, cel puţin deocamdată, în rosturile şi limitele şi, mai cu seamă, în nelimitele sale.

Lacrima Anei

Ion Popescu-Sireteanu s-a născut la 10 septembrie 1934, în satul Mănăstioara, Suceava. În 1958 absolvă Facultatea de Filologie a Universităţii din Iaşi. Profesor în satul Drăguşeni, Iaşi, până în 1961, inspector metodist la Secţia de Învăţământ a raionului Bârlad până în 1962, când devine, prin concurs, asistent la Facultatea de Filologie din Iaşi. Lector în 1972, conferenţiar în 1990, profesor în 1994 la aceeaşi facultate. A cules folclor şi texte dialectale din Bucovina; teza de doctorat, susţinută în 1976, la Iaşi, are titlul *Termeni păstoreşti în limba română*. Premiul „Timotei Cipariu" al Academiei Române, în 1992. A publicat peste 40 de cărţi: ediţii, antologii, cărţi de lingvistică (îndeosebi etimologie), o istorie a oraşului Siret şi împrejurimilor, proză, poezie, fabule, cărţi pentru copii, poeme în proză, la care se adaugă câteva sute de studii, articole, note, recenzii. A colaborat la un mare număr de reviste ştiinţifice şi de cultură şi la unele ziare. Este membru al mai multor societăţi culturale, literare şi ştiinţifice.

Textele care urmează (fragmente) sunt reluate din volumul *Între două veşnicii,* Editura Bucovina, Iaşi, 1996.

Nu mai plânge, Ană...

Nu mai plânge, Ană!...

Te strânge zidul şi-ţi frânge trupul. Din sânul doldora se preling, picătură cu picătură, lacrimi albe şi mari cât stelele. Mâna omului tău nu-ţi mai poate alina durerea şi glasul lui prefăcut în izvor nu-ţi mângâie sufletul vinovat de credinţă. Tu răscoleşti liniştea ca un duh al nopţii de facere şi nimeni nu sparge piatra sicriului tău prin tine născut.

Nu plânge, să nu tulburi pacea celui ce şi-a pus inima în zidirea sfinţită cu viaţă; să nu tulburi legea împlinirii. Lumină a furtunilor tainice, soţie prin iubire dăruită Veşniciei, opreşte-ţi lacrima, să nu se surpe zidul care-ţi strânge trupul. Să nu se spargă temeliile şi să nu faci păcat care nu se mai iartă în veacul veacurilor.

Nu mai plânge, Ană!... Nu mai plânge!...

Legenda marelui meşter

Noi am urzit basme cu oameni şi munţi, am urnit din locul lor stâncile, am tăiat drum mai larg visului, am făcut rânduială în suflete, dintre cei mai buni am făcut zei şi sfinţi şi le-am zidit biserici şi i-am zugrăvit şi le-am dăruit chipul nostru blajin. Noi suntem legenda marelui meşter...

Am lăsat apelor nume vechi, am dat fetelor numele Anei, am dat durerilor numele doinei, am dat omeniei nume de pâine şi sare, am dat bucuriei numele frunzei celei verzi şi codrului nume de frate mai mare şi le-am cântat pe toate cu glas potrivit după vremuri. Noi suntem legenda marelui meşter...

Am făcut pasărea ciocârlie şi-am învăţat-o să zică după inima noastră şi după dorul nostru cel neogoit. Am învăţat munţii şi apele şi câmpiile să doinească şi-am preschimbat în pecete bourii trăitori în străvechile noastre păduri. Noi suntem legenda marelui meşter... (…)

Trupul de-acum e zidit

Trupul de-acum e zidit, se pun ultimele cărămizi şi ultimele pietre şi se toarnă ultima căldare de mortar. Trupul e zidit de viu în această cetate pe care n-o mai numesc. Nu mă mai pot întoarce, nu mai pot respira, nu mai am cer şi nici Dumnezeu. Meşterii cei mari şi calfele s-au gândit mult cum să mă zidească mai bine, ca ceea ce durează ei să dureze veacuri de-a rândul. Stau înmormântată în picioare şi mă topesc şi devin amintire, în timp ce trupul nu mai are greutate şi nu mai are dureri. Prin zid plâng lacrimile roşii ale inimii mele legate în cărămizi şi-n pietre şi-n mortar tocmai de către cei pe care i-am iubit mai mult într-o vreme.

Trupul de-acum e zidit, dar cum îmi vor zidi oare sufletul, când el e şi gând şi umbră şi lumină şi dor şi cântec şi nădejde, când el este zbor şi freamăt de codru şi murmur de ape şi sărut al răzvrătirii şi plâns tăcut şi pas prea greu pe omeneasca mea alcătuire! Oare cum îmi vor zidi sufletul, când el nu încape în ziduri, la fel cu sufletul de foc al Horii, la fel cu sufletul de speranţă al lui Icar, la fel cu duhurile strămoşilor! Trupul se întoarce în vămile pământului, mărind puterea ţărânii, pe când sufletul se adună în fapte, se primeneşte de la o generaţie la alta, intră între zeii neamului şi călătoreşte odată cu neamul prin veacuri şi milenii. (…)

Conceptul de intenţionalitate în fenomenologia lui Husserl

Acad. Alexandru BOBOC

Expresia *Bewusstsein von,* laitmotiv în limbajul fenomenologic, poartă în sine marea temă a intenţionalităţii, pe care Edmund Husserl o considera drept caracteristica universală a conştiinţei. „Problema de căpetenie – scria Husserl – care cuprinde întreaga fenomenologie se numeşte *intenţionalitate.* Ea exprimă tocmai însuşirea de bază a conştiinţei". (E. Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie,* I, în *Husserliana*, Bd. III, Martinus Nijhoff, Den Haag, 1950, p. 357)

Semnificaţia acestei înnoiri în stilul de gândire a fost relevată încă de timpuriu şi a reţinut atenţia, cumva ca o permanenţă, în „Husserl-Forschung". „Intenţionalitatea, preciza E. Levinas, aduce ideea nouă a unei ieşiri din sine, eveniment primordial care le condiţionează pe toate celelalte." (E. Levinas, *Intentionalité et sensation,* în *Revue Internationale de Philosophie*, nr. 71-72, fasc. 1-2 (1965), p. 34) Între acestea, se situează în prim-plan noua modalitate de concepere a obiectului şi a obiectualităţii: „Orice trăire căreia îi este proprie caracteristica intenţionalităţii, anume aceea a unei fiinţe-conştient-obiectuală (*eines Gegenstandlichen-bewusst-Seins*), adică a fiinţei asupra căreia este orientată, o numim trăire intenţională... Trăiri intenţionale nu sunt doar percepţiile ori reprezentările, amintirile, sau chiar judecăţile, presupoziţiile şi altele, ci şi interogările, îndoielile, abţinerile de la judecată, dorinţele, bucuriile, speranţele... Bucuria este bucurie pentru ceva, frica este frică de ceva, dorinţa – dorinţă a ceva. De exemplu, dorinţa este orientată asupra unui obiect dorit, bucuria asupra a ceea ce produce bucurie. Bucuria nu e o trăire pentru sine... În şi prin ea, o privire interioară conştientizează obiectul." (E. Husserl, *Einleitung in die Logik und erkenntnistheorie. Vorlesungen 1906/1907*, în *Husserliana,* Bd. XXIV, hrsg. Yon U. Melle, 1984, pp. 661-662) Mai mult, dincolo de o monadologie de tip clasic, leibnizian, Husserl anunţa, prin „Monadele au ferestre" (E. Husserl, *Zur Phänomenologie der Intersubjektivität, Text aus dem Nachlass*, II (1927-1928), în *Husserliana*, Bd. XIV, 1973, p. 258), o veritabilă filosofie a deschiderii. Sub specia conştiinţei intenţionale, fenomenologia lui Husserl aduce astfel o nouă înţelegere a subiectivităţii – teză de perspectivă în gândirea contemporană.

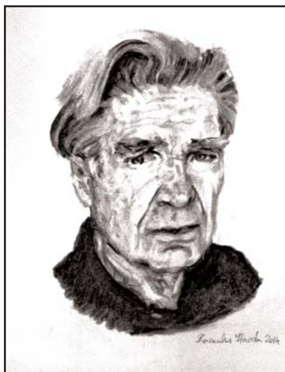
De fapt, concepând intenţionalitatea ca „esenţă a conştiinţei", Husserl definea „sarcina" (tema) proprie fenomenologiei, anume „descrierea" conştiinţei întrucât este „conştiinţă – a ceva". Prin aceasta, „obiectul" este „unitatea ideală a intenţiei şi a efectuării intuitive", psihologismul fiind astfel depăşit. (D. Kouche-Dague, *La développement de l'intentionalité dans la phénoménologie husserlienne, Phänomenologica* 52, M. Nijhoff, Den Haag, 1972, p. 22) Prin „obiect", Husserl înţelege „apărutul însuşi, în modul apariţiei sale", nu „o transcendenţă fizică sau metafizică"; în alţi termeni, „obiectul" nu e un dat, ci „se oferă cu o absolută indubitabilitate într-o evidenţă adevărată şi autentică", una care „nu este cea a «percepţiei interne» a psihologilor". (*Ibidem*, p. 28)

Altfel spus, „obiectul" trebuie gândit ca un „corelat intenţional", prin această afirmare a intenţionalităţii survenind corelaţia „obiect intenţional" şi actul (de „vizare") ce-i conferă validitate.

Intenţionalitatea nu se reduce la raportul conştiinţei cu unul dintre „obiectele sale", ci este o aducere în prezenţă, face ca „obiectul" să apară ca atare. Am putea considera „că intenţionalitatea caracterizează pentru conştiinţă faptul de a nu putea identifica în niciun fel ceea ce ea exprimă în actul de expresie şi că, în ciuda utilizării de semne reale, ea este totdeauna un vizat a ceea ce nu este". (A. de Waelhens, *L'idée phénoménologique d'intentionalité, în Husserl et la pensée moderne / Husserl und das Denken der Neuzeit*, în *Phänomenologica* 2, 1959, pp. 116-117)

Husserl însuşi scria: „Esenţa conştiinţei" este de a fi „conştiinţa a ceva", forma în care „devenim conştienţi de fiinţa determinată a lucrurilor materiale, a corpurilor, a oamenilor, de fiinţa societăţilor umane şi a operelor literare etc." (E. Husserl, *Ideea* I, *Husserliana*, Bd. 3, p. 74) De precizat însă că „nu orice *moment real* în unitatea concretă a unei trăiri intenţionale are *caracterul de bază al intenţionalităţii,* adică proprietatea de a fi conştiinţa a ceva". (*Ibidem,* p. 81)

De aceea, deosebim între „obiect intenţional al unei conştiinţe" şi „obiect sesizat, cumva un obiect intenţional în dublu sens: ca simplu «fapt» şi ca «obiect intenţional deplin»" (*Ibidem*, pp. 82, 83), ceea ce înseamnă o dublă intenţie în componenţa „trăirii intenţionale". Fiecare „trăire intenţională" îşi are „obiectul intenţional", adică sensul ei e obiectul, şi astfel „a avea sens", respectiv „a avea în sens" ceva, ceea ce înseamnă o nouă înţelegere a raportului subiect-obiect din teoriile clasice ale cunoaşterii: „prezentând un sens care nu este ea, conştiinţa, prin natura ei constituie un «obiect»". (*Ibidem*, pp. 223, 224)

Prin aceasta, intenţionalitatea (raportul de intenţionalitate) „nu are nimic din raporturile între obiecte reale, ci este esenţialmente *actul de a conferi un sens* (*Sinngebung*). Exterioritatea obiectului este exterioritatea a ceea ce este gândit în raport cu gândirea care-l vizează, ceea ce înseamnă că obiectul constituie un moment ineluctabil al însuşi fenomenului sensului". (E. Levinas, *En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger*, J. Vrin, Paris, 1967, p. 22) Prin ideea de intenţionalitate, Husserl trece peste condiţiile impuse de teoriile cunoaşterii, propunând „teoria constituirii", în condiţiile prezenţei sensului, a unei „analize a orizontului" (intenţional) a obiectului.

Nu construcţie (kantian, vorbind), ci „constituire" de sens: primatul acţiunii limbajului (expresia) asupra gândului (*Gedanke*). În raport cu Descartes şi Kant, altfel spus, cu „analiza reflexivă" şi cu cea „transcendentală" (care ne ridică la „condiţii de posibilitate"), Husserl aprecia că fenomenologul tinde spre o „experienţă primă", care, în afara celui care „o descoperă", nu este „experienţă actuală".

Este de reţinut că în elaborarea „logicii transcendentale" sunt utilizate adjectivele *fungierende* (operativ) şi *lebendig* (în manieră vie), tocmai pentru a delimita funcţia intenţionalităţii: „ceea ce-mi stă în opoziţie, preciza Husserl, şi-a primit «sensul de fiinţare» din intenţionalitatea prestatoare (*leistende*). Intenţionalitatea vie mă poartă, mă jalonează, mă determină în întregul meu comportament, ca şi în ceea ce gândesc, arătându-se ca fiinţă sau ca aparenţă, ca... operaţională putând să fie însă netemeinică, nedezvăluită, şi sustrasă cunoaşterii mele". (E. Husserl, *Formale und transzendentale Logik. Versuch einer Kritik der logischen Vernunft,* în *Husserliana*, Bd. XVII, 1974, p. 241-242)

Prin concepţia conştiinţei drept „conştiinţa a ceva" şi apoi sistematic prin aplicarea ideii de intenţionalitate se structurează în principal întreg aparatul paradigmatic al fenomenologiei lui Husserl (şi al altor forme de fenomenologie).

Cu ideea „conştiinţei intenţionale" este pusă în umbră definitiv concepţia „conştiinţei-oglindă", preconizându-se o abordare modernă a problematicii cunoaşterii şi, mai departe, a valorilor şi a culturii. Ca „fenomene", toate acestea survin în prezenţă (în ceea ce aduc în orizontul fiinţării), în măsura în care cercetarea şi interpretarea lor solidarizează semantica, fenomenologia şi hermeneutica.

De fapt, esenţialul în fenomenologie (şi tocmai pentru a ajunge la „fenomene" în cunoaştere, în valorizare, în înţelegerea creaţiei de orice tip) îl constituie chestiunea privind *fiinţa* intenţionalităţii. Aşa cum s-a observat, ca atare, ontologic „este" ceva numai prin intenţionalitate, „spaţiul de joc", în cadrul căruia are loc interacţiunea „reglată" a subiectului şi obiectului (în toate sensurile: logic, gnoseologic, axiologic): căci nici *subiectul,* nici *obiectul* nu constituie un „este ca atare", ci „numai intenţionalitatea ca structura ce le poartă şi le face posibile". (H. Rombach, *Die Gegenwart der Philosophie,* 3. Aufl., K. Alber, Freiburg / München, 1988, p. 121)

Este de subliniat comunitatea conceperii fenomenologice a filosofiei ca „filosofie de lucru" cu cele mai noi tendinţe din creaţia modernă. „Spiritul" (căutărilor şi al reaşezărilor) este acelaşi, numai modalităţile de prezenţă diferă (în mod firesc), fiind în comparare aici două forme (diferite) ale culturii: arta şi filosofia (pot fi luate şi altele: filosofia şi ştiinţa; filosofia şi tehnica, de pildă).

În sensul amintit, este de observat „ruptura de tradiţie şi orientarea împotriva concepţiei despre realitate" a secolului al XIX-lea: „premise metodologice nelămurite, de exemplu, în proiectele teoretice ale unor artişti (Mondrian), ca şi în fenomenologie, aveau nevoie de o elucidare «fenomenologică»". (H. Reiner Sepp, *Annäherungen an die Wirklichkeit. Phänomenologie und Malerei nach 1900,* în *Edmund Husserl und die Phänomenologische Bewegung,* hrsg. von H. Reiner Sepp, K. Alber, 1988, pp. 77-78) Mai exact, „împotriva tendinţei naturalismului de a reda realitatea în întregime, de a o copia, se impunea strădiunţa de a situa tot mai mult laolaltă reprezentarea şi reprezentantul. Căci scopul nu-l mai constituia *imaginea* realităţii, ci *realitatea însăşi*, fie ea cea naturală, sau numai o nouă dimensiune a realităţii în genere". (*Ibidem*, p. 79)

Critica fenomenologică a „conştiinţei-copie" şi proiecţia „conştiinţei intenţionale" permit o nouă înţelegere a filosofiei (fenomenologice) şi a picturii „moderne": acestea au în comun „o orientare către ceea ce este obiectiv", către „realitatea totală", se află „în căutarea nemijlocitului şi a neinterpretabilului, a «apropierii» (*Nähe*): realitatea nu mai trebuia să apară indirect, în imagine, în simbol..., în formule, în conceptul dedus, nici în convenţie, ci aşa cum ea însăşi e sesizabilă". (*Ibidem*, pp. 80, 82)

Cubismul, de exemplu, căuta să dea la iveală „referinţa veritabilă la realitatea spaţială", căuta *apropierea* de lucrurile în spaţiu. În acest sens, Picasso „voia să depăşească opoziţia obiect tridimensional în realitatea spaţială – obiect bidimensional – imagine" (*Ibidem*, pp. 83, 84), în alţi termeni, „distanţa dintre observator şi observat trebuia dizolvată şi ambele să se întrepătrundă astfel încât reificabilitatea (*Dinghaftigkeit*) lucrului să rămână neatinsă"; „tabloul cubist relevă astfel un domeniu în care realitate şi reprezentare se află laolaltă într-un domeniu propriu de semne, dincolo de dualitatea subiectivităţii şi a lumii". (*Ibidem*, pp. 85, 86)

Husserl însuşi, prin teoria sa a „obiectului" (ca „obiect intenţional"), se află angajat într-o viziune similară, argumentând validitatea unei noi *dimensiuni* a fiinţării, anume obiect – obiectualitate, în raportare critică la naturalismul şi obiectivismul din gândirea contemporană lui. Şi, pentru fenomenologie, „realitatea" nu e dedublată într-o „realitate-în-sine" şi una reprezentată, în copie.

Desigur nu se poate susţine ideea că fenomenologia ar constitui o reluare a metodelor şi procedurilor creaţiei ce vine sub semnul esteticului. Este de înţeles însă că această creaţie nu-i o aplicare a fenomenologiei. Ceea ce le uneşte este stilul de lucru şi, mai ales, de interpretare şi conceptualizare la nivelul teoriei.

Distanţarea faţă de tradiţie se împlineşte în forma sesizării „unei noi dimensiuni", alta decât cea „reală" şi „ideală": „irealul" (fenomenologia) – „imaginarul" (arta modernă). Peste tot se realizează aici eliberarea de ceea ce Husserl numea „enigma transcendenţei".

Homo sapiens

Artă autentică, estetică, kitsch

Adrian RADU

Normele istoriei convenţionale consideră că *fenomenul artistic* apare în Preistorie, când omul începe să creadă că un obiect îi este necesar agreabilului fără ca acesta să corespundă unor nevoi fizice ori materiale. Ataşamentul faţă de acel obiect, păstrarea sa cu o altă preţuire faţă de cea cu care este privită o piesă de uz curent, ca şi comunicarea acestei admiraţii către semeni anunţă primele înclinaţii artistice ale omului. Dar e corect să observăm că, într-o mare măsură, aspectul frumos al obiectului e remarcat şi apreciat în strânsă corelare cu credinţa animistă şi se dezvoltă în strânsă armonie cu religia timpului. În afara omului, toate fiinţele lumii nu admiră nimic şi sunt total lipsite de posibilitatea de a separa *frumosul* de *urât.* Animalul îşi poate păstra amintirea fiinţelor pe care le iubeşte, pe care le urăşte, sau de care se teme. Lipsit de puii săi sau de tovarăşa sa de viaţă, îl vom vedea murind de regret; dar niciodată nu-şi va face o relicvă din rămăşiţele lor pământeşti şi nici vreun cult din amintirea lor. Aşadar, lipsa religiei la acele fiinţe explică şi lipsa artei.

Arta şi religia aparţin doar omului. Ele îl înalţă peste condiţia animalului şi se fac simţite, în primul rând, prin posibilitatea de a vedea *frumosul* din natură. Dar acesta nu poate avea acelaşi statut cu formele artistice. Frumosul mediului există indiferent de voinţa noastră, deşi el ne modelează, într-un fel, sensibilitatea percepţiei şi a simţurilor. Spre exemplu, privind un peisaj scăldat în lumina colorată a unui răsărit de soare, simţim un fel de încântare, o stare optimistă. Cerul colorat al apusului ne poate trezi nostalgia unui trecut încheiat frumos. O nuieluşă firavă ne sugerează multă sensibilitate, în timp ce trunchiul masiv al unui copac cu scorbură ne poate ilustra grotescul. Umbra sau întunericul marchează o stare de reţinere, incertitudine, teama de necunoscut, frica de nefiinţă, de moarte. Trecerea de la umbră la lumină, strălucirea cerului albastru ne înviorează şi uneori ne transmit organismului o stare de beatitudine sau de bunăstare. Dar natura nu creează aceste stări. Ea produce la întâmplare aspectele care nu sunt agreabile. *Frumosul natural* este infinit şi inepuizabil precum materia şi e conţinut în structura sa firească. Acest frumos e perceput de om, mai mult sau mai puţin, în funcţie de posibilităţile simţurilor sale şi niciodată în totalitate.

În afara *frumosului natural* există şi *frumosul artistic,* cel creat de om cu scopul de a transmite sensibilitate, gândire sau o sumă de sentimente. Principiul sau cauza primă a obiectului de artă este ca, prin simpla sa vedere, să aibă capacitatea de a transmite în sufletul privitorului sentimentul încercat de artist atunci când l-a creat. De aici decurge că, la rândul său, creatorul este permanent legat de oameni prin *realismul* şi *ideaticul* operei sale. Aici realismul înseamnă natura, baza tuturor imaginilor create, chiar dacă acestea sunt puternic modelate de ficţiune. Prin *ideatic* înţelegem aportul propriei opinii, gândul conţinut de operă. Oricărui artist îi este imposibil să elimine din lucrarea sa atât *realul* cât şi *ideaticul.* Cu toate acestea, dintre toate creaţiile omului, doar un număr restrâns poate întruni calităţile *operei de artă.* Doar cele care, atunci când sunt privite, pot să trezească complexele unor trăiri, dispoziţii sau sentimente. Atent la aspectul *ideal* şi cel *real* din opera de artă, Pierre-Joseph Proudhon defineşte arta ca fiind *o reprezentare idealistă a naturii şi a noastră înşine, în vederea perfecţionării fizice şi morale a speciei umane.*

Întrucât frumosul – fie natural, fie artistic – nu există pentru cei incapabili de a-l vedea, ori pentru că nu este perceput cu aceeaşi acuitate de toţi oamenii, educaţia estetică este tot atât de importantă în formarea omului civilizat, ca şi ştiinţa matematicii, a chimiei, biologia, istoria sau alte discipline care ne înzestrează, în felul lor, cu necesarul de informaţii pentru o bună integrare în social.

Estetica e ştiinţa frumosului artistic. Prin această disciplină înţelegem *acea facultate proprie omului de a percepe sau de a descoperi frumosul sau urâtul, plăcutul şi dizgraţiosul, sublimul şi trivialul în persoana sa ori în lucruri şi de a-şi face din această percepere un nou mijloc de plăcere* (Munro Thomas). Într-o altă formulare, estetica este o ştiinţă a cunoaşterii senzitive. De altfel, cuvântul *estetic* vine de la grecescul *aistetis*, care înseamnă sentiment sensibil.

Puţin diferită de *cunoaşterea artistică*, estetica este uşor de abordat şi foarte apreciată pentru rezultatele ei imediate. E considerată o cunoaştere ştiinţifică, o ştiinţă care operează prin intelect şi logică, cu concepte şi noţiuni existente, în timp ce arta cunoaşte prin intuiţie şi operează cu imagini care exprimă. Spiritul artistului intuieşte făcând, formând, exprimând. *Cunoaşterea artistică* este independentă şi autonomă de cea *ştiinţifică,* iar forma ei de realizare este expresia. *Expresia artistică* este o manifestare a spiritului, nu un act mecanic, pasiv, natural. Ea este dusă pe culmile cele mai înalte de omul-artist care are o dotare specială pentru aceasta. Benedetto Croce nota în *Estetica* sa: *În definitiv, fiecare dintre noi este puţin pictor, sculptor, muzician, poet, prozator, dar cât de puţin în raport cu cei numiţi astfel, tocmai pentru gradul ridicat în care posedă dispoziţiile şi energiile cele mai comune ale naturii umane; şi tot atât de puţin cât posedă un pictor din intuiţiile şi reprezentările unui poet sau chiar ale unui alt pictor.* Expresia artistică nu poate fi decât individuală, spre deosebire de cunoaşterea artistică prin intelect, care este generală. Observăm că acelaşi peisaj ori acelaşi buchet de flori aşezat într-o glastră, dacă sunt pictate de mai mulţi pictori, imaginile finale nu vor fi identice. Naturalul există ca atare, dar pictura pe care o inspiră e structurată pe modul de-a percepe şi de-a gândi al creatorului. De felul cum e văzută o floare, aceasta are şansa de-a deveni o planşă colorată într-un manual de botanică, ori motivul unei picturi de talia celor pictate de Luchian.

Opera de artă e forma unei adevărate performanţe realizate de persoane dotate cu mult talent şi meşteşug. Condiţia ei particulară a determinat, de-a lungul timpului, nevoia de a-i fabrica înlocuitori prin care să fie cunoscută şi de oamenii care nu au posibilitatea să vadă originalul. Aşa au apărut *înlocuitorii artizanali de artă,* adică cei prelucraţi manual, aşa cum a fost făcut şi originalul artistic, şi *înlocuitorii industriali de artă.* În prima categorie intră *copiile* şi *replicile,* practicate pretutindeni încă din antichitate, în majoritatea cazurilor chiar de artişti în formare. Romanii, ca să împlinească necesarul de cultură al latinilor, au copiat fidel în marmură multe dintre sculpturile greceşti din bronz.

Artizanatul care defineşte arta noastră populară nu poate fi considerată *înlocuitor.* Deşi este o formulă artistică repetată în serie, acesta nu multiplică o operă autentică, semnată de un artist-creator. În perioada modernă, folosite în scopuri culturale, apar *succedaneele.* Ele sunt: albumul de artă, diapozitivul, caseta video, filmul de artă şi reproducerile artistice. Aceşti înlocuitori sunt purtători ai unor informaţii corecte, dar niciodată nu pot reda, în toată puritatea sa, mesajul operei autentice.

Surogatul este un termen apărut în limbajul artelor în ultimele două secole, odată cu apariţia unei pături sociale noi la periferia marilor oraşe. Populaţia zonei era venită din mediul rural, unde nu avea cum să fie cultivată estetic vizitând expoziţii, muzee, sau răsfoind literatură de specialitate. Şi, cum accesul la arta autentică necesita efort de înţelegere şi instruire, noul mediu – nici rural, nici urban – a permis acceptarea unor produse artistice ieftine, realizate prin tehnologii noi, adaptate la condiţiile unor chimii moderne. Lucrările se produc în cantităţi industriale şi epatează prin colorit strident, lipsit de orice armonie. Sunt ilustraţii simple ale unor anecdote, ale unor scene cu aluzii erotice, peisaje dulcege cu lebede pe lacuri mici, apusuri de soare portocalii, munţi cu zăpezi pe vârfuri sau râuri curgând în cascade. Dacă succedaneele artistice îşi propun să dea informaţii despre arta autentică, surogatele sunt produse doar ca să cheme pentru a fi vândute. Comercializate ieftin, au o mare aderenţă la publicul confuz. Deşi sunt produse în serie, ele sunt etalate de autori drept valori autentice, cu acelaşi statut ca al operelor unicate, semnate de artişti profesionişti. Populaţia lipsită de educaţie estetică confundă arta adevărată cu imaginile multiplicate în serie, cele create cu un minim de efort fizic şi intelectual. Legat de aceste imagini, semnalăm alterarea unor gusturi şi sensibilităţi care, la noua pătură socială, erau totuşi sedimentate în baza valorilor multiseculare ale artei populare, specifice oricărei etnii. În marea lor majoritate, creatorii surogatelor provin din rândul inşilor care, în baza unor abilităţi sau aptitudini, sunt angajaţi în diferite instituţii, întreprinderi mari sau uzine, ca să picteze lozinci, pavoazări festive, reclame sau panouri ilustrate din magazine. Fiind în contact direct cu mulţimea de oameni simpli şi săraci în educaţia estetică, aceşti decoratori îşi rotunjesc venitul pictând pentru aceştia *surogate.*

Kitsch-ul este un cuvânt german care desemnează atât producţiile artistice-surogat făcute manual sau industrial, cât şi impostura estetică afişată de atitudinea celor care se înconjoară deliberat de respectivele forme şi se complac în contemplarea lor. Ghidându-şi comerţul cu sloganul *ceea ce place trebuie să fie şi ieftin pentru a fi cumpărat,* producătorul de kitsch refuză orice considerent de ordin moral, educaţional sau filosofic. În dispute, deseori este auzit exclamând: *Pentru mine Dumnezeu este banul!* Întâlnit în prima fază în formele picturale şi sculpturale ale *artei de gang,* sau în România prin târguri şi bâlciuri, kitsch-ul apare astăzi şi în literatură, în teatru, în muzică şi în cinematografie. În politică, atât în perioada comunistă cât şi în cea postrevoluţionară, s-a dezvoltat chiar şi un kitsch al oratoriei.

Fenomenul kitsch nu poate fi promovat fără clientelă. Studiile recente demonstrează că el nu e întâlnit în exclusivitate doar la populaţia nevoiaşă. Există şi o clientelă kitsch, largă, care nu poate fi compătimită că nu are acces la adevăratele valori artistice. Ea se află la orice nivel social. O mulţime de oameni, oricât ar fi de avuţi, nu-şi propun să vadă lucid exponatele din muzee, piramidele din Egipt sau templele greceşti, pentru că acestea nu intră-n sfera interesului lor. Explicaţia constă în faptul că, în condiţia noii societăţi, trierea pentru urcarea în orice poziţie înaltă se face mai ales în baza situaţiei materiale a pretendentului. Şi, urmându-şi idealul, o mulţime de oameni îşi neglijează cultura. Posibilităţile de confort oferite de un statut superior consumă efortul unor straturi largi ale populaţiei, dar toate generaţiile *celor ajunşi,* indiferent la ce nivel s-ar afla, *vor să aibă panoplia lor. E inutil, deci, să acuzi vulgaritatea publicului sau tactica industriaşilor care caută să-şi strecoare marfa de proastă calitate* (Jean Baudrillard, *op. cit.*, pag. 166). Aşadar, proliferarea kitsch-ului e facilitată de mobilitatea situaţiei sociale. Mai categoric, criticul iugoslav de artă Alexa Celebanovic explică: *Creându-şi cale liberă către spiritele inculte şi ingenue, care nu sunt capabile încă de o alegere matură în baza unei exigenţe culturale adevărate, kitsch-ul pătrunde în suflet ca infecţia într-un organism incapabil de rezistenţă. Economia modernă ar defini fenomenul în termenii creării de noi trebuinţe în rândul consumatorilor, pe baza presiunii pe care o exercită piaţa. Cu alte cuvinte, producătorii de kitsch îşi pun marfa în vânzare şi ajung repede să-şi asigure o clientelă la care nici nu se aşteptau. Lipsa de educaţie nu e de ajuns să explice destinul kitsch-ului.*

→

Violența și efectul de bumerang al acțiunilor umane

Mihail ORZEAȚĂ

În ultima vreme, îmi vin în minte din ce în ce mai des versurile poetului Tudor Arghezi din poezia *Născocitorul:* „Și îndrăzneața minte a născocit și roata;/ Nu mai socot burghiul, cazmaua sau lopata,/ Frânghia, sârma, lanțul cu care prins de legi,/ Ai izbutit cătușa de fluiere să-ți legi." Am ales aceste versuri din menționata poezie pentru a ilustra geniul poetului care a scos în evidență o realitate care este din ce în ce mai îngrijorătoare în lumea de azi: multe dintre descoperirile și inovațiile umane, menite să ne îmbunătățească viața ori să ne ajute să cunoaștem mai multe despre noi și despre mediul înconjurător sunt folosite din ce în ce mai des pentru a răni, subjuga ori pentru a trimite în neființă semenii noștri.

Trebuie să luăm în considerare nu doar sârma și lanțul la care se referă poetul, ci și „taina mare a tainelor, atomul", prezentat de Arghezi în poezia *Cel ce gândește singur.* Este vorba despre același atom care „poate omenirea, în câteva secunde/ S-o-ntinerească nouă pe veci, ori s-o scufunde".

Multe dintre „născocirile" minții și dintre acțiunile umane au efect dual. Atunci când sunt gândite și proiectate, sunt destinate să producă efecte benefice. Cu toate acestea, aceleași descoperiri, inovații și acțiuni pot produce efecte malefice, de regulă neplanificate și nedorite de descoperitorii lor. Efectul de bumerang al inovațiilor și al acțiunilor umane este cunoscut și de oamenii posedați de geniul răului, care le utilizează pentru a-și atinge scopuri personale sau de grup.

Prometeu a furat focul de la zei pentru a-l da oamenilor să se încălzească în zilele și nopțile friguroase și să își pregătească o hrană mai gustoasă, dar unii oameni „inventivi" au folosit focul pentru a-și purifica semenii prin ardere pe ruguri, cu scopul de a elimina erezia și a restabili credința în Divinitate.

Multe dintre invențiile oamenilor preistorici – toporul (barda), ciocanul, ciomagul (buzduganul), arcul cu săgeți, sulița etc., menite să le fie ajutoare în timpul vânării animalelor care constituiau principala sursă de hrană, sau când se apărau de animalele mari, au fost transformate în arme, pentru a-și trimite semenii în „lumea de dincolo".

Praful de pușcă, folosit inițial ca material combustibil pentru artificii (de unde și denumirea experților în domeniu, de artificieri) prin care se celebrau diferite evenimente, a fost convertit rapid la rangul de material explozibil și principală forță de propulsie a proiectilelor, destinate nimicirii forței vii și distrugerii zidurilor fortificate ale cetăților.

Rachetele, avioanele, submarinele, navele de suprafață de toate tipurile și mărimile sunt folosite pentru transportul oamenilor și a mărfurilor, pentru cercetarea științifică a mediului înconjurător, dar și pentru a trimite solii nepoftiți (proiectile, obuze, ogive cu încărcături clasice, chimice, biologice sau nucleare etc.) ai „celei cu coasa" asupra unor oameni care, poate, nu au altă vină decât că aparțin altor etnii, confesiuni religioase ori posedă bunuri râvnite de semenii lor mai hrăpăreți și fără scrupule.

Undele electromagnetice au permis transformarea lumii într-un „sat global" în care toți locuitorii Planetei Albastre se pot socoti vecini, pentru că se află, unii față de alții, la „un click distanță". Din păcate, spațiul virtual poate fi străbătut atât de unde purtătoare de informații utile, cât și de unde ce pot produce blocarea instalațiilor vitale pentru localități (de alimentare cu apă, gaze naturale, combustibili lichizi, energie electrică și termică etc.), de distrugere a unor baze de date, de furt al unor fonduri financiare ori de date importante pentru securitatea individuală și colectivă a oamenilor și a comunităților, de manipulare a maselor, de inducere prin metode perverse a unor atitudini antisociale, de recrutare de noi adepți ai organizațiilor criminale, extremiste și teroriste etc.

Unii oameni depun eforturi deosebite pentru a descoperi vaccinuri și antidoturi cu scopul de a preveni și, la nevoie, stopa evoluția unor boli spre epidemii și pandemii, iar alții folosesc descoperirile respective pentru a fabrica arme biologice care pot produce epidemii și pandemii.

Aceste câteva exemple, dintre multele existente în „panoplia" umanității, sunt folosite pe post de unelte (sisteme sofisticate) care ușurează și eficientizează activitatea oamenilor, dar din ce în ce mai des sunt folosite și ca mijloace de secerat vieți și produs distrugeri ale construcțiilor civile și industriale care au înglobat multă muncă, ingeniozitate și resurse materiale, financiare, tehnologice etc. S-ar putea spune că omul caută și este căutat de primejdie („Primejdia te cere și-o cauți, orișiunde/ Gândești că te pândește și bănui că se-ascunde." Tudor Arghezi, *Născocitorul*), în cursa lui neabătută de a cuceri noi orizonturi ale cunoașterii ori de a-și impune voința asupra altor oameni.

Având în vedere cele spuse până acum și luând ca puncte de reper situația curentă și cea prognozată a lumii, din punct de vedere al securității individuale și colective, se cuvine, cred, să ne amintim și să ținem cont de avertismentul pictorului spaniol Francisco de Goya: „Somnul rațiunii naște monștri!"

Din păcate, avertismentele sunt luate în considerare târziu, iar uneori chiar prea târziu, adică după ce evenimentele nedorite s-au produs din cauze naturale ori provocate de unii dintre semenii noștri care sunt adevărați monștri, pentru că utilizează violența pentru a-și impune voința asupra altor semeni. Statisticile publicate de Population Reference Bureau al Organizației Națiunilor Unite arată că violența este o realitate în toate societățile umane, indiferent de veniturile cetățenilor, de clasa lor socială și de cultura acestora. Cele mai frecvente cauze ale utilizării violenței în relațiile interpersonale sunt contradicțiile dintre indivizii umani. Din nefericire, ceea ce pentru unii dintre noi este rațional, pentru alții este încălcarea drepturilor omului, ceea ce pentru unii este tradițional, pentru alții este învechit și vetust, ceea ce pentru unii este util, pentru alții este demodat, ceea ce pentru unii este o necesitate, pentru alții este neimportant ori chiar inutil, unii susțin *cultura pentru elite,* alții cultura pentru mase....

Opiniile contradictorii sunt multe, cele mai importante fiind în domeniul culturii, fapt ce l-a determinat pe Alvin Toffler să scrie, în cartea sa *Consumatorii de cultură,* că „Lumea și-a pierdut consensul". Eu cred că nu a existat niciodată un consens la nivelul umanității și mărturie în acest sens stau războaiele și confruntările care au produs milioane de victime și distrugeri nenumărate, inclusiv în domeniul patrimoniului cultural universal. Orgoliile nemăsurate, invidia, lăcomia, dorința de a acapara puterea cu orice preț și alte tare morale ale oamenilor, în special ale celor ce conduc comunitățile, constituie impedimentele care nu permit regăsirea „căii de mijloc" a lui Aristotel. În concepția anticului filosof, calea de mijloc nu înseamnă mediana între două extreme, ci soluția de rezolvare cu înțelepciune a oricărei probleme, virtutea de a avea discernământ înainte de săvârșirea faptei, o acțiune desfășurată la momentul potrivit cu mijloacele și procedeele (metodele) potrivite. Aristotel înțelegea *excelența* ca jumătatea drumului între exces și privațiune; *curajul* îl considera a fi calea de mijloc între nechibzuință și lașitate; *critica* justă ar trebui să fie calea de mijloc între invidie și dispreț; *generozitatea* trebuie imaginată ca o cale de mijloc între risipă și zgârcenie; *mărinimia* ar trebui să fie calea de mijloc între vanitate și meschinărie etc. Cu alte cuvinte, calea de mijloc la care mă refer aici, inspirat de Aristotel, este echilibrul, înțelepciunea, dorința de a ne înțelege unii cu ceilalți, de a ne accepta unii pe ceilalți și a realiza armonia în societate, de a pune stavilă tendințelor tot mai evidente spre impunerea voinței proprii asupra altora prin orice mijloace, inclusiv violente.

Încă din antichitate se știe că „ura și neînțelegerea dau naștere la războaie crâncene" (Matei Virgil, *Dicționar de maxime, reflecții, expresii latine comentate,* București, Editura Didactică și Pedagogică, 2005, p. 27), că „drumul spre iad este pavat cu intenții bune" (Johnson Samuel, *Viața poeților englezi,* Apud I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, p. 148) și că statele folosesc standardul dublu (Hans-Christof von Sponeck, *The Dangerous Double Standard, Current Concerns* nr. 1 din 2007, Zurich, Elveția) în politica externă, adică inițiază și denunță tratate și alianțe cu scopul îndeplinirii obiectivelor pe care și le-au propus, pentru că „statele nu au prieteni permanenți, ele au doar interese permanente" (Lordul Palmerston, citat de Henri Kissinger în cartea sa *Diplomația,* Editura Bic All, București, 2007, p.16).

În era globalizării, a informaticii și a comunicării, nu are sens să mai existe „dialogul surzilor" și „înțelepciuni" de genul „după mine potopul", „dezbină și stăpânește", „fiat jux pereat mundi", „dreptatea celui mai puternic este întotdeauna cea mai bună", „vai de cei învinși", „ca să-l domini pe cineva fă-l să-i fie frică!" (Pablo Coelho, *Diavolul și domnișoara Pym*), „esențialul pe pământ este puterea, iar în ceruri, credința" (Blaise Pascal).

Este timpul să învățăm să construim temeinic, înainte de a demola ceva. Adică trebuie să învățăm lecțiile istoriei dacă vrem să avem o lume mai bună. Oamenii și comunitățile nu trebuie să se mai împartă în învingători și învinși. Este timpul ca relațiile internaționale de tipul „joc cu sumă nulă" să fie înlocuite de cele în care toți participanții sunt învingători, „dreptul forței" să fie înlocuit de „forța dreptului" (pentru că numărul crizelor și al conflictelor violente se amplifică și acestea nu se soluționează cu adevărat prin folosirea forței, ci se transformă în conflicte înghețate sau dormante ori în insurgențe care continuă decenii întregi), iar cultura trebuie să fie la loc de cinste în orice societate, pentru că aceasta poate edifica o lume mai bună, în care amploarea și frecvența conflictelor va fi mai redusă, pentru că, cel puțin în viitorul previzibil, acestea vor continua să apară în cadrul comunităților umane.

Observând că orice kitsch relevă un comportament estetic aberant, Abraham Moles combate argumentul strict social și explică fenomenul printr-un argument psihologic. El constată că *împotriva oricărei logici, mase impresionante de indivizi, de formație intelectuală foarte diversă, refuză ori evită produsul artistic autentic, preferând surogatul acestuia… Ține de esența umană ispita idealizării posibilului, a fabulării viitorului în consens cu dorințele încă neîmplinite, în consens cu acea fericire după care orice ins tânjește.* De aici se consideră că există o deschidere înnăscută a omului spre kitsch, iar combaterea lui necesită o muncă educativă foarte mare, pe direcția celor mai semnificative valori artistice universale.

Majoritatea regimurilor politice totalitare folosesc în propagandă arta figurativă ieftină. Marii dictatori impuneau artiștilor să creeze *pentru popor, pe înțelesul tuturor.* Lenin, Stalin, Hitler, Mao, Ceaușescu ori Saddam Hussein erau înfățișați viu colorați și monumentali, uneori cât un bloc de locuințe, cu gesturi simbolice, profilați pe un cer albastru, cu fabrici și uzine la picioarele lor. Aceste kitsch-uri apăreau frecvent la festivități, în primării, în expoziții omagiale, la porțile instituțiilor, pe autostrăzi, spitale, maternități, în biroul oricărui director, în universități, în clasele liceelor, gimnazii, școli generale și chiar prin grădinițele copiilor mici.

În concluzie, apariția și proliferarea kitsch-ului se explică prin trei argumente: lipsa unei educații estetice și etice serioase a populației, mobilitatea socială cauzată de revoluția industrială din ultimele două secole și posibilitatea insului de a-și satisface ieftin, uneori de ochii lumii, nevoia culturală în baza unei libertăți de gândire sugerată de aspectul facil al surogatului. Practic, lucrările kitsch sunt producții de serie cu aspecte care nu cer efort de deslușire a vreunui mesaj. Ele nu stârnesc nici emoții estetice. Așa înțelegem că, în lărgirea fenomenului, responsabilitatea cea mai mare îi revine mulțimii fără educație care cumpără și nu neapărat producătorului care, cu multă îndemânare – dar și lipsit de scrupule pentru valorile reale – își câștigă în felul său pâinea.

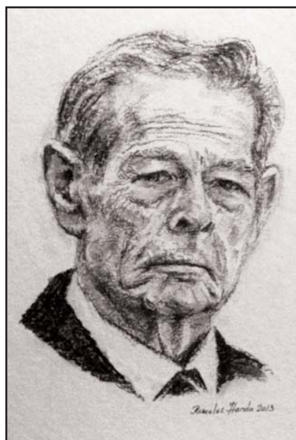
Amintiri de acum un veac

Mihai SPORIȘ

Ce mai este secolul... când suta pare să fie și ea un reper tangibil, din ce în ce mai des, pentru omul acestui nou mileniu?!... Vorbim mai mereu prin statistici, raportate la valorile medii. Cum să faci o medie corectă pentru vârsta trăitorilor veacului XX, când acesta pare a fi fost cel mai însângerat din istoria cunoscută a omenirii?! Două măceluri planetare au modificat dramatic media viețuirii oamenilor, dacă la socoteală adăugăm milioanele de tineri secerați de coasa însângerată a războiului. Primul măcel s-a pus în mișcare din orgoliul imperial habsburgic, după nefericitul atentat de la Sarajevo, 1914, dar fenomenul destructurării imperiilor în state naționale nu marca în prilejul atentatului decât scânteia iminentă. Cum ne raportăm noi, românii, la acest război trebuie clarificat mereu, pentru că jumătățile de adevăr ori interpretările parțiale ne duc prea repede în legendă ori în ficțiunile speculate de propagandele abile. Românii au intrat în război în 1914, iar Statul Român, abia în 1916. Se uită prea ades că sute de mii de români ardeleni din armata cezaro-crăiască au luptat sub steagul împăratului, prin Galicia, prin nordul Italiei, apoi că acest exercițiu de instruire aplicată ne va fi dat o pregătire militară înaltă, un temut braț armat al Marii Uniri (în care armata Statului Român-Regatul România, nu putea să se implice, fără efecte juridice, în recunoașterea actului plebiscitar de la 1918). Să ne amintim doar de omul politic și militar de carieră, Iuliu Maniu, apoi de militarii care au trecut, dezertând din armata imperială, în 1916, de partea armatei române, români fiind, și aici să-l numim doar pe viitorul general Traian Moșoiu. Veacul împlinit de la declanșarea Primului Război Mondial a fost marcat în conștiința lumii moderne pentru a nu fi ușor uitat și, după cum obișnuit se spune, ca omenirea să nu repete o lecție a istoriei atât de dureroasă. Acum doi ani, la Paris, în spațiul deschis al Grădinilor Luxembourg, o imensă expoziție de fotografii vorbea de abominabilul măcel, iar în lumea întreagă i se reaminteau ororile. La noi, ca și când românii nu ar fi fost implicați de la început, manifestările păreau mai distante și intrau în agenda publică dintr-o complicitate a parteneriatelor (vezi Ambasada Franței la București, cu o expoziție itinerantă prin România etc.).

De ce ne oprim mai mult asupra Primului Război Mondial, când între timp se mai aprinsese și al doilea? Fiindcă acesta a însemnat în finalul său o Ziua Zilelor românilor, ziua de la 1 Decembrie 1918, prin care jertfei de sânge a tuturor românilor i s-a recunoscut, internațional, dreptul la o vatră de așezare, într-un stat unitar. Acestui fapt măreț, neamul îndatorat îi va ridica monumente de aducere aminte dedicate eroilor de pe tot cuprinsul țării, ceea ce nu se putea după Al Doilea Război Mondial, când intrasem sub robia comunistă, a pseudo-eliberatorului sovietic. „Eliberatorii", cu proprii lor eroi, umpleau, ca *învingători,* toate paginile rezervate eroismului, precum sfinții străini prin calendarele noastre creștin-ortodoxe, într-o altă luptă câștigată de martirii creștini, revendicați etnic. Un alt fapt de conștiință publică spune că între cătanele imperiului, ocupante în 1916-1918 – adevărați gentlemeni, și „eliberatorii" sovieticii, ca niște hoarde anacronice, nu se poate să nu se vadă diferența, în realitatea nenorocită a momentelor. Apoi, sărbătorirea, controversată încă, a evenimentului istoric de la 23 august 1944, ne-a arătat multă vreme ipocrizia unui sistem străin de simțirea pământului.

Spunem aici că intrarea Statului Român în Primul Război Mondial, alături de Antanta, își datorează poziționarea corectă și în consens cu procesul istoric în desfășurare (emanciparea statelor naționale, pe principiul autodeterminării, prin destructurarea imperiilor!), unei personalități istorice, multă vreme ocultată de o istorie măsluită: Regina Maria. În anii necesari repoziționării (1914-1916) dinspre „Puterile Centrale" (aflați alături, din 1883!), politica românească de neutralitate îl îmbolnăvise de inimă rea pe suveranul Regatului România, Carol I de Hohenzolern (m. 1914), iar orientarea către interesele naționale avusese susținerea Reginei și a noului rege al României, Ferdinand. Intrarea în război s-a făcut de Sfânta Maria Mare, pe 15 august 1916. „În noaptea 14-15 august Grupul Oltul trece Munții Făgăraș și eliberează, în ziua de 15 august, comuna Porcești…" Creația populară a Loviștei, înregistrând momentul: „Foaie verde viorea/ Venea Sfânta Maria/ Într-o duminică seara/ s-a sunat mobilizarea." (vezi *Fântâna dorului,* Constantin Mohanu, p. 351) Implicarea reginei Maria în lobby-ul tratativelor postrăzboi, alături de o inspirată diplomație, dau acestei mari personalități, câștigată pentru cauza neamului românesc (ea venind cu sângele albastru britanic și cel al țarilor răsăritului!), aura unui destin fericit, trimis ca o mântuire așteptată. Eroismul autohton, remarcat și însemnat cu monumente publice, ne-a putut conferi o mândrie de sine, necesar consolidării unității naționale, după secole de divizare. Așa trebuie văzut și astăzi, dinspre spiritul republican, patronajul *cultului eroilor,* de sub aura Reginei Maria.

Anul 1916 a chemat neamul românesc să dea proba de jertfă. Au trecut „batalioanele române Carpații" într-un entuziasm deosebit. Dar puterea de lovire – aminteam și de instruirea foarte bună a armatelor imperiale austro-ungare – a determinat o retragere în apărare, pas cu pas, peste munții cei înalți.

Am văzut lumina zilei și am crescut în satul Robești al localității Câineni, chiar pe hotarul unde marile imperii s-au bătut cap în cap veacuri multe, pe o trecătoare pe care, în ambele sensuri, armatele grele ale istoriei și-au tranșat la soroace inevitabile supremațiile. Povestea locului natal, înainte de-a fi putut să o cunosc din cele scrise (atâtea izvoare disponibile, astăzi!), am aflat-o din povestirile bunicii mele, Mama Sandrina (Alexandrina Petcu). Poveștile se insinuau în mintea mea ca adevăruri absolute, cu atât mai mult cu cât dealurile în care aveam fânețele erau (și azi se observă urmele) pline de tranșee și puncte de comandă, iar la vârsta învârtoșării fizice, le voi fi cosit în fiecare an. Avea bunica neșterse în memorie acele zile dramatice din toamna lui 1916, în care fusese mobilizată cu carul cu boi, rechiziționat de armată (ea conducea carul din proprietatea familiei – unul dintre cele 1.068 de care cu boi, câte fuseseră rechiziționate de la populație, pentru logistica armatei române, vezi *Istorie și continuitate,* Editura CONPHYS, Râmnicu Vâlcea, 2000, autori Costea Marinoiu, Petre Purcărescu, Valentin Cismaru, p. 37). Experienței cărăușiei, dintotdeauna pentru traiul comun (pentru recoltele dealurilor împodobite cu grădini și odăi), pe drumul, devenit strategic, care urca din Robești pe un plai cu o pantă prelungă, pe traseul amenajat apriori scopului militar, îi adăuga și cele povestite de bunicul din partea mamei. Soțul bunicii Alexandrina, Ioniță Petcu, poreclit Zaverus, după o moștenire din partea străbunicului, participant la *zavera* lui Tudor Vladimirescu (fapt reținut de tradiția locală și acum, prin transmiterea poreclei), căzuse prizonier la nemți și s-a reîntors acasă după vreo trei ani. Drumul până către vârful dealului îl cunoșteau bine plăvanii. El se desprindea din actuala șosea a Văii Oltului, undeva între Robești și Balota, dintr-un loc aflat în imediata vecinătate a unei foarte ascunse gări CFR, greu de observat din aer și ferită de raidurile avioanelor. Drumul pornea din vecinătatea „Tăieturii", din locul unde șoseaua mare se tăiase în stânca piciorului de plai care calcă Oltul și unde mai târziu, prin 1927, a murit în accident de automobil primarul Bucureștiului, Mihai Cantacuzino. Multă vreme aici era o cruce ridicată pomenirii, dar aceasta a fost strămutată, fără a pune nimic în loc, la Mănăstirea Turnu, din Eparhia Râmnicului. Trecea acest drum alpin peste ogoarele din Mlacă, un loc argilos, cultivat cu porumb. Apoi lua pieziș, pentru îndulcirea pantei, o față de deal pe care în vreme se va fi cultivat vie (La Vie – toponimia poate vorbi de vechile vii dacice, istoria orală le-a pierdut de mult povestea), după care se atingea un loc plat, Podul Viilor. Treaptă după treaptă, drumul, care alterna planurile înclinate, suportabile plăvanilor, cu șesurile unor terase, Sesul Mic, Sesul Mare, Ghimpul Roșu, Fântânele, Groapa Râglei, câștiga continuu altitudinea de la care orizontul se deschidea până departe spre răsărit, spre crestele Munților Făgăraș și ale Coziei, de peste Oltul lăsat la vreo 600 de metri mai jos (Oltul curge pe la o altitudine de 320 m). De aici din cumpănă de ape se zăresc Coții, cei cu povestea generalului-erou David Praporgescu, dar și semeții Suru, Budislavu, Călugăru. O panoramă foarte bună dau de aici și înălțimile învecinate, doar de peste valea satului Robești: Gorganele și Pleașa (cca. 1000 m alt.), Zănoaga, către izvoarele văii și încă mai departe, peste Ștevioara, Dealul lui Vlad, cu plaiul scoborâtor spre Genunea Câinenilor, la Râul Vadului. Din Fântânele, urcând constant, drumul acesta pe care bunica transporta cele necesare spre prima linie a războiului, la întoarcere, devenea calea „ambulanței", pentru salvarea răniților și, uneori, car mortuar, pentru înhumarea creștinească în cimitirele dedicate eroilor, de data aceasta fără a se ține seama de etnie ori de tabăra în care luptaseră. În fața morții toți deveneau egali, iar bunica, bună creștină, îi plângea pe toți acei tineri, cu viață multă încă netrăită și cu părinți îngrijorați, cine știe pe unde. Îmi amintea cu durere, că a trăit, după Cotul Donului – al celui de-Al Doilea Război Mondial – unde i-a dispărut fiul Ion, nenuntit (fratele mamei mele), probabil aceeași stare a nefericitelor mame, cărora ea le căra de-a valma trupurile copiilor, pentru un respect creștinesc. Fața Râglii adăpostea drumul, pentru că linia de bătaie era pe vârf și dosea bine calea aceasta de legătură cu frontul. Apoi atingea un vârf la Pocivaliște, de unde cobora ușor spre Izvorul Frumos, unde mai primea o ramificație, care cobora în Valea Călineștilor.

După încă un asalt, drumul atingea spinarea alpină pe Murgașu, Danu, Șasa Mândrii, ocolea Robu, Pârcălabu, Sterpu (aici atingând granița, cu pichetele grănicerești). Drumul se continua către Gârcu – de aici și numele păstrat peste vreme de Drumul Gârcului sau, deformat, Drumul Ghircului, cu scoborâre undeva pe Valea Lotrioarei. Drumul, unul de plai obișnuit dintotdeauna, pentru accesul înspre pășunile munților stăpâniți de obștile de moșneni din satele de vale, fusese pregătit special pentru scop strategic, alături de alte lucrări genistice (tranșee, adăposturi întărite etc.) cu mult înainte de declanșarea conflictului armat. El însemna o cale de trecere alpină înspre Ardeal, în situația blocării Văii Oltului, ori a nevoii de ocolire a vămii de la Câineni. Comerțul cu animale spre Sibiu în vremea stăpânirii turcești era restricționat, cu permisiune specială, doar pentru porci (neagreați de lumea islamică), de unde și marele târg de la Porcești (Turnu Roșu). Contrabanda cu vite se făcea prin Vama-Cucului și aceasta se întețise de la declanșarea conflictului, în 1914. Importanța acestui drum, devenit drum strategic, pentru operațiuni militare era evidentă. Localnicii îi cunoșteau toate tainele, adică întreaga rețea de plaiuri, poteci care îl accesau dinspre toate văile de dincoace și de dincolo de granița politică a României, încă divizată. Spre acest drum se putea veni dinspre văile cu afluenții Oltului și ai Lotrului. Pe acest drum, o tânără soție – bunica mea – de doar 24 de ani, cu copil mic (mama avea cinci ani!), cu soțul concentrat și apoi prizonier la nemți, participa în mod pașnic la marele război. Memoria ei îmi va fi povestit multe și îmi va fi dat o curiozitate specială pentru istoria locului și a neamului cel mare românesc. O ascultam ademenit și cu alte zaharicale din sân, dar mai ales cu o dragoste de bunică, ajunsă *bonă,* în sprijinul fiicei cu o casă plină de copii, eu fiind al optulea, un prâslea nu prea voinic. Mă fascina cu povești din copilăria proprie.

→

Spătarul Mihai Cantacuzino

Claudia VOICULESCU

Din curtea Spitalului Colţea, ne priveşte, din strălucirea marmurei de Carrara, stolnicul şi spătarul Ţării Româneşti Mihai Cantacuzino (1650-1716), unul dintre cei şase fii (toţi în demnităţi de mari dregători în Muntenia: spătarul Drăghici, stolnicul Constantin, Şerban – domn al Ţării Româneşti imediat după Constantin Brâncoveanu, spătarul Mihai, aga Matei, spătarul Iordache) ai marelui postelnic Constantin Cantacuzino, descendent al unei vechi familii nobiliare având rădăcini până în Imperiul Bizantin, „neam vestit, de oameni frumoşi", „neam blagorodnic, şi mai cinstit între toate neamurile boierimii Ţării Româneşti", dar şi „feciorii dracului", cum scrie cronicarul Radu Popescu (circa 1655-1729). Cantacuzinii au dat domni atât în Ţara Românească cât şi în Moldova. Postelnicul Constantin Cantacuzino este primul din neamul Cantacuzino, venit din Constantinopol în Ţările Române, la anul 1633, chiar de la înscăunarea domnitorului Matei Basarab (1632-1654). Prin căsătoria sa cu Ilinca (fiica lui Şerban Radu Basarab, ginerele lui Mihai Viteazul), se va înrudi cu douăsprezece neamuri mari ale ţării, ceea ce-l „făcu să prindă rădăcini în patria sa adoptivă şi îi urcă vaza, la atâta înălţime, că turcii îl privesc ca pe un oracol, în ce priveşte trebile Munteniei" (Al.C. Gălăşescu, şef de serviciu la Eforia Spitalelor, în cartea sa *Spătarul Mihai Cantacuzino, 1650-1716, Întemeietorul Mânăstirei şi Spitalului Colţea şi al Mânăstirei Sinaia în anul 1695,* Tipografia „Gutemberg", Joseph Göbl, Str. Doamnei, 20, Bucureşti, 1906). La noi, Cantacuzinii au dat două ramuri: una moldovenească şi una muntenească.

Anul acesta s-au împlinit 300 de ani de la moartea năprasnică a spătarului Mihai Cantacuzino. Îi privesc chipul dăltuit atât de maiestuos de către sculptorul Karl Storck, care a amplasat statuia la 1869 în chiar curtea Spitalului ctitorit de spătar la 1704 (fiind primul spital din Bucureşti). Statuia este cel mai vechi monument şi primul înălţat în Bucureşti unui personaj istoric.

Viaţa postelnicului a fost „strâns legată, atât de întâmplările tatălui său, postelnicul Constantin Cantacuzino, cât şi de acelea ale neamului Cantacuzino" (Al.G. Gălăşescu).

Rămâne orfan de tată la vârsta de 14 ani, doar în grija mamei sale, cu care călătoreşte „la Ierusalim, la Sfântul Mormânt, prin toată Palestina, la Sfeta Gora şi la mănăstirea dela Muntele Sinaia. În tinereţea lui, a umblat pe la mai multe locuri ale Europei şi avu mare râvnă pentru arhitectură şi geografie" (*Idem*). Este unul dintre primii noştri călători. Aşa se conturează personalitatea şi râvna aceluia ce a fost ctitorul Mănăstirii, Şcolii şi Spitalului Colţea (1704), al Turnului Colţei (1715, construit ca poartă de intrare în faţa Bisericii, Şcolii şi Spitalului Colţea), Biserica Fundenii-Doamnei (din Fundeni, lângă Bucureşti), al Schitului Titireciu din judeţul Vâlcea (1699), al Mănăstirii Sinaia (1695), cea asemănătoare Mănăstirii Sinai din Arabia, pe care o văzuse. O va înzestra cu averi mari, moşii şi case. În actul de fundaţie, spătarul scrie: „Am zidit din temelie şi am înălţat un schitişor, numindu-se Sinaia, după asemănarea Sinaiei celei mari şi după cum arată şi Patriarhul Ţarigradului, Gavriil (1702), pe care Sinaia au numit-o bine făcând, îndemnându-se de multă dragoste şi cucernicie ce avea către sfântul şi de Dumnezeu umblatul muntele Sinaiei". El şi-a pus, în felul acesta, amprenta pe stilul arhitectonic românesc, personalizându-l. Îl mai găsim şi ctitor mirean al Mănăstirii Dealu (de lângă Târgovişte). În interiorul Mănăstirii Sinaia, de pe muntele Horeb, se găseşte şi un paraclis, ca o capelă mică, cu hramul Sfinţii Apostoli, al cărui altar ar fi fost adus de stolnic. Pe pisania (azi păstrată la Muzeul Naţional de Istorie) de pe Turnul Colţei (ridicat între 1709-1714, avariat de marile cutremure de pământ de la 1802, 1829, 1838, şi dărâmat la 1888 de primarul Bucureştiului, Pache Protopopescu, cu scopul lărgirii bulevardului), se scria: „Această înconjurare de zid, cu toată coprinderea din temelie, s-au zidit de dumnealui jupân Mihai spătarul Cantacuzino, carele fiind coprins de dumnezeiască râvnă, toate acestea foarte înfrumuseţate a făcut precum se vede, pentru mărirea şi slava lui Dumnezeu şi pentru veşnica pomenire a dumnealui şi a tot neamul dumnealui şi s-au săvârşit în zilele luminatului Domn a toată Ţara Românească, io Ştefan Vodă Cantacuzino, fiind Arhiereu-Mitropolit prea sfinţitul părinte Antim în anul 1715". Toate acestea le-a ridicat călăuzit de învăţăturile Sfinţilor Apostoli, după cum mărturiseşte în diatele sale, „din milostenie către aproapele, căci milostenia desleagă legăturile păcatelor, goneşte întunerecul şi stinge matca focului, şi pentru iertarea păcatelor ctitorilor, atât celor răposaţi, cât şi celor vii, pentru tot neamul şi cel de aproape şi cel de departe".

Gândindu-se la economia ţării şi la opere de binefacere, cumpără, la 1665, moşia Slănic (în Prahova), pentru a deschide aici o salină. Asta după ce văzuse că la Teişani, la o distanţă de 5 km de Slănic, se scosese sare de la mică adâncime. Îşi duce planul la împlinire în anul 1685. Acest an este şi anul în care eruditul său frate, Constantin (care a avut un rol enorm în politica externă din timpul lui Constantin Brâncoveanu), face prima hartă a Ţării Româneşti. Primele extracţii din ocna forată în forma unui clopot se fac la Valea Verde. Exploatările zăcămintelor de sare vor continua între 1689 şi 1691 la Baia Baciului şi Dorobănteşti. Îşi mai extinde moşia de la Slănic, cumpărând, cu 700 taleri, terenuri apropiate, cu potenţiale zăcăminte de sare. Cinstindu-i-se memoria şi faptele sale vrednice, la Slănic i s-a ridicat un bust pe soclul căruia este încrustat: „Spătarul Mihai Cantacuzino, 1650-1715 (datare greşită, n.n.). Mare patriot şi ctitor de arhitectură românească. Deschide prima ocnă medievală de sare, iar veniturile le donează spitalului şi şcolii Colţea din Bucureşti."

Viaţa lui, duplicitară, dar şi plină de jertfe, ca şi a celor din stirpea sa, demnă de romanele cavalerilor medievali, a fost presărată cu tot felul de intrigi şi uneltiri, când pentru urcarea pe tron a diverşilor domni care s-au succedat la domnie în timpul vieţii sale (Grigore Ghica, 1672-1674; Gheorghe Duca, 1674-1679; Şerban Cantacuzino, 1679-1688, fratele spătarului Mihai; Constantin Brâncoveanu, 1689-1714; Stefan Cantacuzino, 1714-1716 – domnia sa a fost ultima pământeană înaintea domniilor fanariote instalate în Ţara Românească), când pentru mazilirea acestora.

În acest fel, şi-a atras (nu numai el, ci şi întreaga sa familie) ura domnitorului Constantin Brâncoveanu, care-l decade din demnitatea de mare spătar, ameninţând cu „voiu să fac ca în casele şi curţile voastre să umble oamenii prin sângele Cantacuziniştilor, până la genunchi". Aceasta după ce, mai înainte, Brâncoveanu lăsase treburile domniei sale în seama spătarului şi a fratelui acestuia, stolnicul Constantin (cel căruia îi datorăm, printre altele, prima *Biblie* tipărită în limba română, la 1688, *Biblie* care, după opinia lui G. Călinescu, „este pentru limba română ceea ce este pentru cea germană *Biblia* lui Martin Luther", fiind „un document de consolidare a limbii române"; în *Precuvântarea* sa se amintea că este oferită „ca o lumină în sfeaşnic rumânilor, moldoveanilor şi ungrovlahilor"). Încrederea ce le-o acorda Brâncoveanu era datorată faptului că aceştia „erau foarte vestiţi, mai ales în părţile creştinătăţii" (Gălăşescu). Într-un timp, spătarul a fost surghiunit în insula Creta, în altul a fost torturat de călăi (îndurând chinurile „fără să dea un ţipăt sau să verse o lacrămă") din porunca domnitorului Grigore Ghica (urcat a doua oară în scaunul domnesc, 1672-1674) şi a lui Gheorghe Duca, tocmai pentru uneltirile sale, dar şi pentru faptul că era foarte bogat „după moartea mamei sale Ilinca, dela care a clironomisit multe moşii şi case". Îl găsim pe spătar, la 1683, conducătorul oastei româneşti, silite de sultan să lupte alături de oastea turcească la împresurarea Vienei, care a ţinut 63 de zile. După cum se ştie, oastea turcească a fost înfrântă de oastea lui Sobieschi, care eliberează astfel Viena de turci. Din toată povestea, fratele spătarului, domnitorul Şerban, şi-a sfârşit domnia şi viaţa, fiind otrăvit de turci drept răzbunare. În altă vreme, spătarul Mihai Cantacuzino este trimis la Constantinopol pentru detronarea din scaunul Moldovei a lui Antioh Cantemir (care a avut de două ori scaunul domnesc: 1695-1700 şi 1705-1707). În 1707, în urma unor neînţelegeri ale Cantacuzinilor cu domnitorul Constantin Brâncoveanu, spătarul e demis din spătărie.

E mult, e puţin pentru viaţa unui om?

Se spune că „bogăţia, slava şi numele cel mare al Brâncovenilor şi al Cantacuzineştilor au fost prăpădenia lor" (Gălăşescu). Spătarul Mihai Cantacuzino a fost adus la Bustangibasa în Furnus, împreună cu fraţii săi Stefan, stolnicul Constantin („care au petrecut toată viaţa şi la toate trebile ţării şi cu stăpânitorii Europei") şi boierul Radu Dudescu, au fost sugrumaţi şi apoi li s-au tăiat capetele în ziua de 9 iunie 1716.

Spătarul a avut 3 neveste şi a lăsat în urma lui un fiu şi cinci fiice. Fiul, comis, „era foarte prost". A trăit până prin 1722. Nu a lăsat urmaşi, astfel încât neamul spătarului pe linie masculină se încheie aici.

Îmi spusese despre isprava străbunicului, Ion Popescu, participant la *războiul* din 1877-1878, despre tocmirea plutelor pe Olt să ducă lemnul la Dunăre, poveşti pe care şi ea le aflase, copilă fiind, cu naşterea ei din 1890. Mi-a povestit despre „măgăhoaia de fier" care speriase copiii prin 1901, când s-a inaugurat calea ferată pe Valea Oltului. Dintre toate cele povestite, cele despre războiul cel mare mă cuceriseră. În joaca copilăriei, copiii satului se jucau de-a războiul. Ne-am *fortificat* Gruiul Bradului şi Picuiul (versanţii care mărginesc valea şi ţin ca în căuşii palmelor casele satului) cu *cazemate* şi încingeam conflictele noastre războinice, în care ne certam mai întâi cine să fie românii, întotdeauna învingători. De pe aceste coline, peste sat, de Anul Nou se făceau strigăturile de înştiinţare, privind ce va să fie în viaţa unora, urmare a celor ce vor fi fost, şi acum gura satului le da în vileag. Poveştile bunicii mi-au deschis ochii către locurile natale şi le-am simţit altfel într-o realitate a maturităţii. O impresionase ţinuta cătanelor imperiale şi comportamentul civilizat cu populaţia civilă. Aflase despre „Machinzăn, şeful nemţilor", dar şi despre David Praporgescu şi mai ales despre colonelul Traian Moşoiu. Pe Praporgescu l-am văzut de mic, trecând prin faţa monumentelor dedicate lui, la Câineni, unul la drumul mare, celălalt, o fântână de lângă primărie, în Câinenii Mici, mărginind valea care urcă spre Coţii Munţilor Făgăraşului, unde a căzut eroic generalul, în 13 octombrie 2016.

Am aflat târziu că războiului acesta îi datorez noile săli de clasă ale şcolii mele primare din Robeşti. Şcoala veche, de tip haretian, într-o continuitate a celei şi mai vechi, înfiinţate pe la 1841, arsese în urma incendierii ei de către artileria austro-ungară. După un deceniu de demersuri, inclusiv la Parlamentul României, satul îşi construieşte un local nou. Proiectul noii şcoli este inspirat dintr-un proiect german adus de învăţătorul Ion Popescu din prizonierat. Localul încă există şi azi, într-o stare de degradare evidentă, parcă în ton cu aceea a societăţii româneşti prin nebuloasa ei somnolenţă. Ceea ce poate face un război este nimic pe lângă ceea ce înseamnă lipsa de spirit civic, în perioade de treceri prin deşert. (Despre această şcoală am scris în *Undeva în Loviştea eternă, povestea unui neam de moşneni,* Editura Adrianso, Rm. Vâlcea, 2014.)

Am adus în atenţie, aici, la o sută de ani de la marele război, contribuţia modestă a unui om, bunica mea, din marele anonim, participant trup şi suflet pentru mântuirea neamului, ce nu va fi întârziat să se arate: ziua zilelor de la 1 Decembrie, 1918.

Istoria de lângă noi

Alice Voinescu: Tragicul artei şi al vieţii

Alexandru A. POPOVICI

Alice Voinescu (1885-1961) este prima femeie din România care a obţinut un doctorat în filosofie în străinătate, în 1913, cu o teză despre una dintre cele două şcoli neokantiene din Germania şi, în special, despre Hermann Cohen (tr. rom.: *Kant şi Şcoala de la Marburg*, Ed. Eminescu, Bucureşti, 1999). Din 1922 a fost profesoară de estetică şi istoria teatrului, la Conservatorul de Muzică şi Artă Dramatică din Bucureşti. A predat şi cursuri de sociologie, la Şcoala Superioară de Asistenţă Socială, militând pentru emanciparea şi educarea femeilor, sub semnul unui feminism umanist. A publicat cărţi de excepţie despre Montaigne, despre patru dramaturgi contemporani majori, ca şi despre Eschil, apoi studii de teatrologie, ca şi un imens jurnal (început în 1929), din care reiese atât intensa ei viaţă sufletească, cât şi o vedere lucidă şi pătrunzătoare asupra vieţii culturale şi politice. Credinţele pe care le afirmase în scris le-a urmat consecvent şi curajos în viaţă, plătind scump acest comportament, atât de rar.

Fusese educată acasă, cu profesori particulari (laici, dar şi călugăriţe catolice, care îi dăduseră să citească, la 14 ani, *Imitatio Christi*). În 1908 îşi luase la Bucureşti licenţa în filosofie, cu T. Maiorescu şi, în urma insistenţelor acestuia, fusese trimisă de familie în Germania şi Franţa, în vederea unui doctorat în filosofie. În Germania, i-a audiat pe esteticienii Th. Lipps şi J. Volkelt, ca şi pe filosofii H. Cohen şi P. Natorp, iar în Franţa pe L. Brunschvicg şi G. Dumas. Teza de doctorat şi-o susţine cu L. Levy-Bruhl şi, ca urmare a succesului obţinut, i se propune un post de asistent la Universitatea din Paris şi un turneu de conferinţe în SUA. Le refuză pe amândouă, preferând să se întoarcă în România şi să se căsătorească.

Ce anume o va fi atras pe Alice Voinescu din sistemul filosofic neokantian al lui H. Cohen, atât de mult încât nu numai s-o facă să se reîntoarcă în Germania de la Paris, unde ajunsese pentru a-şi pregăti doctoratul, dar şi să-i rămână în linii mari fidelă de-a lungul întregii ei vieţi? Dorinţa ei de rigoare poate că a fost satisfăcută de o metodă sistematică, chiar excesivă, dar cum se va fi împăcat simţul ei dezvoltat al realului cu ideea unei logici care nu numai că-şi formează obiectul (ca la Kant), dar îl şi creează, dându-i un conţinut cvasiindependent de simţuri, prin purificarea conştiinţei? Dacă *Logica conştiinţei pure* data din 1903, *Etica voinţei pure* şi *Estetica sentimentului pur,* ale lui H. Cohen, apăreau chiar în 1912, anul pe care ea şi l-a petrecut la Marburg, înaintea redactării şi susţinerii tezei; aşadar, a putut să le cunoască direct sau din prelegerile susţinute de autorul lor.

E adevărat că, în concepţia filosofului, adevărul realităţii îmbina ceea ce există cu ceea ce ar trebui să existe, iar acest ideal potenţial ar fi putut-o atrage pe fiinţa aspirată de viitor care era Alice Voinescu, dar cum se va fi împăcat ea cu o etică gândită ca exigenţă asupra realităţii, când a ei era mai curând o constrângere asupra subiectivităţii, după cum ea va încerca să-şi modeleze, conform idealului, nu numai soţul şi studenţii, ci însuşi sinele, chiar până la sacrificiu? Estetica lui H. Cohen trebuie însă să-i fi apărut cu timpul cea mai caducă, prin eticismul ei ancorat în sentiment, fără sensibilitate faţă de frumuseţea vieţii şi faţă de tragismul ei, dar mai ales (spre deosebire de J. Volkelt) fără deschidere către misterul Absolutului, de care Alice Voinescu era permanent frământată, încă de la întâlnirea din tinereţe cu idealul cristic.

Cred că tocmai concepţia echilibrată pe care filosoful din Marburg o propunea asupra Divinităţii (ca garantă a eternităţii naturii, necesară ca idealul să fie menţinut şi atins) constituia punctul de sprijin al încrederii pe care i-o acorda Alice Voinescu. Mă face să cred asta tăcerea pe care o păstrează asupra subiectului, în expunerea publică din 1920 (*Hermann Cohen: un Platon modern,* în vol. *Întâlnire cu eroi din literatură şi teatru,* Ed. Eminescu, 1983), spre deosebire de cea publicată mai târziu (*Scoala de la Marburg,* în *Istoria Filosofiei Moderne,* vol. 3, Societatea Română de Filosofie, 1938). O tăcere explicabilă prin atitudinea scientistă, predominantă în prima perioadă, ca şi prin pudoarea autoarei, dar şi mai mult prin tendinţa ei de a căuta adevărul împotriva propriilor înclinaţii (pe care o scoate în evidenţă, ca pe un merit, la Montaigne), înclinaţie care, în acest caz, era să conceapă un Dumnezeu antropomorf, cu care se certa şi se împăca mereu, cum putem vedea din tulburătorul ei jurnal. Era o relaţie dramatică, pascaliană, pe care n-o mai găsim în cultura noastră decât în *Psalmii* lui Arghezi şi care probează autenticitatea credinţei lor. O credinţă care coexistă, la ea, cu încrederea în ştiinţă (la Arghezi, în tehnică) şi cu neîncrederea în slujitorii ei bisericeşti.

După război, Alice Voinescu a ţinut mai multe conferinţe publice cu subiecte filosofice, literare şi sociale, sub auspiciile societăţii *Ideea europeană,* condusă de filosoful şi profesorul C. Rădulescu-Motru (a cărui nepoată era). În 1925 a fost invitată la „decadele de la Pontigny", organizate anual ca un for de discuţii al celor mai de seamă intelectuali europeni. A participat la întâlnirile din 1929, 1930, 1932 şi 1938, împrietenindu-se cu scriitorii A. Gide şi R. Martin du Gard.

Tot o încercare (reuşită) de a-şi depăşi firea, de nu chiar s-o contrazică, e şi monografia ei asupra lui Montaigne (*Montaigne, omul şi opera,* Ed. Fundaţiilor Regale, 1936; în vol. *Întâlnire…*), de care se apropie cam la aceeaşi vârstă pe care o avea acesta, când se întâlnise cu Marie de Gournay, fiica lui de suflet. O întâlnire cu un bărbat superior, pe care Alice Voinescu o visase toată viaţa, pe care o dorise realizată cu marele biolog I. Cantacuzino şi care nu se împlinise decât în preajma lui George Enescu, prin intermediul artei, nu al ştiinţei. Dar ce diferenţă între scepticul mântuit Montaigne, ce se stinsese cu ştiinţa câştigată de a se bucura regal de propria fiinţă, şi scriitoarea care, în ultimul an de viaţă, îşi mărturisea, cu o furie excesivă: „Nu mă iubesc. Nu mă aplaud, nu-mi găsesc nicio scuză pentru lipsa de curaj şi mai ales pentru lipsa de credinţă în mine" (*Jurnal,* Ed. Albatros, 1997, p. 839).

Această îndoială de sine, greu depăşită, o va fi făcut să se adune în prima ei carte abia la 50 de ani, dar o carte care este departe de una de popularizare, cum au socotit-o unii contemporani. Împotriva părerii majorităţii specialiştilor, ea demonstrează că scepticismul lui Montaigne nu are o orientare subiectivistă şi absolută, pentru că, relativizând capacitatea individului de a cunoaşte tot şi definitiv adevărul, îşi pune totuşi nădejdea în continuitatea căutării lui de-a lungul generaţiilor de oameni, care-i lărgesc progresiv domeniul. Prin îndoiala sa asupra metodelor de cunoaştere, Montaigne ar anticipa cartezianismul şi criticismul kantian.

Pe de altă parte, arată Alice Voinescu, la Montaigne, obiectul ştiinţei nu este încă natura, ci viaţa şi omul, iar cel mai la îndemână este propriul său sine, în dubla sa calitate, carnală şi spirituală. În explorarea Eului său, Montaigne nu procedează rece ca un anatomist, nici egocentrist ca umaniştii Renaşterii, ci e condus de „pasiunea adevărului", iar intuiţia sa, de natură *artistică,* ajunge mai departe decât a celorlalţi, până în domeniul inconştientului şi al nefiinţei, al întâlnirii omului cu moartea.

Reciproc, luciditatea lui e un mijloc de a-şi stăpâni trupul şi pasiunile. Artistul din el reuşeşte unirea conştiinţei cu viaţa, iar în psihologia pe care o dezvoltă (primul de la sf. Augustin), valorificarea individului şi cunoaşterea concretului, care depăşeşte nivelarea logicistă prin general şi abstract. Pentru el, ştiinţa şi etica se întăresc una pe alta: scopul educaţiei este formarea probităţii gândirii şi, invers, marea virtute se sprijină pe adevăr.

Simţul acut pentru concret, arată autoarea, îl va conduce pe Montaigne până la descoperirea şi acceptarea contradicţiilor sale interne, imagine a întregii condiţii umane (situată, ca şi la Pascal, între înger şi bestie), iar mai departe, la necesitatea unei ştiinţe nu a fiinţei (ca în filosofia şi teologia medievală), ci a devenirii (depăşind astfel cartezianismul şi chiar kantianismul, spre Hegel). Această devenire ascultă totuşi de o lege, pentru că, în Eul său şi al celorlalţi oameni, Montaigne descoperă o formă dominantă (de fapt, o structură) care învinge tendinţele contrare, soarta individului depinzând de Eul său (şi poate nu greşesc desluşind, în această formă activă, *dynamis*-ul lui Aristotel).

Montaigne-artistul „descoperă un infinit calitativ [al individului], înainte să fie descoperit cel cantitativ [al naturii]", de către Pascal, şi, asemenea acestuia, recunoaşte existenţa unei realităţi divine mai presus de om şi de înţelegerea fiecăruia, dar el mizează pe eroismul gândirii care riscă, punându-şi nădejdea în eliberarea socială a oamenilor, prin gândirea tuturor, depăşind astfel egoismul salvării individuale, din credinţa lui Pascal şi a teologilor de la Port-Royal. Aşa cum arată Alice Voinescu, egal al lui Pascal în tragism şi credinţă sinceră, dar mai direct şi mai concret, pentru Montaigne (stoic în faţa suferinţei şi a morţii, dar căutându-şi permanent idealul nu în vieţile sfinţilor, ci ale oamenilor iluştri, scrise de Plutarh), vocaţia omului rămâne totuşi viaţa şi bucuriile ei.

Dacă, în versiunea mai târzie (*Scepticismul francez,* în *Istoria Filosofiei Moderne,* vol. 1, Societatea Română de Filosofie, 1937), portretul lui Montaigne apare palid faţă de culorile nuanţate ale celui din carte, în schimb, concizia de gravură în metal a imaginii lui Pascal de aici reuşeşte să transmită contrastele profunde ale primului existenţialist modern. Şi în exegeza acestuia, Alice Voinescu contrazice părerea comună, anume că interesul pentru ştiinţă al cugetătorului n-ar fi supravieţuit crizei sale mistice. Dimpotrivă, posibilitatea saltului de la cunoaşterea raţională la revelaţie şi credinţă ar fi fost pregătite de cercetările lui Pascal asupra discontinuităţilor matematice, iar simţul lui pentru Absolut ar fi introdus în ştiinţa modernă „dimensiunea necesară a misterului".

→

Descendenţii acestui neam împământenit în Ţara Românească au făcut mare cinste ţării. Enumăr pe câţiva dintre aceştia:

– Pârvu Constantin Cantacuzino, arhitect şi pictor de biserici, văr primar cu domnitorul Constantin Brâncoveanu.

– Gheorghe Gr. Cantacuzino (1832-1913), prim-ministru al României în perioada 1899-1900 şi 1904-1907.

– Gheorghe Cantacuzino-Grănicerul (1869-Paris, 1937), militar de carieră, deputat, scriitor, fiul lui Gheorghe Gr. Cantacuzino.

– Ioan Cantacuzino (1863-1934), medic, microbiolog, profesor universitar, academician, fondator al şcolii româneşti de imunologie şi patologie experimentală şi al institutului ce-i poartă numele.

– Constantin Cantacuzino, poreclit Bâzu (1905-1958), aviator militar de elită în cel de-Al Doilea Război Mondial, decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul", prieten cu scriitorul şi pilotul francez Antoine de Saint-Exupéry.

Lista continuă până-n zilele noastre, dar mă opresc aici.

Acest întemeietor al distincției dintre spiritul de finețe și cel de geometrie (care este astfel, cred, la originea concepției despre cele două culturi, științifică și umanistă) era în același timp și unul care le unea, ajutându-se în morală de matematica probabilistă, iar în știință, de subtilitatea intuiției sale concrete, de artist. Pentru că Pascal nu cădea în iluzia matematizantă a lui Descartes, ci era dintre primii care a pus în evidență indemonstrabilitatea primelor principii geometrice și care stabilea, prin aceasta, o limită raționamentului logico-matematic, întemeindu-l pe intuiție. Cred chiar că e excesivă aprecierea acestei intuiții ca fiind irațională sau suprarațională, când ea ar putea fi considerată (ca la Descartes) doar un alt mod rațional de abordare a realului, așa cum și raționamentul e necesar în gândirea Absolutului, fie acesta chiar Divinitatea. Așadar, rațiune nu înseamnă doar raționament și, în definitiv, încă Aristotel deosebea două moduri ale intelectului, unul activ-intuitiv și altul pasiv-abstractiv (indicate și de logicianul Anton Dumitriu).

Prin cutezanța gândirii și prin tragismul simțirii, Pascal îi apare lui Alice Voinescu ca „tipul reprezentativ al gândirii umane”, al cărui prototip îl va găsi mai târziu la Eschil, în figura lui Prometeu. După 1938, interesul i s-a îndreptat aproape exclusiv asupra dramaturgiei și spectacolelor teatrale, cu o deschidere curajoasă între clasici și moderni, între misticism și scepticism (nu însă și libertinism).

În 1940 a suferit o grea lovitură, prin moartea soțului, din care se reface doar frecventând, din 1941 și până în 1945, concertele date de G. Enescu în casa sa și împrietenindu-se cu el și cu soția acestuia, Maruca Rosetti-Cantacuzino. Între 1939 și 1940, a lucrat la un volum (amintit mai sus), despre patru dramaturgi contemporani (Wedekind, Shaw, Pirandello, Claudel) reprezentând, poate nu întâmplător, cele patru mari puteri occidentale care începuseră să se înfrunte (*Aspecte din teatrul contemporan*, Ed. Fundațiilor Regale, 1941; în vol. *Întâlniri…*), iar în timpul războiului (sfătuită uneori de marele elenist român D. Pippidi), la volumul despre Eschil.

Monografia închinată acestuia (*Eschil*, Ed. Fundațiilor Regale, 1946; în vol. *Întâlniri…*) este un moment de maximă împlinire, nu numai în creația Alicei Voinescu, ci și în conștiința artistică a culturii române, aproape simultan cu tipărirea *Addendei la falsul tratat...,* a lui Camil Petrescu (*Teatru,* vol. 3, Ed. Fundațiilor Regale, 1947). Chiar în timpul când acesta își explicita propria concepție dramatică (întrupată, încă din 1926, în *Danton*), situând miezul conflictului în conștiința cunoscătoare a antinomiilor Eului și ale realității (delimitându-și ideile de acelea ale tragicului antic, determinat de *Fatum*-ul divin), Alice Voinescu descoperea aceeași tendință tocmai în lucrările primului tragic elen.

În afară de introducere și concluzii, cartea mai conține 10 capitole, câte unul pentru fiecare tragedie a lui Eschil, plus încă două pentru ansamblul trilogiei *Orestia* și pentru biografia lui Eschil. Alice Voinescu studiază mai întâi rădăcinile istorice ale spectacolului tragic, dar nu cade în capcana istoricismului, ci stabilește conceptele preliminare ale tragicului și actului dramatic, care o vor călăuzi și pe care le va verifica și îmbogăți prin analiza operelor lui Eschil. Astfel se rezolvă (ca la Hegel sau F. Gonseth) aparentul cerc vicios al imposibilității experienței fără o teorie directoare și al teoriei nesprijinite pe fapte de experiență.

Conform concepției sale, actul dramatic constă nu în suferința care apare prin supunerea pasivă în fața Destinului, ci din opunerea față de acesta și apoi de acceptarea conștientă a Dreptății, care se manifestă ca urmare a unei vinovății asumate. Tragedia se naște din celebrarea zeului Dionysos, dar, contrar teoriei lui Nietzsche, nu din spiritul muzical al corului *liric,* ci din corul *dramatic,* care intră conștient în dialog cu zeul. Dacă ceremonia dionisiacă exprima, ca și spectacolul tragic, o relație a omului cu zeii, totuși prima era de natură magică, pe când a doua este religioasă, exprimând o divinitate ea însăși purificată etic.

Verificarea conștiinței tragice are loc la marginea neființei, dar tocmai aici ea se dezvăluie nu ca luptă între viață și moarte, ci între viața biologică și cea spirituală. Tragicul, arată autoarea, e o categorie generală a Omenescului, în confruntarea sa cu Absolutul, dar, prin condițiile sale de apariție și realizare plenară în spectacolul dramatic, se arată a fi și o categorie estetico-artistică.

În introducerea la *Aspecte din teatrul contemporan,* specificul artei dramatice era arătat a fi crearea actualității (deosebită de simplul prezent), o modalitate temporală care realizează „veșnicia calitativă”, nu cea cantitativă (a succesiunii neîntrerupte). Actualitatea apare ca unitate a trecutului cu viitorul, manifestată prin actul eroului dramatic, care unește voința înrădăcinată în trecut cu aspirația spre viitor. Această concepție pare să lege ideile lui Aristotel din tratatul *Despre suflet,* cu cele din *Poetica* lui. O încercare asemănătoare a făcut și Fr. Ferguson în *The Idea of a Theater* (1949), punând-o însă în relație cu structura rituală a tragediei, relevată de școala de la Cambridge, de studiere a culturii antice clasice.

Alice Voinescu nu cunoștea, se pare, teoria acestei școli (condusă de G. Murray) asupra tragediei grecești, dar, chiar dacă ar fi acceptat pentru tragedie o continuitate religioasă de structură, ar fi corectat-o printr-o ruptură de semnificație, datorată depășirii mentalității mitice asupra Destinului. Opera dramatică, credea ea, este locul privilegiat al eternizării devenirii spirituale, ca evoluție a realului spre ideal, în nașterea conștiinței de sine, prin intuiția naturii spirituale a omului. Tragicul eroului este un moment al deznădejdii creatoare a conștiinței sociale, care-și asumă riscul ruperii de trecut, prin depășirea de sine.

Eu însumi am încercat, pe o altă cale, să demonstrez (într-un articol publicat în 1981, când nu știam nimic despre cărțile Alicei Voinescu, și dezvoltat mai târziu, *Democrația ateniană și spectacolul tragic,* în vol. *Estetică și moralitate,* M. Diaconu, ed., Ed. Crater, 1998) că există un izomorfism structural între forma artistică a acestui spectacol, organizarea credințelor religioase și structura social-politică a cetății ateniene, ca trei ipostaze ale aceleiași realități sociale totale, unice.

Analizând succesiv operele eschiliene, Alice Voinescu reușește să realizeze o adevărată fenomenologie hegeliană a tragicului, care se naște din mentalitatea colectivă și se reîntoarce la ea, îmbogățind-o cu experiența personalităților. Astfel, în *Perșii,* prima tragedie deplină, actul tragic este dezvăluit ca fiind chiar unul colectiv, al înfruntării istorice de la Salamina, a întregului popor atenian cu destinul brutal, întrupat în armata persană invadatoare.

Tragicul individual se ivește odată cu personajul Eteocle, din *Cei șapte în fața Tebei,* care-și asumă păcatul lui Tantal și al lui Oedip, înfruntând moartea și acceptând necesitatea ispășirii. Tragicul geniului e descoperit în figura lui Prometeu (din *Prometeu înlănțuit*) și în cea a Cassandrei (din *Agamemnon*), care depășesc prin previziune destinul, transformând astfel fatalitatea în lege. Dar, pe când Prometeu e întruchiparea conștiinței cunoscătoare, Cassandra reușeste (ca și Montaigne) sinteza vitalului cu spiritualul, caracteristică geniului poetic (ipostază a lui Eschil, în care Alice Voinescu pare a se regăsi pe sine; *Prometeu și Cassandra*, 1960-1961, în vol. *Întâlnire…*).

În fine, trilogia *Orestia* ne înfățișează diverse varietăți ale tragicului: pasional, prin Clytemnestra, al maturității conștiente de vină, dar pasivă, al lui Agamemnon, și al conștiinței etice eroice, a lui Oreste. Prin înfruntările dintre zeități și ale acestora cu oamenii, se parcurg înseși treptele moralității: pasional-vitală prin Apollo-Erynii, apoi justițiară prin Athena-Erynii, în fine socială prin Athena-Areopag. Difuzarea problematicii morale individuale în corul poporului și împuternicirea Areopagului ca judecător realizează închiderea cercului conștiinței tragice, care îi apare Alicei Voinescu ca însăși imaginea evoluției și a rolului geniului eschilian. Un echilibru dintre individ și cetate, stabilit de Athena prin echitate și bunătate, dar care va fi rupt apoi de cetățeni, prin condamnarea lui Socrate, și a cărui reflectare și restabilire o va încerca Platon, prin dialogurile sale, într-o formă nu întâmplător tot tragico-dramatică (subliniată și de Camil Petrescu, în *Puncte de vedere*, din 1942).

Acceptând continuitatea de credință între Eschil și marii poeți lirici eleni, Alice Voinescu evidențiază noutatea aportului său la transformarea mentalității religioase și indică ferm că tragediile lui sunt opera geniului artistic (care ar anticipa tendințele idealiste, adică orientate spre spiritual, ale filosofiei socratice și platoniciene, din secolul următor), nu ale teologului. Dar poetul (arată autoarea), chiar dacă o ia temporar înaintea societății, n-o poate depăși întru totul: tragismul grec propune, ca mijloc de eliberare a omului, cugetarea care înțelege vina, nu iubirea care vindecă păcatul, precum cel creștin.

În evocarea Cassandrei, Alice Voinescu reușește un portret al feminității fragile, vulnerabile și inspirate, revers al pasionalității malefice și răzbunătoare a Clytemnestrei, după cum, în analiza *Danaidelor* eschiliene, identifică o manifestare a străvechiului război între sexe, care poate duce la păcat și moarte, din care o singură Danaidă se salvează și doar prin iubire. Misiunea feminismului modern o vedea nu doar în eliberarea femeii, ci chiar în salvarea civilizației de excesiva raționalitate abstractă a spiritului masculin, prin armonizarea cu complementara sensibilitate feminină (*Umanismul feminin,* 1943; în vol. *Întâlnire…*), așa cum, aș zice, firea lui Montaigne se înseninase după întâlnirea cu Maria de Gournay și cum Shakespeare sugerase în *Visul unei nopți de vară.*

Din octombrie 1944 până în septembrie 1947, Alice Voinescu a publicat în fiecare număr din *Revista Fundațiilor Regale* (condusă de Camil Petrescu) excepționale cronici ale spectacolelor teatrale, remarcabile fiind cele despre *Electra* lui O'Neill și regia lui I. Sava pentru spectacolul cu măști *Macbeth* (republicate în vol. *Întâlnire…*).

În 1940, ea luase atitudine publică împotriva asasinării de către legionari a lui N. Iorga; în 1947 și-a dat demisia de la revista respectivă, ca protest împotriva cenzurii comuniste, iar la începutul lui 1948 a denunțat la cursuri forțarea abdicării regelui Mihai. Ca urmare, a fost pensionată de la Conservator și de la Școala Socială, dar a perseverat să țină o serie de cursuri literare private, pentru femei. La începutul lui 1951, s-a ordonat topirea tirajului rămas din *Eschil,* în aprilie 1951 a fost arestată și deținută fără judecată, la închisorile Jilava și Ghencea, până în noiembrie 1952, după care i s-a stabilit domiciliu forțat în satul Costești, de lângă T. Frumos (Iași), în condiții mizere, scrisorile ei de aici fiind publicate ulterior (*Scrisori din Costești,* Ed. Albatros, București, 2001).

Datorită protestelor scrise, în decembrie 1953, de T. Vianu, M. Jora, Perpessicius, Fl. Muzicescu, Camil Petrescu, V. Eftimiu și M. Voiculescu, precum și a intervenției lui P. Groza, a fost eliberată în ianuarie 1954, dar era silită să trăiască dintr-o pensie minusculă și din traduceri literare, cu tot sprijinul dat de T. Vianu și de Geo Bogza. Continua să-și ajute rudele apropiate și unii tineri discipoli, atât material cât și prin a scrie, din august 1950 până în ianuarie 1957, o serie de îndrumări etice, sub formă epistolară (*Scrisori către fiul și fiica mea,* Ed. Dacia, 1994; sper să analizez jurnalul și corespondența sa într-o lucrare viitoare). Din iulie 1960 și până la sfârșitul vieții (4 iunie 1961), a continuat să scrie o serie de eseuri, sub forma unor monologuri sau dialoguri între personaje ale teatrului antic și ale lui Shakespeare, încheiate cu o profundă analiză a lui *Hamlet* (*Întâlnire cu eroii tragici,* în vol. *Întâlnire…*).

Prin călătoria în universul dramatic, Alice Voinescu reușise să se purifice și să se tămăduiască de propriile sale răni, pe care i le lăsaseră relația cu soțul ei și moartea acestuia. Soarta îi rezerva să treacă și prin tragedia socială a terorii comuniste, pe care teroarea legionară o anticipase, dar n-o justifica. Pe amândouă, Alice Voinescu nu le-a suportat pasivă, ci le-a înfruntat, aproape provocându-și destinul. Avea parte la sfârșit de o suferință în care a știut, ca și în prima, să vadă și partea sa de vină. S-a salvat din ea urmându-și vocația de scriitoare, acea Vocație pe care o descoperise la ateul Shaw, ca depășire a umanului către Divinitate, și pe care o considera, în „scrisorile” sale etice, a fi calea fiecăruia de imitare a pătimirilor cristice.

Istoria de lângă noi

300 de ani de la moartea lui Leibniz

Eufrosina OTLĂCAN

Gottfried Wilhelm Leibniz s-a născut la Leipzig, în Germania, la 1 iulie 1646, și a murit la Hanovra, la 14 noiembrie 1716. Din opera și viața sa, rezultă că a fost matematician, filosof, jurist, fizician, diplomat, istoric, bibliotecar, muzicolog, scriitor, profesor, inginer.

Spicuind din multiple surse, vom marca împlinirea a 300 de ani de la trecerea în eternitate a lui Gottfried Wilhelm Leibniz, mai întâi cu o succintă înșiruire cronologică, trecând în revistă momente, fapte, realizări, chiar atitudini de viață ale marelui savant.

Familia lui Leibniz era de religie protestantă. Tatăl său, Friedrich Leibniz, profesor de drept la Universitatea din Leipzig, moare când Gottfried Wilhelm avea doar 6 ani. Setea pentru învățătură se manifestă și prin ambiția copilului de a citi cărțile tatălui său, ceea ce-l va face să-și completeze singur și să aprofundeze cunoștințele de latină și greacă. Astfel, de la 12 ani învață logica lui Aristotel.

La 15 ani intră student la științe juridice la Universitatea din Leipzig, pe care o va absolvi după numai 2 ani, în 1663, cu teza *De Principio Individui:* omul, individual, nu poate fi explicat doar ca materie sau doar ca formă, ci mai degrabă ca un întreg (entitate totală, noțiune care va fi punct inițial al dezvoltării conceptului de „monadă") [3].

Considerat prea tânăr în 1666 la universitatea din orașul său natal, unde absolvise facultatea de drept, nu i se admite să susțină și teza de doctorat. Va face aceasta la Universitatea Altdorf de Nürnberg cu dizertația *Disputatio Inauguralis de Casibus Perplexis in Jure* (*Discuție de început asupra cazurilor juridice ambigue*) și va obține titlul de doctor în 1667, la 21 de ani, dar și oferta unei catedre de profesor la Universitatea din Nürnberg. Leibniz refuză postul, dar îl acceptă pe acela de consilier pe probleme de legi și politică la curtea prințului elector, episcop de Mainz, Johann Philipp von Schönborn.

Aici începe cariera politică și de diplomat a lui Leibniz, căci în 1672 este trimis la Paris pentru tratative cu regele Ludovic al XIV-lea; călătorește în 1673 la Londra, apoi din nou la Paris, devine membru al Societății Regale din Londra. La Paris își completează pregătirea matematică sub îndrumarea lui Christian Huygens (1629-1695, matematician, astronom, fizician olandez).

În 1667 intră în serviciul ducelui Johann Friedrich de Hanovra, ca bibliotecar, iar în anul următor este numit consilier al curții de Hanovra. Va rămâne în această poziție și după moartea lui Friedrich, pentru noul duce Ernest Augustus, pentru care elaborează proiecte culturale.

În 1675 Leibniz pune bazele analizei matematice, creând în același timp calculul integral și pe cel diferențial. În 1679 a perfectat sistemul de numerație binară, iar la sfârșitul anului a propus baze ale unei analize a așezărilor (*situs*), ceea ce va deveni mai târziu topologia generală.

Între 1680 și 1685, în paralel cu activitatea creativă în matematică, Leibniz a lucrat și în mine, ca inginer, fapt pentru care este considerat a fi printre primii creatori ai geologiei, căci observațiile sale conțineau și ipoteze despre trecutul Pamântului.

În 1684 Leibniz publică în *Acta eruditorum* două texte fundamentale: *Nova methodus pro maximis et minimis,* care constituie expunerea calculului diferențial, respectiv, *Meditationes de cognotione, veritate, ideis,* expunere a concepțiilor sale filosofice, căreia îi urmează *Discours de métaphysique,* în 1686.

În 1688 călătoreste la Viena, în calitate de istoriograf al ducilor de Hanovra, dar refuză invitația împăratului Leopold I de a rămâne aici. Până la sfârșitul vieții sale Leibniz și-a făcut datoria de *istoric,* fără a se opri la genealogia Casei de Braunschweig–Lüneburg, ci și-a extins cercetările asupra Pământului, asupra evenimentelor geologice și descrierii fosilelor. Căuta pe calea monumentelor și lingvisticii să afle originile și migrarea popoarelor, nasterea și progresul științelor, eticii și politicilor. A avut un proiect al unei istorii universale, o *historia sacra.*

La 1700 devine membru al Academiei de Științe din Paris și primul președinte al Academiei de Științe din Berlin, fiind și fondator al acesteia.

Cea mai amplă lucrare filosofică a lui Leibniz este *Theodiceea,* publicată în anul 1710.

În anii 1711 și 1712, întâlnindu-l pe Petru cel Mare al Rusiei, i-a prezentat proiecte de dezvoltare a științelor în Rusia și a devenit consilier secret al țarului.

În calitate de consilier al Curții de Savoia, după călătoria la Viena în 1713, va scrie în 1714 *Monadologia*, pe care o dedică prințului Eugeniu de Savoia. Aceasta este o carte scrisă în franceză, cu un număr mic de pagini, care în 90 de paragrafe scurte rezumă întreg sistemul filosofic al lui Leibniz. Primul paragraf al *Monadologiei* ([4], p. 55]) definește: „Monada, despre care vom vorbi aici, nu este altceva decât o substanță simplă, care intră în tot ce e compus; simplă, adică fără părți."

Vasile Muscă, în cartea sa *Leibniz, filosof al Europei baroce*, transcrie integral, în românește, conținutul cărții lui Leibniz ([5], pp. 52-74). Cartea *Monadologia* a fost editată ca atare în 1994, [4].

Nu este locul aici pentru transcrierea proprietăților pe care Leibniz le atribuie monadei, dar reținem din carte unele considerații asupra rațiunii și adevărului. Astfel, în paragraful 29, Leibniz scrie: „cunoașterea adevărurilor necesare și eterne este ceea ce ne deosebește de simplele animale și care ne face să avem rațiunea și științele, ridicându-ne la cunoașterea noastră de noi înșine și de Dumnezeu. Aceasta este ceea ce se numește, în noi, suflet rațional sau spirit" ([5], p. 58). Mai extragem din paragrafele 33, 34 și 35 ([5], pp. 59, 60), pentru a remarca exprimarea concisă a matematicianului–filosof: „există două feluri de adevăruri: cele de raționament și cele de fapt. Adevărurile de raționament sunt necesare și opusul lor este imposibil, iar cele de fapt sunt contingente și opusul lor este posibil. […] Matematicienii reduc, pe calea analizei, teoremele speculației și canoanele practicii la definiții, axiome și postulate. […] Și, în cele din urmă, există idei simple, cărora nu le putem da o definiție; există, de asemenea, axiome și postulate, într-un cuvânt, principii primare, care nu pot fi dovedite și nici nu au nevoie de vreo dovadă; acestea sunt propozițiile identice, al căror opus conține o contradicție expresă."

Să considerăm câteva domenii în care putem urmări modul în care s-au dezvoltat ideile și creațiile lui Leibniz.

Evident, ne oprim mai întâi la *analiza matematică*, acesta fiind domeniul al cărui act de naștere poartă semnăturile Leibniz și Newton. Între cei doi titani ai științei au existat aprige dispute, devenite celebre, ajungându-se până la acuzația de plagiat din partea Societății Regale de Științe din Londra, al cărei președinte era chiar Newton. Dar comunitatea științifică le-a dat dreptate amândurora: lucraseră independent unul de celălalt, iar metodele prin care au ajuns la calculul diferențial erau complet diferite. De la Leibniz ne-au parvenit și termenii de derivată, diferențială, integrală, funcție.

Analiza matematică, creată în secolul al XVII-lea, a avut o dezvoltare spectaculoasă: matematicienii au extins calculul diferențial și integral de la mulțimea numerelor reale la spații de numere complexe și apoi la spații abstracte. Johann Bernoulli a scris primul tratat de calcul diferențial și integral din lume, între anii 1691 și 1692. Leonard Euler, în opera sa *Introductio in analysis infinitorum,* apărută la Lausanne în 1748, a desprins din analiza matematică o nouă disciplină, *teoria funcțiilor.* Un progres considerabil în analiza matematică l-a adus Augustin Cauchy, în prima jumătate a secolului al XIX-lea ([1], vol. 2, pp. 24-25]).

A apărut apoi *analiza funcțională*, a fost creat calculul diferențial în spații normate complete (Fréchet), ajungându-se la calculul diferențial în spații semi-normate (local convexe), unde îl avem creator și pe matematicianul român acad. Gheorghe Marinescu (1919-1987).

Scriam că analiza matematică este și un mod de gândire, de aceea deschide multe alte căi de creație. Să pornim astfel pe un fir de la Leibniz, care ne-a învățat cum să aflăm lungimea unei curbe, alegând puncte apropiate pe curbă, unind punctele vecine cu segmente de dreaptă și însumând lungimile acesora. Alegând din ce în ce mai multe puncte, mai apropiate, sumele sunt din ce în ce mai aproape de lungimea curbei, iar la limită avem o formulă integrală care este efectiv lungimea curbei, dată de o formulă Leibniz-Newton.

Aici îmi permit să fac o apropiere a modului în care a gândit marele matematician din veacul al XVII-lea și *teoria fractalilor,* pe care o va dezvolta în secolul al XX-lea matematicianul Benoît Mandelbrot (1924-2010); Mandelbrot ia puncte pe marginile unei figuri plane, cum ar fi un triunghi echilateral, și formează figuri asemenea din ce în ce mai mici, creând o matematică a fractalilor.

Dar paralela celor două raționamente, cel al lui Leibniz, care construiește analiza derivatelor și a integralelor, cu cel al lui Mandelbrot, care permite o reprezentare fractală, poate merge mai departe, pe linia filosofiei lui Leibniz, cea a *monadelor.* Monadele sunt substanțe simple, active, indivizibile, în număr infinit și din care sunt compuse toate ființele; întreaga lume este alcătuită din monade, iar fiecare monadă în sine este o lume întreagă.

Lucian Blaga caracterizează filosofia lui Leibniz ca fiind de stil baroc, asemănând barocul teoriei monadelor cu floarea involtă, obținută de grădinar din floarea simplă din natură. Aici involtul nu l-a creat un om în grădină, l-a creat natura însăși. Barocul în arhitectură, cu formele excesive, caracterizat printr-o „înclinare spre înflorirea abuzivă a formelor, [unde] forma se debordează pe sine însăși prin repetiție, se depășeste prin suprapunere de forme" ([5], p. 7), a fost părăsit în artă, dar pe linia gândirii și raționamentelor se afirmă în continuare. Îl vedem în teoria matematică a fractalilor, dar și mai sugestivă mi se pare că ar fi o referire la celulele stem, a căror importanță pentru teorie și practică este în actualitate spectaculoasă. Într-adevăr, într-o celulă stem întrezărim un organism întreg, precum o monadă reprezenta pentru Leibniz o lume întreagă, așa cum spunea Blaga (citat de V. Muscă): „Lumea unică și marea lume a lui Dumnezeu se descompune la Leibniz în monade, dar fiecare monadă este, după părerea sa, o lume întreagă văzută într-un fel anume. Lumea, cu alte cuvinte, este compusă din nenumărate lumi" ([5], pp. 7-8).

Ideea *sistemului dinamic* la Leibniz o punem în legătură cu principiul filosofic fundamental al barocului în filosofia sa, după care Dumnezeu a creat lumea în conformitate cu niște dispoziții strict matematice, respectând regulile calculului numeric. Totuși, „în natură nu există niciodată făpturi cu desăvârsire una ca cealaltă" (*Monadologia*, [5], p. 53). Prin libertate și fantezie, are loc o creație *continuă, permanentă,* care se împlineste ca o succesiune în timp și nu se lasă tradusă în formele calculului matematic previzibil, rămâne imprevizibilă. V. Muscă va comenta: este „convingerea că esența fiecărei existențe se dezvăluie mai profund prin actul mișcării decât în repaus" ([5], p. 20). Leibniz dezvoltă ideea dinamismului lumii, reprezentat de activismul intrinsec al monadelor ca principiu intern al acestor unități, care sunt centre de energie. El și-a elaborat teoria dinamismului în procesul critic intentat cartezianismului, neputând admite că „geometria dă explicația ultimă a lucrurilor" ([5], p. 21).

→

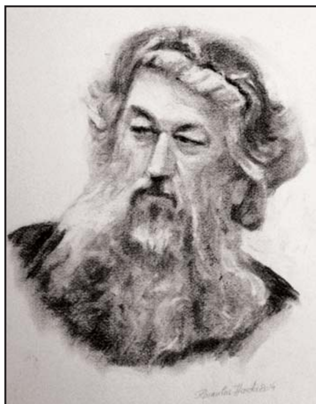

O analiză atentă a operei filosofice a lui Leibniz ar putea evidenţia caracterul sistemic al unei gândiri de mare valoare pentru istoria culturii. În 1968, la Universitatea din Paris, Michel Serres a prezentat teza de doctorat *Le système de Leibniz et ses modèles mathématiques,* cu referire în special la problemele de sistemicitate pe care le pune filosofia lui Leibniz, afirmând că „Leibniz este destul de fidel unei idei de sistem mult anterior epocii sale, în mare parte, aceleia a stoicilor" ([8], p. 15).

În aceeaşi lucrare, referindu-se la calculul infinitezimal, Serres îl citează pe Leibniz ([8], p. 346): „Calculul infinitezimal este util când este vorba de matematică şi fizică… fără să ţină cont de natura lucrului. Căci consider cantităţile infinitezimale ca ficţiuni utile."

Un prim pas spre informatica de astăzi l-a făcut Leibniz când, la 20 de ani, a scris lucrarea de licenţă *De Arte Combinatoria* (*Despre Arta Combinaţiei*), în care descria un model teoretic care reprezină un strămoş al teoriei calculatoarelor moderne. Principiul exprimat de Leibniz este următorul: orice raţionament şi orice descoperire, verbale sau nu, sunt reductibile la o combinaţie de elemente, cum ar fi numere, cuvinte, sunete sau culori. Lucrând în sistemul de numeraţie binar (elementele sunt doar 0 şi 1, care reprezintă şi astăzi baza tuturor calculatoarelor), el a construit un calculator mecanic, capabil să efectueze înmulţiri, împărţiri şi extragerea rădăcinii pătrate. Leibniz a încercat să creeze un calcul logic, o logică bazată pe utilizarea simbolurilor, fiind un precursor al logicii matematice. „Scrierea simbolică pentru prezentarea operaţiilor logice nu se pune ca problemă decât odată cu Leibniz (1666), prin proiectul său asupra unei *Caracteristici universale."* ([1], vol. 2, p. 319).

Pentru *pedagogie şi educaţia tineretului,* Leibniz este un exemplu. Mare personalitate, geniu al matematicii, nu a considerat că ar fi sub demnitatea sa să creeze, să rezolve şi să explice pe larg probleme şcolăreşti. Citez spusele lui Leibniz redate de George Polya: „Am [plănuit] să scriu în aşa fel încât cel care învaţă să poată vedea totdeauna temeiul lăuntric al celor învăţate, şi chiar în aşa fel încât izvorul însuşi al invenţiunii să iasă la iveală, prin urmare în aşa fel încât cel care învaţă să poată înţelege totul, ca şi cum el însuşi le-ar fi inventat" ([6], p. 291). Pentru învăţământul universitar, Leibniz propunea ca educaţia să fie mai mult practică; el însuşi, profesorul, a lucrat pentru prese hidraulice, mori de vânt, submarine, ceasuri şi o mare varietate de aparatură mecanică, pentru perfecţionarea mijloacelor de transport; a perfecţionat o pompă de apă pentru mori de vânt, a îmbunătăţit exploatarea în mine, el însuşi lucrând frecvent între 1680 şi 1685 ca inginer de mine.

Nu putem încheia fără a vorbi despre *omul* Leibniz, redând mai întâi caracterizarea pe care i-o face Jürgen Schmidhuber, care scrie despre „marele savant şi unul dintre cele mai puternice spirite ale civilizaţiei Occidentului, că era de talie mijlocie, lat în umeri şi adus de spate, şi că era capabil să gândească câteva zile în şir stând în acelaşi scaun sau călătorind pe drumurile Europei vara şi iarna. Era un muncitor neobosit, scria scrisori, avea mai mult de 600 de corespondenţi; era patriot şi cosmopolit" ([7]).

Mai adăugăm delicateţea excepţională a caracterului lui Leibniz, aşa cum reiese din paginile cărţii lui Dan Bădărău (1893-1968, filosof, membru corespondent al Academiei Române): „Nu-i stă în fire lui Leibniz să atace pe ascuns şi cu perfidie, el se oferă unor discuţii publice cât mai ample; unor argumentări şi contraargumentări precise". Observaţia se leagă de modul ostentativ în care John Locke nu răspunsese la niciuna dintre scrisorile primite de la Leibniz, aşa încât acesta pregătise pentru publicare toate argumentele sale faţă de teoria filosofului englez. Dar în 1704 Locke moare, Leibniz nu-şi mai publică lucrarea, iar într-o scrisoare din 26 mai 1706 scria: „moartea d-lui Locke a stins în mine orice dorinţă de a tipări obiecţiile mele la opera sa; prefer ca de azi încolo să-mi public opiniile independent de cele ale altora". Eseul lui Leibniz va fi tipărit doar la 50 de ani după moartea sa. ([2], p. 249)

Şi tot Dan Bădărău scrie ([2], pp. 253-254) că Leibniz „îşi dă totuşi bine seama că ştiinţele constituie o operă colectivă, că el însuşi e tributarul unei culturi care presupune întregul trecut al gintei omeneşti şi că această cultură nu poate fi împinsă mai departe decât printr-un efort susţinut în comun de generaţiile viitoare de cărturari hotărâţi să învingă toate greutăţile, toate piedicile, precum, mai ales, şi oprelişţile din partea unor oameni retrograzi tot atât de hotărâţi să menţină edificiul social al timpului şi să păstreze intacte valorile de cunoaştere care asigurau echilibrul existent".

Patriotismul lui Leibniz este şi el subliniat de Dan Bădărău (p. 259): „râvna sa de toate zilele a fost să asigure tuturor ţărişoarelor de limbă germană cât mai multă strălucire culturală şi politică, să dobândească în favoarea lor o securitate teritorială mai deplină şi o unitate, cel puţin morală, cât mai strânsă în mijlocul unei Europe paşnice".

Bibliografie

[1] George Şt. Andonie, *Istoria matematicii în România,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

[2] Dan Bădărău, *G.W. Leibniz, viaţa şi personalitatea filozofică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966.

[3] Yvon Belaval, *Gottfried Wilhelm Leibniz, German philosopher and mathematician*, www.storyofmathematics.com/17th_leibniz.html.

[4] G.W. Leibniz, *Monadologia*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1994.

[5] Vasile Muscă, *Leibniz, filosof al Europei baroce,* Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001.

[6] George Polya, *Descoperirea în matematică,* Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.

[7] Jürgen Schmidhuber, *Inventor of Binary Arithmetics and Calculus,* http://people.idsia.ch/_juergen/ leibniz.html.

[8] Michel Serres, *Le système de Leibniz et ses modèles mathématiques*, Presse Universitaires de France, Paris, 1968.

O fotografie necunoscută a lui George Enescu

M.N. RUSU

În marele Anticariat „Strand" din Manhattan, la sectorul cărţilor de artă, îmi atrage atenţia un album fotografic de dimensiunea unei genţi „diplomat". Îl răsfoiesc şi văd portrete de actori, artişti, muzicieni, creatoare de modă etc.

Surpriză! La una dintre pagini îmi apare figura lui George Enescu, într-o ipostază nemaiîntâlnită în iconografia marelui nostru compozitor. Nu este obosit sau gârbovit, este elegant îmbrăcat, faţa sa e liniştită şi stă aşezat pe un fel de soclu, parcă în poziţia paşnică a săteanului după cosit sau aflat într-o pauză.

Autorul imaginii (datată New York, 1948) se numeşte Irving Penn, iar albumul a fost editat de *The Museum of Modern Art* din New York în 1984, cu o prefaţă semnată de John Szarkowski. Niciunul dintre biografii din România nu înregistrează acest portret – nici Muzeul Enescu din Bucureşti.

Reiau lectura cărţii, de la capăt, pentru a vedea cine îl acompaniază pe Enescu şi cine este Irving Penn. Extrag câteva date succinte din biografia acestui fotograf american.

Irving Penn s-a născut la 16 iunie 1917 (a decedat în 2009) la Plainfield, New Jersey, într-o familie de evrei ruşi. Are o bogată activitate publicistică la revistele *Harper's Bazar* şi *Vogue* din New York. Călătoreşte în Europa anului 1945, pe urmele armatei americane, în Austria şi Italia, şi ia contact cu personalităţi ale timpului, se întoarce la New York şi deschide un studio care îl va face celebru prin numele celor care îi vor trece pragul sau pe care îi surprinde în ambientul lor din marile capitale europene. Cine sunt aceştia? Iată doar câteva nume celebre: Truman Capote, Joan Miro, Jean Cocteau, Richard Burton, Colette, Christian Dior, David Smith, Henry Moore, Iacob Epstein (apărătorul lui Brâncuşi în procesul acestuia cu Biroul vamal din New York), Marcel Duchamp (colaboratorul aceluiaşi Brâncuşi pe teritoriul american), Saul Steinberg (originar din România interbelică), Max Ernst, Andre Derain şi mulţi alţii.

Rezultă că, dacă figura lui Brâncuşi nu i-a reţinut atenţia, i-au reţinut-o în schimb prietenii acestuia, Epstein şi Duchamp, de la care va fi aflat detalii despre capriciile „sfântului din Montparnasse", vorba lui Peter Neagoe, dar deloc sfânt. Brâncuşi nu putea fi, deci, surprins fotografic, el însuşi fiind un fotograf al operelor sale de artă, zic, nu putea fi cucerit astfel, deoarece Irving Penn avea o anumită tehnică şi filosofie în portretizarea personajelor sale, pe care le pune să se aşeze „experimental" în faţa obiectivului fotografic. Irving Penn este adeptul, dar şi cunoscătorul psihologiei „behavioriste", al testelor de comportament – pe linia Freud şi Wundt. Exemplul clasic îl avem în felul în care este surprins George Enescu, aflat pe un piedestal peste care fotograful a pus o prelată de pâslă oarecare, care face falduri cu aparentă sculpturală. În alte cazuri, subiecţii sunt puşi între două panouri mari, aşezate în unghi, cu colţ ascuţit.

E cazul, de pildă, lui Truman Capote, Duchamp sau balerina de pe coperta albumului. (Şi) Din felul cum aceştia reacţionează, rezultă anumite trăsături de caracter care trădează biografia lor interioară.

În fine, privind imaginea lui George Enescu, percep neconvenţionalul situaţiei, dar şi ecouri estivale din *Rapsodia Română,* sunetul spicelor de grâu aurit în soare şi trilurile ciocârliei din înaltul cerului, acorduri care sună şi azi în emisiunile de radio de la New York. Menţionez că, deşi Georgia O' Keeffe, W.A. Anden, Igor Stravinsky, Ducesa de Windsor, Martha Graham, Marlene Dietrich, Eugen Ionesco, Dodi, Artur Rubinstein etc. nu sunt prinşi în selecţia „enesciană" – numesc albumul de faţă – i-am regăsit în alte surse şi resurse bibliografice despre Irving Penn sau citaţi de John Szarkowski, curatorul cărţii, fostul şef al compartimentului fotografie de la Muzeul de Artă Modernă din New York.

Mă gândesc că acest album masiv al lui Irving Penn (re)pune în circulaţie universală şi românească chipul unui George Enescu inedit, inclusiv numele fotografului său de la New York.

Mai bine mai târziu decât niciodată!

Sub crugul Eminescului

Eminescu, între text și macrotext

Florian COPCEA

Ideea europeană e indispensabilă, la Eminescu, de concepere a unei unități indisolubile a culturii europene și universale. Această unitate l-a preocupat în articolele cu tematică culturală publicate în *Curierul de Iași*, precum și în „studiile asupra situației" și în mai multe texte din *Timpul*.

Indici ale unei asemenea preocupări atestăm și în însemnările manuscrise din anii studenției adunate sub genericul *Fragmentarium*, în care găsim reflecții asupra asocierii științei și rațiunii și asupra unui sistem complex de cercuri concentrice înscrise organic într-un Mare Cerc. Eminescologul Mihai Cimpoi constată că, mai cu seamă în publicistica sa culturală și poetică, se conturează o concepție unică, specifică modului de a înțelege lucrurile al poetului: cea *organicistă*, cultura fiind în reprezentarea sa un *organism*. E o concepție devenită doctrinară în cadrul filosofiei naturii, temeinic însușită de romantismul german luat în ansamblu. Culturile s-ar baza, astfel, pe un fond general uman comun și, așa cum precizează însuși poetul, pe „simpatii" de natură intelectuală, etnică, lingvistică.

Cel mai elocvent caz e acela al artei dramatice, care înfățișează prioritar în toate timpurile aceleași caractere, aceleași fizionomii sociale și morale, același fond sufletesc și același sistem nervos omenesc. Scriitorii populari – de la anticul Homer și până la cei contemporani cronicarului dramatic (Reuter, Gogol, Creangă, Slavici) – constituie o categorie tipologică unitară, care se caracterizează prin accentul pus pe epic și pe generalul uman.

În însemnările din *Fragmentarium, fondul general uman* e constatat la Heine, Shakespeare și la poeții romantici. Cultura e văzută ca operă a voinței, scrisă „cu o stare de bucurie sau neplăcere a unei epoci": „Cum că oamenii știu istoria fără să învețe nimic de la ea e un semn că istoria este voință și nu teorie, ce se poate învăța și-*alle non discutur.* Inteligența este condamnată a juca rolul de salahor al voinței, cum se vede aceasta în jurnale și în opinia publică în genere. Ea este *l'avocat du diable,* pre când toată filosofia istoriei e concentrată în fraza latină: *Stat pro ratione voluntas.* De aceea în genere toată literatura politică, toată istoria optimistă, toată, toată filosofia, care rezumă în sine starea de bucurie sau neplăcere a unei epoce și expresia, fizionomia ei, nu sunt decât toate atâtea pagini ale opului *l'avocat du diable.* De aceea și este de un timp zisă, de altul dezisă – este vină în ele, este interes, este voință" [1, p. 557].

Cei care analizează procesele de constituire a unității culturale a Europei și ale unificării europene accentuează anume rolul abordării normative a faptelor istorice. Nu se poate face abstracție, prin urmare, de conceptul de *historia* al lui Kant, care, așa cum o denotă și însemnările manuscrise și articolele publicistice ale lui Eminescu, trebuie să valorizeze experiența fiecăruia. „Nu este filosofie fără lacune esențiale, remarcă profesorul Andrei Marga, acolo unde istoria este ignorată. Kant, se poate spune, consideră goală filosofia fără cunoașterea istoriei" [2, p. 97].

Eminescu s-a referit adesea la constituentele identității naționale, alcătuindu-și chiar un program doctrinar: în afară de *istorie, limbă, unitatea* (etnică, politică, economică, culturală), *suveranitatea, aspirația la universalitate.*

Dezbaterile curente despre raporturile dintre identitatea națională și europenitate, universalitate confirmă viabilitatea ideii naționale eminesciene. Referindu-se la ele, acad. Eugen Simion stabilea următorul tablou fenomenologic:

a) Universalismul nu-i o trăsătură dominantă a spiritului românesc, cum este la francezi; românii au altă filosofie de viață: ei vor să fie, cum spune Maiorescu, *naționali cu fața spre universalitate* sau, în limbajul de azi, să fie *români-europeni.* Nu ambiționează să fie dirijorii concertului universal. Vor ca vocea lor să nu fie suprimată sau acoperită de alții. E bine, e rău? Reușesc să se impună în lume, individual, prin creatorii lor (ca Brâncuși sau ca scepticul Cioran).

b) Există mai multe complexe ale spiritului românesc, cel mai puternic fiind acela care pornește din sentimentul că valorile noastre nu sunt cunoscute și, mai ales, nu sunt recunoscute. O veritabilă obsesie. Atât de puternică, încât a fi român înseamnă a te plânge mereu de faptul că nu suntem băgați în seamă, că fiul risipitor din Occident nu se mai întoarce și, când se întoarce, nu-și mai recunoaște fratele rămas acasă, lângă părinți. Și fratele fratelui risipitor n-a stat aici degeaba, a creat o civilizație tot așteptând întoarcerea fratelui plecat în Occident (opera lui Sadoveanu sugerează această relație și acest sentiment de așteptare în ecuația latinității noastre oriental europene). Fantasma recunoașterii și *sentimentul uitării* noastre, aici, în răsăritul european, sunt, repet, recurente în cultură și obsedante în viața de toate zilele. De aici spaima noastră de ce va zice Europa de noi, grija de a nu rămâne în urma Europei... Preocupare jumătate îndreptățită (provocați de ceea ce E. Lovinescu numea *întunericul spiritual al răsăritului*), jumătate neserioasă, teatrală, pentru că Europa n-a fost multă vreme cu ochii pe noi și, chiar de ar fi fost, nu Europa face și desface în locul nostru...

c) Ce înseamnă, așadar, a fi român în epoca postmodernității și în plină criză economică și morală? Căci, mai puternică decât criza economică, mi se pare a fi criza morală. Poate însemna multe lucruri. Mie mi se pare că a fi român în 2016 este a fi un individ, dacă nu politizat, un individ strivit de politică. Politica a devenit preocuparea principală a românilor. Media românească este acaparată completamente de tema politică. Ceea ce înseamnă: o retorică intolerabilă, personaje caragialești și, ca efect, un sentiment compact de cădere în istoria măruntă, anecdotică, un sentiment de exasperare... A fi român înseamnă, în aceste circumstanțe, că el se află cu adevărat în urma Europei și că a ajuns să fie modelul negativ („barbar") al comunității europene.

Eminescu vorbea și despre solidaritatea națională, printr-o prismă istoricistă. Coeziunea națională slăbită a dus la răpirea Bucovinei, învrăjbirea neputând asigura trăinicia statului. „Ideea unui stat a cărui misiune să fie definită în funcție de un unic criteriu" – interesul românesc –, consemnează un exeget al imaginarului politic eminescian, fusese avansată de Eminescu, care preciza, fără a lăsa spațiu pentru nuanțare: „Statul nostru nu are altă rațiune de a fi decât aceea că e stat românesc; deci dezvoltarea elementului românesc este și cată să fie ținta noastră de căpetenie. Oricât ar fi măsurile – fie cât de frumoase și mari – cari ar împiedica dezvoltarea acestui element, […] ele sunt a se privi ca stricăcioase și contrarii ideii statului nostru."

Ideea europeană a fost abordată în publicistica eminesciană într-un timp când s-a conturat o nouă epocă istorică: aceea a formării statelor naționale. S-a înregistrat și un proces aferent la consolidarea politică, economică și spirituală a unor atari state. Procesul acesta, început în secolul al XIX-lea, secolul lui Eminescu, a continuat după Primul Război Mondial prin dispariția statelor multinaționale (Rusia țaristă, Austro-Ungaria) și formarea statelor naționale. S-a impus, în acest proces, un mod de înțelegere a *persoanei umane*, despre valoarea căreia vorbea mereu Eminescu, și, bineînțeles, s-a constituit „*spiritul european,* care a condiționat mereu istoria europeană": „Pe cât acest spirit a fost viguros, remarcă profesorul Andrei Marga, identitatea culturală a Europei și-a găsit corespondentul în factualitatea ei istorică. Atunci când el a slăbit, această factualitate a intrat în criză, inclusiv o criză de identitate" [2, p. 143].

Eminescu a considerat istoria ca o *știință pură* (teoretică) și ca o *știință practică* ce presupune experiență de viață, trăire, captare în „cugetări sintetice" a întâmplărilor care au loc în diferite epoci.

Capitalul intelectual se transmite de la înaintași la urmași, de la părinți la copii, de la o generație la alta. Cultura apare, bineînțeles, ca *o sumă a întregii vieți a unui popor*, cultura omenirii se însușește pe un teren individual și național.

„Universul cunoștințelor omenești și al elementelor vieții spirituale, remarcă Mihai Cimpoi, este privit ca un cerc imens, cu părți mai apropiate sau mai depărtate de centru. Cercurile se constituie într-un ansamblu de cercuri concentrate, mai mari sau mai mici, din care câte unul se arată nu ca un cerc simplu, ci ca un cerc de cercuri. Istoria ar putea fi reprezentată schematic ca un cerc format din diferite cercuri configurând istoria politicii, culturii, literaturii, religiei ș.a.m.d." [3, p. 7].

Poetul nostru are convingerea fermă, menționează criticul, că în fiecare organism omenesc sunt prezente *in potentia* coardele omenirii întregi, ceea ce explică și prezența la marii autori a unor pasaje comune care par plagiate, dar care atestă un fond general al cugetării umane. Dezvoltarea umanității se caracterizează prin ,,multiplicitatea popoarelor prin cultură și civilizație care formează orizontul individului în jurul multiplicității unui centru specific, acesta urmând să se înscrie într-o circumferință națională și universală".

Unitatea se bizuie nu doar pe asemenea „simpatii și asemănări organice, ci și pe deosebirile care dau specificitatea, personalitatea unei naționalități". Totul se așază într-o ecuație *sui-generis* individualitate/universalitate. Apare, în articolul „Foile noastre oficioase" chiar un portret fenomenologic al spiritului românesc și al limbii române:

„Natura analitică a limbii, deci și a spiritului nostru, deosebită de cea germană, ungurească, slavă; o inteligență mai puțin abstractă dar mai limpede; un bun-simț, falsificat poate în parte, dar înnăscut rasei române, o elasticitate mai mare a puterii musculare și a celei intelectuale; iată note care disting în mod esențial rasa română de cele ce-o înconjoară. Dacă mai ținem seama de unitatea aproape absolută a limbii vorbite de români, precum și de unitatea datinelor, amândouă preexistente formațiunii statelor române chiar, am arătat în totalitate cauzele ce se opun în mod constant deznaționalizării românilor" [4, V, p. 799].

Criticul conchide că:

– Eminescu are asupra culturii universale o perspectivă globală, holistă;

– asemenea lui Goethe, el gândește poezia ca un bun al întregii omeniri și este convins că se instaurează o epocă a unei *Weltliteratur;* a literaturii universale care e pregătită de cosmopolitismul creștin și cavaleresc al Evului Mediu, de cel umanist al Renașterii, de cel clasic și filosofic al lumismului și de cosmopolitismul romantic;

– cultura universală se constituie în temeiul culturii grecești;

– gândirea poetică este prin excelență legată de mit;

– Eminescu e un poet al Ființei, jocul acesteia fiind reprezentat pe marea scenă a lumii, privite ca teatru (*theatrum mundi*);

– omul eminescian apare de obicei în ipostaza de „om etern" care apare ca un *punctum salions* în mii de oameni, dezbrăcat de timp și spațiu, ca un Ahasver al formelor;

– cultura se constituie pe baza unor influențe ale unei literaturi asupra altei literaturi;

– prezența unor personaje-cheie ale literaturii universale (Orfeu, Hyperion, Regele Lear);

– la Macrotextul culturii universale contribuie microtextele lui Homer, Dante, Shakespeare [3, p. 9-10].

→

Sub crugul Eminescului

Exegeza polemică *Eminesciana*

Dan LUPESCU

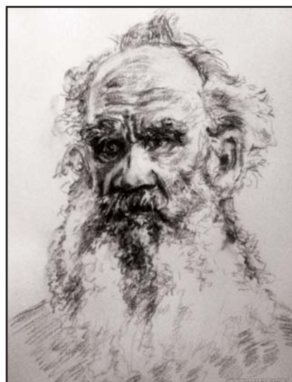
Vârf de lance în oștirea criticilor și istoricilor literari din Oltenia, universitarul craiovean Ovidiu Ghidirmic, unul dintre cei mai reprezentativi promotori ai spiritului maiorescian și călinescian, la nivel național, revine în arena editorială cu un cuprinzător volum de exegeze, pe cât de bine sistematizat, pe atât de categoric, uneori virulent, în judecățile de valoare însumate, *Eminesciana* (2016, Craiova, Fundația-Editura Scrisul Românesc, Colecția „Hermes", 350 de pagini), cu o superbă copertă: în negru, portretul lui Mihai Eminescu, pe o fontă de culoare azurie celestă, sugerând „romantismul cosmic" din care, mult mai târziu, în pictură, s-a întrupat Sabin Bălașa. Ne referim la cea de-a 16-a carte de autor a lui Ovidiu Ghidirmic, la care se adaugă alte trei titluri, compendiile *Capodopere ale literaturii române* (1997) și *Opere fundamentale ale literaturii române* (2001, la ambele fiind coordonator științific), respectiv, *Hermeneutica paradoxului* (1997, în colaborare). Noua apariție editorială survine după un alt volum, incitant și captivant: *Confruntări critice. Teoria și practica hermeneuticii* (2014, solicitat și girat de Editura Academiei Române), având în amonte alte 14 studii de autor, toate publicate sub egida celei mai longevive și prestigioase edituri din Bănie, Scrisul Românesc. Acestora li se adaugă ediții și antologii îngrijite, în care Ovidiu Ghidirmic a avut în vizor opere fundamentale de Titu Maiorescu, Al. Macedonski, Camil Petrescu, Zaharia Stancu, Fănuș Neagu, Ion D. Sîrbu – autori trecuți în eternitate, până la contemporani ai noștri, ajunși la apogeul puterii lor creatoare, precum Carolina Ilica, Florentin Smarandache, Constantin Preda, Mariana Didu, Tudorică Mihalache.

Ovidiu Ghidirmic a ținut să-și încununeze vastele sale demersuri de critic și istoric literar printr-un volum compact dedicat lui Mihai Eminescu. Rafinatul hermeneut, om de cultură cu un larg și bine conturat orizont filosofic, exeget de excepție, numit de scriitorul total Dumitru Radu Popescu „criticul-orator" și invitat cu insistență de Eugen Simion (opt ani președinte al Academiei Române) la marile colocvii și simpozioane, se ia la trântă, fără șovăire, cu brandul cel mai prețuit al Editurii „Junimea" din Iași, colecția „Eminesciana", a cărei denumire o preia pentru noul său volum. E posibil ca această opțiune să se vrea, implicit, un omagiu adus zecilor de autori străini, de notorietate mondială, traduși în românește și incluși în colecția amintită. Pe de altă parte, poate fi și un gest de colegialitate, pe alocuri chiar de frondă, față de exegeții români din generațiile mai vechi, mai noi, care, nu rareori, se concentrează pe analize „de nișă" ori încearcă să utilizeze exagerat, până la sațietate, metodele moderniste și post-moderniste de investigație literară.

Ne gândim, de exemplu, la *Poetica fractală și re-lectura poemului eminescian* (Nicoleta Ifrim), *Intratextualitatea în opera lui Mihai Eminescu* (Virginia Blaga), *Antropogonia eminesciană* (Carmina Mimi Cojocaru), *Gradul zero al receptării eminesciene* (George Lateș), „*Complexul Ghilgames". Eseu despre motivul prafului în opera lui Eminescu* (George Vulturescu), *Con-viețuirea cu Eminescu* (Adrian Dinu Rachieru), mergând până la o teză de doctorat, susținută la Galați, de altfel foarte interesantă, ca și toate cele menționate mai înainte, *Ucronia eminesciană. Timp și imagine în „Memento mori"* (Cristian Crăciun), și până la studii preponderent (ori exclusiv) biografice, gen *Căminarul* (Mircea Radu Iacoban) sau *Eminescu la Ipotești* (Ion Dumitru Marin).

Aplicând tehnica palimpsestului, atât de dragă lui Marcel Proust, ori îndepărtând, rând pe rând, vălurile miticei Maya, Ovidiu Ghidirmic ne convinge nu că a lecturat/ a citit *toată* opera lui Eminescu, dar a răs-citit-o și a răs-citat-o, în profunzime, *asimilând-o* ca pe o mare lecție de cultură și spirit românesc, european și universal. Universitarul craiovean face recurs nu la toți eminescologii (pentru că exista riscul să se afunde într-un demers stufos și prolix), ci doar la toți specialiștii de referință în și *întru* Eminescu, inclusiv la cei ironizați, ignorați sau repudiați de G. Călinescu, din trufie ori din idiosincrazie balcanică. Dar, eminescologi de referință, subliniem. Volumul reunește doar o parte dintre numeroasele studii și eseuri pe care, de-a lungul unei jumătăți de secol, Ovidiu Ghidirmic le-a publicat în reviste de cultură, anuare, publicații cotidiene ori în propriile cărți imprimate în ultimii 38 de ani.

După un binevenit ***Argument*** și trei capitole deschizătoare de cale, dar substanțiale, care totalizează 101 pagini, *I. În loc de introducere la miracolul eminescian (Național – Universal, Între contestație și mitizare), II. Două concepte fundamentale. Cheia înțelegerii lui Eminescu (Cultură și armonie, Reperele culturii filosofice eminesciene, Armonia eminesciană), III. Un „Carmen Saeculare" (Coordonate ale universului liric,*

Orizontul mito-poetic eminescian, Lucifer – Hyperion, Un poem autoreferențial: Rugăciunea unui dac, Motivul lumii ca teatru, Eminescu și cosmogonia indiană, Eminescu și budismul), noul volum al lui Ovidiu Ghidirmic include două dintre cele mai profunde, minuțioase și subtil-fundamentale studii puse vreodată în operă despre scriitorul nostru național. Avem în vedere capitolul *IV. Proza eminesciană*, care totalizează 112 pagini, dintre care 95 sunt închinate subcapitolului – de o însemnătate excepțională – *Receptare. Fundament filosofic. Clasificare. Direcții,* iar celelalte patru sunt rezervate subcapitolelor *Concepte filosofice ale prozei eminesciene, Insula lui Euthanasius, Toma Nour și avatarurile istoriei, „Naturi catilinare".* Acesta este urmat de un original și foarte autentic, purtând marca Ovidiu Ghidirmic, capitol *V. Influența sau moștenirea prozei eminesciene (Gala Galaction, Liviu Rebreanu, M. Sadoveanu, Cezar Petrescu, Mircea Eliade). Concluzii,* care însumează aproape 67 de pagini, în care temeinicia și rafinamentul exegezei critice sunt exemplare, dând seamă despre anvergura și altitudinea ideatică a celui mai reprezentativ istoric literar al Olteniei, alături de colegii și prietenii săi de promoție Eugen Negrici și Marin Beșteliu, dar și de fostul său asistent universitar, Nicolae Manolescu.

Din calitatea și strălucirea demersului analitic și hermeneutic al lui Ovidiu Ghidirmic transpare cu claritate că și i-a ales ca dascăli pe Titu Maiorescu și G. Călinescu, că a avut șansa de a-i mai prinde la catedră pe același iconoclast G. Călinescu, dar și pe olimpianul Tudor Vianu (monștri sacri, pe care și i-a luat ca mari modele culturale, ca și pe Mircea Eliade), că a ucenicit *întru* spiritul exegezelor de mare finețe ale lui Edgar Papu, Al. Philippide, Al. Piru și Zoe Dumitrescu-Bușulenga, dar și al unor corifei din cultura universală precum Francesco de Sanctis, Benedetto Croce și frații Schlegel. Despre Al. Piru, asistent al lui G. Călinescu, omul cel mai apropiat și mai devotat titanianului critic, Al. Piru, al cărui nume Ovidiu Ghidirmic l-a dat, acum aproape două decenii, școlii doctorale pe care a înființat-o la Facultatea de Litere din Craiova, Al. Piru, pe care l-a avut redactor-șef la revista *Ramuri* și pe care l-a apreciat, totdeauna, ca pe cel mai de seamă exponent al criticii universitare din cultura noastră, autorul recentului volum *Eminesciana* ne-a mărturisit, într-un interviu acordat prin 2002-2003, că nu a făcut decât să-i accentueze „călinescianismul" dobândit încă de pe băncile Facultății de Filologie din București. Mărturisirea, de atunci, a profesorului Ovidiu Ghidirmic este atât de semnificativă – inclusiv pentru spiritul cărții de referință, încât găsim de cuviință să cităm un tronson plin de tâlcuri: „Ziua de vineri, când Călinescu își ținea cursul, era pentru noi o zi sacră, o sărbătoare a spiritului. Cursul începea la ora 12 și noi veneam, în Amfiteatrul Odobescu, de la ora 7 dimineața, ca să prindem locuri în sală, unde, printre studenți, erau înghesuiți academicieni, veniți cu toții să-l asculte și să-l vadă pe magistru, care era un inegalabil actor și orator, iar cursurile sale se transformau în veritabile spectacole de idei. Atunci s-a trăit mai frumos, pentru că se trăia pentru spirit și pentru ideal. Climatul moral era mult mai sănătos. Nu se cunoștea noțiunea de *pilă*. Cum să pui *pile* la Călinescu sau Vianu?! Intrai în pământ numai când îi vedeai. Ca să-l parafrazez pe Nietzsche, pot să spun că a fost o vreme când zeii mai umblau încă pe Pământ!"

Volumul polemic ***Eminesciana*** ne dovedește că Ovidiu Ghidirmic a trăit toată viața, trăiește și creează cu aceeași frenezie din anii studenției sale fabuloase, când se trăia pentru spirit și pentru ideal. Într-un alt amplu dialog, publicat într-o pagină specială, pe format mare, în cotidianul *Cuvântul Libertății* de acum 20 de ani, Ovidiu Ghidirmic ne mărturisea că s-a consacrat eminescologiei cu convingerea că *Eminescu rămâne piatra de încercare a unui critic și istoric literar.* „Am ajuns la maturitate cu această mare pasiune – se confesa, care cred că nu mă va mai părăsi niciodată. În teza de doctorat *Moștenirea prozei eminesciene* (…) mi-am propus să demonstrez că Eminescu este un scriitor la fel de mare în proză ca și în poezie, unul dintre cei mai mari autori de proză fantastică din literatura universală. Eminescu ne-a lăsat o mare și grea moștenire, pe care trebuie să fim demni și capabili de a o duce mai departe."

Cele peste 160 de pagini, cât înmănunchează amintitele capitole IV și V din *Eminesciana* – adică aproape jumătate din întregul volum (lansat în ziua de 24 februarie 2016 la Târgul de carte „Gaudeamus", Craiova) – demonstrează, din plin, acest crez de nezdruncinat al lui Ovidiu Ghidirmic. Celelalte două capitole, *VI. Publicistica (Actualitatea publicisticii eminesciene, Eminescu și idealul unității naționale),* respectiv, *VII. Deschidere spre universalitate (Eminescu și clasicismul antic, Eminescu și Shakespeare. Complexul hamletian, Eminescu în orizontul romantismului, În loc de bibliografie: Repere eminescologice, Stea fixă pe cerul eminescologiei, Două eminente exegete eminesciene),* rotunjesc demersul unui critic și istoric literar de o vivacitate contagioasă, care – fără a fi câtuși de puțin scolastic ori didacticist (poate, totuși, doar în sensul superior al expresiei, ținând cont că aici sunt concentrate părțile cele mai importante ale cursului special „Eminescu", susținut de Ovidiu Ghidirmic răstimp de 12-13 ani) – respectă regula pedagogică a „fixării" din finalul oricărei lecții (conform principiului *Repetitio est mater studiorum*).

→

Note:

[1] Mihai Eminescu, *Fragmentarium,* Bucuresti, 1981, 814 p.
[2] Andrei Marga, *Procesele europenizării,* Cluj-Napoca, 2006, 342 p.
[3] Mihai Cimpoi, *Unitatea culturii universale în reprezentarea lui Eminescu,* în revista *Viața Basarabiei,* nr. 3, 2015.
[4] Mihai Eminescu, *Opere, Publicistică*, V, colecția *Opere fundamentale,* București, 1924 p.

Cărți și autori

Fascinația marginii

Acad. Mihai CIMPOI

Lina Codreanu redeschide, cu nuvelele sale revelatoare prin darul de a povesti, dosarul raportului opozitiv Margine/ Centru. Dosar care pare clasat într-o perioadă a proceselor integraționiste, când mapamondul, conform lui McLuhan, a devenit „un mare sat".

Pathosul teoretizării fenomenelor *centripete* și *centrifuge* se întețește în domeniul sociologiei, în domeniul literaturii și culturii în genere, revenindu-se asupra *regionalismului,* asupra acelui *spiritus loci,* care marchează individualitatea unui creator. *Fuga de acasă* și *Întoarcerea acasă* au devenit fenomene, morale, sociale, politice, ale lumii postmoderne aflate în tranziție, în derivă, într-un proces de relativizare valorică.

Marginea din nuvelele Linei Codreanu e învăluită de un „aer" anume, bineînțeles patriarhal, poartă pecetea arhetipalității binecunoscute, a „plictisului lent și profund" care planează peste traiul moldav. Nu e vorba, însă, de o condamnare destinală la *marginalitate* habituală, mărginașii nuvelistei având conștiința puternică a unui *acasă*, care se impune prin unicitate, neputând fi cu un alt „acasă". Ei sunt prin totul – prin destin, prin formație morală și spirituală, prin apartenența la un ethos și la un epos (căci în epos, ne asigură Hegel, naratorul și noi înșine ne simțim *acasă*) – ai acestui loc predestinat, denumit Mândrești, Husieni sau Podgoreni.

Ce o face pe rafinata domnișoară Camelia Armescu, se întreabă naratoarea, să se întoarcă din Franța, aici, în urbea dintre podgorii, într-o țară așezată cumpănă între Orientul misterios-întunecat și Occidentul fastuos? Presupunerile se înșiră lanț, alternând între vigoarea copiilor timizi, dulceața limbii locului, bonomia podgorenilor, prinși în capcana traiului provincial, frumusețea grădinilor, zumzetul surdinizat, miresmele târgului, mersul încălecat al chefliilor amețiți de vinul ghiurghiuliu, specialitatea locului, așezarea urbei într-o găoace, unde nici centrul ei nu putea fi situat la mijloc, ea prezentând „un oval unduind la protecția dealurilor galben-ruginii, împodobite de podgoreni cu șiragurile viței de vie".

Modul de a scrie, care dă atâtea bătăi de cap scriitorilor (scriptorilor, scrietorilor) de azi, e determinat organic de această atmosferă destinsă, naturală a locurilor, po(i)etica narativă desprinzându-se, fără note silnice, din ea și păstrându-și în totul naturalitatea, organicitatea. Evenimentele curg de la sine, într-o albie nestânjenită a firescului, frazele articulându-se în „dulcele stil clasic".

Am putea vorbi, în acest sens, de caligrafa de la Huși, preocupată, ca și caligrafii de la Târgoviște, de scrisul frumos, care împacă formula lirico-simbolică, să-i zicem sadoveniană, cu limbajul cărturăresc, care nu ocolește neologismul curent, asigurat și de la calitatea ei de profesoară de limbă și literatură română.

Oricum, nuvelele atestă o bună povestitoare, cu un antren stilistic care le dă un farmec aparte și le face confortabile cititorului pus adesea de autorii de azi în fața unor artificii sau distorsiuni la modă. E prezentă și o notă de cufundare în trecut, care s-a cerut prezentificat și înconjurat cu alură epică.

Lina Codreanu, naratoare din mijlocul unei comunități cu felul său de a trăi, cu mentalitate specifică, nu are, firește, complexul *marginalității* barthesiene de a se raporta la alți povestitori (la Marii Ceilalți), având mijloacele sale și – ceea ce spuneam – garanția *nativității.*

Iată și o mărturisire autoricească, venind în sprijinul acestei „tehnici" narative, despre „istorisirile spuse într-ascuns despre oamenii locului, mai mult bizare decât defăimătoare" și despre eroina nuvelei *Așteptări în clepsidră:* „Rămânea în gândul celorlalți ca o persoană cu aureolă misterioasă, deși întâmplările trăite de Artemisa nu ieșeau din matca spirituală a locului. Cum în orășelul Husieni, o localitate restrânsă și blajină, despre sine nimeni nu voia să vorbească, fiecare afla de la altcineva câte o întâmplare *tainică*, o înveșmânta în haine noi și-i dădea drumul *nemaiauzitei* în anecdotă, în povestioare, mai rar intrând în legendă locală. Șiragul întâmplărilor se lungea, se răsfira, creștea și pierea odată cu persoana. Ca dovezi ale întâmplărilor trecătoare rămâneau fântâna, clădirea seculară, nucul al bătrân, cărarea prin pădure, casa cu verandă, platoul de pe deal, puntea măcinată de plăgile bătrânești, cimitirul etc."

Ni se relatează în aceste „povestioare" nu doar întâmplări „bizare", semifantastice, depășind deci cotidianul cenușiu, ci și destine ale unor oameni ai locului, care nu mai sunt dovada unei linearități și generalități tipologice. Au, dimpotrivă, povestea vieții *lor,* neîncadrabilă în omogenitatea „tribală".

Ele, aceste destine, sunt trăite cu intensitate, cu bănuiala că apar ca niște binecuvântări sau blesteme ale providenței.

Survin și niște cazuri singulare de confruntare a standardelor morale ale comunității, precum dragostea Sulfinei pentru conașul Petrea, care duce la un „păcat boieresc" și la nașterea unui „copil din flori", dragoste purtată de către fata care a păcătuit până la capăt, în ciuda acestor standarde.

Nuvelista surprinde aceste zvâcniri ale instinctualității, considerându-le normale în contextul „visurilor înăbușite" ale cotidianului uniformizator și urmărindu-le în mai complicatele reacții ale vieții interioare: „Cu sine se luptă acum, nu cu năravul amantului, nu cu bănuielile lumii din târgul amorțit de stereotipii".

Așa cum prevede canonicitatea nuvelistică clasică, eroii sunt (după cum observa G. Călinescu în cazul lui Creangă) nu atât oameni de acțiune, cât „figuri" simple, cu „mecanică sufletească elementară egală totdeauna, vizibilă oricând". Destinele lor se înscriu în cadrul general al destinului colectiv al comunității zguduite de anumite seisme sociale (războiul, colectivizarea, confiscarea averilor, aplicarea „liniei drepte" a ideologiei partidului, umilirea moșierilor, boierilor, chiaburilor care „sugeau sângele poporului"), care-i transformă pe podgoreni doar în „proprietari de amintiri". *Amintirea* capătă, astfel, o notă dramatică, existențială: ea desfigurează, șterge de identitate, debusolează, neantizează ființa.

Destinele sunt marcate nu doar de brătescienele „prefaceri ale firii", ci și de aceste drame generate de schimbarea vremurilor, de răsturnarea tablei de valori. Lucrul acesta este sugerat de momentul de la cramă, când, în prezența Sulfinei, boierul rămas „fără podgorie, fără butoaie, fără lanuri, fără cai" (și numai proprietar de... amintiri), îl vede pe bătrânul tată adânc rănit în podul palmei, izbucnind într-un plânset spasmodic. Crestătura din podul palmei sugerează „crestătura" din sufletul rănit.

„Rupturile de destin" vin din afară, sunt pricinuite de trecerea implacabilă a timpului, dar, în adâncurile ființei lor, sunt dorite ca „întorsături", ca „răsuceli", autoarea găsind de cele mai multe ori finaluri fericite, dând de înțeles în subsidiar că omul mic, cu calitate predestinată de provincial, de mărginaș, merită o împlinire umană demnă. E motivul pentru care întâmplările dramatice, aduse de timp sau de înfruntarea standardelor morale sunt aureolate de seninătate, de un aer ușor de resemnare mioritică. Misterul se insinuează subtextual, astfel încât personajele memorabil configurate sunt proprietari nu doar de amintiri, ci și de taine.

Volumul ne convinge că în literatura noastră a venit o prozatoare de talent. (4 august 2016)

Având ca impuls inițial și țintă finală aprofundarea, analiza extrem de atentă și sistematizarea genialei opere a lui Mihai Eminescu, recentul volum, rod al cercetării și studierii în adâncime (și în înălțime ideatică, filosofică!), de o viață, desfășurate cu consecvență sisifică și cu forță de Anteu de Ovidiu Ghidirmic, se impune prin cadența rostirii apodictice și prin accentele polemice, uneori devastatoare (pentru defetiști, veleitari, semidocți, naturi patibulare), într-un excurs pe cât de limpede și lămuritor, pe atât de încântător și sublim în plan spiritual. Reluând, repetând – în cadență de metronom implacabil – ideile și judecățile de valoare fundamentale, formulând alte zeci, poate sute de noi conexiuni și sentințe critice (inclusiv din perspectiva celor mai redutabili critici, esteticieni, filosofi și psihanaliști străini: Ricoeur, Bachelard, Poulet, Nietzsche, Kierkegaard, Heidegger, Freud, Jung…), Ovidiu Ghidirmic nu face deloc paradă nici de erudiția și standardul său de hermeneut cu autoritate incontestabilă, nu cade nici în păcatul diletanților de a îmbrăca veșmântul otrăvitor (precum cămașa centaurului Nessus) și, desigur, nici pe acela al sclifoselilor pseudo-scientiste.

Ne exprimăm convingerea că noul volum *Eminesciana* va fi primit ca un reper original, în marele concert al eminescologiei. Dintr-un punct de vedere, cartea Domnului Ovidiu Ghidirmic ne-a dus cu gândul la portretul-spirală pe care Brâncuși i l-a făcut, în urmă cu aproape un secol, lui James Joyce. Ne gândim la faptul că – pe fondul conjugării patosului lucidității și interogației nesfârșite, la care supune întregul corpus al operelor lui Mihai Eminescu, în conjuncție astrală cu aura Iubirii bine cenzurate față de acestea și față de acesta – Ovidiu Ghidirmic creionează, cu mână sigură, de maestru ezoteric, al inițierilor multiple, o eclatantă structură în spirală a textului său, prin reluarea, ca în mitul eternei reîntoarceri, a citatelor de foc din creația eminesciană, prin reiterarea, iar și iar, a ideilor fundamentale și prin prospectarea tuturor aspectelor din noi, inedite perspective.

Ca în raliul Dakkar, Ovidiu Ghidirmic îl supune pe Eminescu unei feroce probe de anduranță, la finele căreia ies biruitori atât poetul, prozatorul și publicistul de geniu născut, acum 166 de ani, la Ipotești (Bucovina), cât și irezistibilul lor exeget din Craiova de astăzi. Pe alocuri, exegezele lui Ovidiu Ghidirmic stârnesc – cum este și normal – semne de întrebare, nedumeriri…

Cum ar fi aceea că antologica, la nivel mondial, *Odă (în metru antic)* ar fi poem erotic – ceea ce eu unul nu am avut deloc impresia, la niciuna dintre vârstele pe care le-am parcurs până acum. De ce neapărat (și numai?!) poem erotic, ci nu – înainte de toate – poem metafizic deosebit de grav, cutremurător și adânc precum apele oceanului primordial, poem filosofic, desigur, despre condiția geniului în lume, dar și chiar a omului, în precaritatea și efemeritatea lui. Pe marginea celebrei strofe „Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,/ Ori ca Hercul înveninat în haina-i;/ Focul meu a-l stinge nu pot cu toate/ Apele mării", Ovidiu Ghidirmic glosează („minimalist") astfel: „La Eminescu, focul devine un simbol al patimii erotice, al arderii mistuitoare și totale, până la ultimele consecințe." În ceea ce ne privește, strofa menționată, aidoma întregii capodopere *Odă (în metru antic),* exprimă Setea de Absolut.

Esențial este că Ovidiu Ghidirmic nu lasă niciuna dintre problemele fundamentale privindu-l pe Mihai Eminescu (omul de cultură, poetul filosof, opera de o vastitate și profunzime cuceritoare, doctrina națională, panromânismul, concept lansat în premieră de autor în legătură cu Eminescu…, până la secvențele cele mai importante din viață) fără o analiză extrem de nuanțată, lucidă și poliedrică. Totul este abordat din multiple, seducătoare perspective înnoitoare, într-o lumină mereu proaspătă, de frăgezimea stropilor de rouă în zorii zilelor de primăvară-vară, inedită și inefabilă. Deși a avut și are conștiința „dureros de dulce" că trăiește în cel mai agitat veac, dintre toate veacurile, *un secol de demonism și de trufie luciferică,* Ovidiu Ghidirmic ni se dezvăluie ca o structură funciarmente romantică, personalitatea sa întâlnindu-se perfect, și în acest punct divin al existenței sale, cu acelea ale lui Mihai Eminescu și Mircea Eliade. Nimeni, până acum, nu a scos în lumină această virtute, această lamură a structurii sufletești, culturale, filosofice și spirituale a lui Ovidiu Ghidirmic.

Voevodul Melancoliei

Teofil Răchițeanu s-a născut la 5 ianuarie 1943, la Răchițele, Cluj. Absolvă Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai" în 1969. Muzeograf la Ciucea, profesor în satul natal. Debutează în 1964, în *Tribuna*, cu poezii, este membru al USR, Filiala Cluj. Dintre cărțile publicate: *Elegii sub stele* (1969), *Somn de Voevod* (1980), *Planete de Melancolie* (1986), *Poeme-nserate* (1990), *Poesii de mai demult* (1994), *Partea mea de dragoste* (1996), *Ora siguritătii* (1998), *Tărâmul de rouă* (2002), *Efulgurații* (2002), *Alizeul de dor* (2006), *Patimi după Iancu* (2008), toate volume de versuri, *Efulgurații, jurnal* (2002), *Rânduri către tineri ardeleni* (scrisori ale lui Geo Bogza către Teofil Răchițeanu, Ilie Rad și Viorel Mureșan, 2003).

În 2015, a publicat la Editura Scriptor, Cluj-Napoca, volumul *Somn de voevod,* însoțit de o *Notă asupra prezentei ediții,* pe care o reluăm integral mai jos.

Somn de voevod

... târându-se prin văi amurguri pale,
Și el mergând, în vis, la vânătoare,
Se-oprea pe malul blând al unei ape,
Visându-se în visul lui că moare.

Suna un corn prelung în prea departe.
Părea un glas prea blând cerșind durere.
Lunecător un cerb, ieșind din moarte,
Mai străveziu venea ca o părere.

Ci el visa în vis cum îl visează
Un vânător dormind într-o pădure.
Plecându-se cu prea suavă teamă,
El nu voí oglinda s-o tulbúre...

Va să-nchidă-a mele pleoape

Munți de-Apus – tărâm de Mume!
Pe-aici corn străbun tot cheamă.
Duce-m-oi, străpuns, acolo
În trei suliți de aramă.

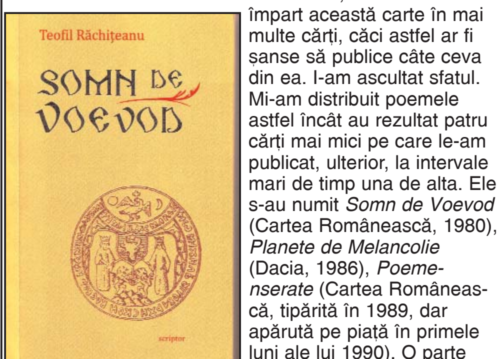
Ci va fi în ceas ales
Într-un răsărit de soare,
Când e roua până-n cer
Și lumina-n munți nu doare.

Îndurat, Zamolxe-zeu
Va să-nchidă a mele pleoape,
În auzu-mi corn de-argint
„Mai aproape, mai aproape!..."

Voevodul Melancoliei

Lunecau, lunecau, precum vis prin vis, norii.
Ca în jale pluteau, ca în greul somniei...
Se arăta deodată, cu lungi plete-n flăcări,
Ca-n strană de aur șezând,
Voevodul Melancoliei...

Cartea aceasta a fost scrisă între anii 1970-1972 în timp ce eram șomer (cu licență în Filologie) pe străzile Clujului. Pe măsură ce o scriam, eram conștient că nu am nicio șansă să fie publicată. Totuși am scris-o până la capăt, am lăsat-o să zacă un timp într-un sertar al meu, de unde am scos-o și am predat-o Editurii Dacia din Cluj-Napoca, unde dl. Virgil Bulat, redactor ce-i era binevoitor, a mai ținut-o alți ani într-un sertar al editurii. Când a scos-o, m-a sfătuit să împart această carte în mai multe cărți, căci astfel ar fi șanse să publice câte ceva din ea. I-am ascultat sfatul. Mi-am distribuit poemele astfel încât au rezultat patru cărți mai mici pe care le-am publicat, ulterior, la intervale mari de timp una de alta. Ele s-au numit *Somn de Voevod* (Cartea Românească, 1980), *Planete de Melancolie* (Dacia, 1986), *Poeme-nserate* (Cartea Românească, tipărită în 1989, dar apărută pe piață în primele luni ale lui 1990). O parte dintre poeme au intrat în cuprinsul *Patimilor după Iancu*, carte apărută în 2008, la Editura Clusium. Alte poeme au rămas și le-am inclus în prezenta carte, care o reproduce întocmai pe cea scrisă între 1970 și 1972. Cartea de atunci, dacă ar fi fost să fie publicată, îl evoca, între alți voevozi români, și pe Mihai I, voevod de Alba Iulia, căruia un ciclu (cel de al doilea) îi era dedicat. Nu era cu putință ca, atunci, această carte să se publice. Dacă ar fi ajuns pe mâna mai-marilor cenzurii, manuscrisul mi-ar fi fost nu numai respins, ci, în mod sigur, și confiscat. S-ar fi putut să fiu acuzat de neloialitate față de regimul comunist, poate chiar trimis, pentru oarece ani, după gratii. Risipind-o în câteva alte cărți, cartea și-a diluat din subversivitatea pe care, în întregul ei, o avea și n-a mai fost considerată periculoasă.

La peste 40 de ani de la scrierea ei, țin să o public. E cartea mea la care țin cel mai mult și care, dacă ar fi apărut la vremea ei, ar fi fost, mă încumet să cred, una dintre cărțile de poezie importante ale acelor ani.

E un gest târziu pe care Măria Sa Cititorul de Poesie va să-l primească în deplina conștiință a libertății sale de a judeca.

Ermitul

Sfios până la tandrețe și colțos ca un dulău de stână, peltic ca un pârâu de munte și locvace ca o cascadă, hirsut ca un jneapăn de goliște și, cu pletele lui de haiduc, bărbat ca un brad, Teofil Răchițeanu e un poet dintr-o altă lume.

Într-un univers specializat până la demență, Teofil se mărturisește fericit întru canonul sihăstriei. Spune stihuri încântate obârșiei Someșului și gurii de rai de la Ponor și-și ninge sufletul cu toate zăpezile Padișului. Suflet ce-i este îndeajuns ca să stea de vorbă cu norii și cu Dumnezeu. Care Dumnezeu, în închinările sale încenușate de lacrămi, se numește uneori Mihai Eminescu. De la care, fiind însă numai al său și inconfundabil, i se trage harul de a împreuna fericit vorbele cu care de atâția amar de ani ne farmecă auzul și văzul.

Viețuitor printre obârșii și nălucite mituri, poetul acesta înnăscut, trăindu-și, cu adâncă naturalețe, condiția de ermit al singurătăților interioare și celeste, dovedește cu fiece clipă a vieții sale apartenența la o rasă de stihuitori pe cale de dispariție. Risipitor cu sine și cu iubirea pentru ceilalți, bolnav de boala rară a prieteniei, vaccinat cu sânge moțesc împotriva părelniciei istoriei și cu inima nemușcată de șarpele invidiei, Domnia Sa e un argument că Poetul poate spera să înceapă încă un mileniu de existență. După cum aceste amare-dulci și nouă stihuri ne îndreptățesc a crede în nesfârșirea Poeziei.

Ave!

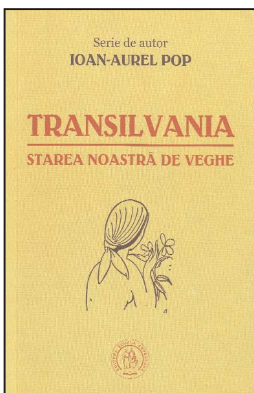
(Horia Bădescu, la finalul volumului *Alizeul de dor*, Ed. Clusium, Cluj-Napoca, 2006)

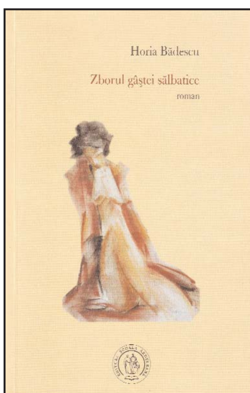
Semn(al) de carte

Ioan-Aurel Pop, *Transilvania, starea noastră de veghe,* Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016

Transilvania - starea noastră de veghe este o excelentă carte de vizită. Îl găsim aici pe Ioan-Aurel Pop *istoricul,* cel pentru care trecutul nu e simplă literă moartă sau inventar de cronologii seci și controversate, ci chiar temelia prezentului. El este autor și coordonator de impresionante spectacole ale rădăcinilor noastre – întrepătrunse cu ale altor neamuri, dar păstrându-și autonomia și specificitatea. Îl descoperim pe *cititorul și degustătorul de literatură bună,* pentru care textul scris se cuvine a fi nu doar exact și nepărtinitor în încheierile sale, ci și rostit memorabil, în cuvinte potrivite care să probeze caratele limbii române. Îl întâlnim în fiecare pagină pe Ioan-Aurel Pop *omul cetății,* prezent în miezul lucrurilor și gata să pună umărul la bunul lor mers. Atent la seisme mai mari ori mai mărunte ale vremii, intervine prompt și expresiv de câte ori simte că punctul pe i a fost rătăcit în polemici goale. Îl găsim pe *Profesorul* îndrăgostit de Universitate și de rosturile acesteia în lumea contemporană, cel care știe, pe urmele lui Vasile Pârvan, care este „datoria vieții noastre". Citim elogiile sale atent cumpănite la marile figuri ale culturii naționale și argumentele sale ferme despre legitimitatea sentimentului național. E prezent pretutindeni, în fiecare literă, *ardeleanul*, de veghe la statura „învățatei Transilvanii", lucrând la durarea ei fiindcă îi știe durerea. Da, e o carte de vizită. Pentru autor, dar și pentru Transilvania. Pentru noi.

(Irina Petraș, pe coperta a patra a cărții)

Horia Bădescu, *Zborul gâștei sălbatice* (roman, ediția a II-a, necenzurată), Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015

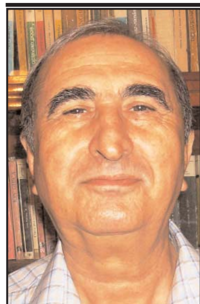
Născut la 24 februarie 1943 la Aref pe Argeș, poet, prozator și eseist, doctor în litere, jurnalist și diplomat, laureat al mai multor premii ale Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor, al Premiului „Eminescu" al Academiei Române (1991) și al Premiului European de poezie francofonă „Leopold Sedar Senghor" (2004), membru al Uniunii scriitorilor din România și al Uniunii Scriitorilor Francezi, membru al Maison International de la Poésie de Bruxelles și al CIRET, membru de onoare al Academiei Francofone și al Uniunii Poeților Francofoni, Horia Bădescu este autorul a mai bine de treizeci de volume de poezie, eseuri și romane, publicate în România, Franța, Belgia, Bulgaria, Macedonia, Spania, Vietnam. Membru fondator al grupării *Echinox* și al Societății Culturale și Festivalului Internațional „Lucian Blaga". Este comandor al Ordinului național român Meritul Cultural și cavaler al Ordinului național francez Les Palmes académiques.

Preambul la ediția a II-a: Roman existențial, roman parabolic, roman gotic, *Zborul gâștei sălbatice* este istoria unei resurecții morale prin iubire. Destinele personajelor acestei cărți se împlinesc într-un spațiu închis și uneori halucinant, Pavilionul și Fazaneria, care-i reunește pe acești condamnați la incertitudine, dar care este deopotrivă și o poartă prin care se intră într-un univers magic. În această lume doar aparent atemporală, acești oameni mutilați de istorie încearcă, și uneori reușesc, să-și recupereze libertatea interioară. Ei nu sunt nici victime, nici călăi, ci pur și simplu oameni în care Binele și Răul viețuiesc deopotrivă.

Ediția de față restituie această carte scrisă cu bucurie și tristețe, cu iubire și ură, în integralitatea ei, recuperând paginile interzise de cenzura vremii. (Autorul; texte reluate de la începutul cărții)

Cărţi şi autori

Stâlpii societăţii de Henrik Ibsen – criza moralităţii

Marian MIHĂESCU

Henrik Ibsen (1828–1906), important dramaturg norvegian considerat părintele teatrului modern european, unul dintre reprezentanţii cei mai de seamă ai *teatrului de idei* din literatura universală, este contemporan cu I.L. Caragiale (1852–1912), amândoi înscriindu-se în *curentul realist* de la sfârşitul secolului al XIX-lea, fiecare oglindind viciile societăţii capitaliste a acelor ani. Dar, în timp ce Caragiale înváluie în comic aceste vicii, salvând valoarea morală prin catharsisul izvorât din râs şi ironie, Ibsen preferă dezvăluirea viciilor printr-un amplu proces moral în care personajele în cauză sunt implicate şi conduse a se salva, trecând printr-o purificatoare criză de conştiinţă.

Este şi cazul dramei *Stâlpii societăţii* (1877), scrisă după *Peer Gynt* (1867), *Liga Tinereţii* (1868), dar înainte de *Nora* (1879), *Raţa sălbatică* (1884) sau *Hilda Gabler* (1890), aşadar, cu circa un deceniu înaintea comediilor lui Caragiale.

Drama lui Ibsen are o structură clasică: 4 acte.

Acţiunea se petrece în casa consulului Karsten Bernick, într-un orăşel de pe coasta Norvegiei. Societatea pare liniştită, bucurându-se de un aparent echilibru moral indus de stratificarea socială de acum 150 de ani, când elementele capitaliste consolidate în Europa erau apărate de oameni bogaţi precum Bernick, Rummel, Vigeland, Sandstad – consideraţi „stâlpii societăţii" din oraş, chiar dacă oameni precum Aune, constructor de nave pe şantierul lui Bernick, apără interesele muncitorilor, ori tinere precum Dina Dorf şi chiar Marta Bernick, sora mai mică a consulului, încercau visuri utopice de evadare din această lume înţepenită în propriile principii morale considerate imuabile.

Actul I expune tocmai un asemenea tablou: profesorul Rorlund, cu o vădită înfăţişare morală, citeşte doamnelor şi domnişoarelor din înalta societate adunate în casa Bernick pasaje din cartea *Femeia în slujba societăţii.* După acest tablou expozitiv se cristalizează *elementele de intrigă:* este evocat un scandal petrecut în oraş în urmă cu 15 ani în casa actorilor Dorf, când soţul îşi surprinde uşuratica soţie actriţă încuiată în casă cu cineva, care este nevoit să sară pe fereastră tocmai de la mansardă; s-a zvonit apoi că acel „depravat moral" fusese Johan Tannesen, fratele viitoarei doamne Betty Bernick; ca să stingă scandalul, a trebuit să plece în America, dar s-a mai zvonit că, înainte de plecare, a devalizat casa de bani a bătrânei doamne Bernick, ducând la ruinarea acesteia; se mai povesteşte şi cum cealaltă soră, vitregă, a lui Betty şi Johan Tannesen, trecând drept o fată mai ciudată în oraş, pleacă şi ea în America împreună cu Johan.

Intriga propriu-zisă izbucneşte în momentul în care Olaf, copilul de 13 ani al familiei Bernick, anunţă că în oraş a debarcat o trupă de circ venind din America. Atmosfera liniştită din orăşel este tulburată de saltul clovnilor, de muzica veselă americană *Yankee Doodle,* de adierea nonconformismului şi a spiritului libertin de peste ocean, iar „distinsa" societate norvegiană, înţepenită în precepte şi sprijinită pe „stâlpii" ei de morală, se retrage de la fereastră şi trage storurile, în timp ce copilul, naiv şi liber, le comunică pas cu pas cum „soţia directorului" (aşa credea el) se spală la fântâna publică din piaţă, le face cu mâna, apoi cum împreună cu un „domn cu barbă" (faţă de bandit american – comentează toţi, probabil directorul circului – cred ei) se îndreaptă spre casa lor. Singură domnişoara Marta Bernick are o tresărire la vederea celor doi. Erau, într-adevăr, Lona şi Johan Tannesen, cei plecaţi în America în urmă cu 15 ani. Apariţia lor în casă, la doar câteva momente după evocarea monstruosului scandal, provoacă un adevărat şoc.

Desfăşurarea acţiunii de-a lungul *Actelor II-III* focalizează interesul dramatic asupra personajului Karsten Bernick. El este perceput ca „stâlpul" de bază al societăţii: construieşte nave cu ajutorul unor maşinării noi aduse din străinătate, dar fără să-i pese de concedierea muncitorilor de pe şantier, repară o epavă americană, „Indian Girl", dar doar atât cât să-i aducă profit, neţinând seamă de îngrijorarea muncitorului Aune care-l previne că reparaţia precară pune în pericol viaţa marinarilor.

Această aparentă „strălucire" a lui Bernick este subliniată de Lona într-o primă discuţie cu cumnatul ei la revenirea din America: „Ai şi nişte nave minunate /.../ şi-ai construit şi o şcoală nouă, conductele de gaz şi instalaţia de apă tot ţie ţi se datorează". Iar scenele care se derulează în *Actul II* demontează pas cu pas această falsă strălucire, lăsând să se vadă adevăratul chip, plin de imoralitate, al lui Bernick. Aici conflictul este doar exterior. Din prima scenă Bernick – Johan înţelegem că adevăratul vinovat în scandalul din urmă cu 15 ani a fost Bernick, că Johan acceptase de bună voie să-şi asume public vina pentru a salva relaţia cumnatului şi prietenului său cu Betty. Din scena Bernick – Lona aflăm că zvonul devalizării casei de bani a fost răspândit cu bună ştiinţă de către Bernick fără a fi adevărat, doar ca să justifice ruinarea firmei mamei sale. Lona îi subliniază minciuna şi laşitatea în care se complace: „Eşti omul cel mai bogat şi mai puternic din oraş /.../ Căminul tău trece drept un cămin model. Dar toată această splendoare, şi tu împreună cu ea, sunteţi aşezaţi pe un teren şubred, care se clatină..." Această demascare se petrece pe fondul unei afaceri care necesita perfecta sa integritate morală: afacerea căii ferate. Element novator în contrast cu interesele navigatorilor de coastă, afacerea fusese iniţial respinsă, dar acum se punea problema unei linii ferate secundare care doar să atingă oraşul, legându-l astfel de bogate regiuni forestiere sau miniere. De aceea, Bernick achiziţionase în secret terenurile care urmau a fi travesate de linia ferată, cu rezerva ca mai târziu să le spună concetăţenilor că a făcut-o în interesul obştei. Dar avea nevoie, pentru a fi crezut, de o integritate morală ireproşabilă.

Totul poate ar fi fost trecut cu vederea de Johan, dar lucrurile se precipită dintr-o altă perspectivă: relaţia care se înfiripă între el şi tânăra Dina Dorf, orfana lovită de soartă în urma despărţirii şi morţii părinţilor săi actori, crescută apoi şi educată din „mărinimie" în casa Bernick. Profesorul Rorlund încearcă să-l discrediteze pe Johan, fiind primul care sparge secretul ţinut cu atâta străşnicie, îl acuză şi de devalizarea casei de bani, iar când Johan se simte îndrăgostit de Dina şi vrea să plece cu ea în America, Rorlund dezvăluie tuturor logodna sa secretă cu Dina. Lui Johan nu-i rămâne altceva decât să plece, cu gândul ca apoi să revină şi să se răzbune.

În *Actul III,* conflictul devine predominant interior, conflict de conştiinţă ce-l frământă tot mai mult pe Karsten Bernick, ducând în final la reabilitarea sa morală. Iar catalizatorul acestei renaşteri sufleteşti este Lona. Astfel, referindu-se la afacerea concesiunii terenurilor pentru calea ferată, Bernick recunoaşte interesul personal: „Dacă se adoptă proiectul liniei ferate sunt milionar." În legătură cu plecarea în larg a lui „Indian Girl", deşi se anunţase furtună mare, devine precaut, iscodindu-l pe Aune despre consistenţa reparaţiilor, asigurându-se prin procuristul Krap că a avut loc recepţia lucrărilor de reparaţii şi încercând să smulgă profesorului Rorlund o justificare morală pentru eventuale jertfe omeneşti care s-ar face în interese obşteşti.

Dar această frământare interioară atinge *punctul culminant* în *Actul IV*, când veştile despre plecarea lui „Indian Girl" se succed cu rapiditate, aducând conştiinţei lui Bernick lovitură după lovitură: află că Johan s-a îmbarcat deja pentru America, află apoi că o convinsese pe Dina să plece cu el şi, ceea ce îl prăbuşeşte complet, este ştirea că Olaf, copilul său cu dor de America, s-a îmbarcat şi el clandestin pe putregaiul de „Indian Girl".

Imaginea personajului este translatată treptat din planul exterior al unei lumi în care trăise ca „stâlp al societăţii" în planul interior al propriilor frământări, îndepărtându-l astfel de acea lume meschină şi propulsându-l către o lume morală superioară. Iar cele două lumi devin incompatibile.

„Stâlpii societăţii", cooptaţi şi ei în planul ascuns al afacerii căii ferate, organizează în secret faţă de Bernick, acasă la el, o amplă manifestaţie cu candelabre, flori şi drapele, cu discursuri şi ovaţiuni, prin care Bernick să fie omagiat când publicul oraşului va fi anunţat de întreprinderea pe care ei o fac în serviciul obştei.

Deznodământul dramei îi aduce încet-încet seninul în suflet: află că Johan şi Dina s-au îmbarcat, dar nu pe „Indian Girl", ci pe „Palmier", nava cea nouă care era mândria firmei sale; apoi află că, prin grija soţiei sale Betty, dar mai ales prin grija credinciosului său lucrător Aune, Olaf fusese adus la ţărm, ba mai mult chiar, pe risc propriu, Aune dăduse ordin în numele lui Bernick, echipajului de pe „Indian Girl" să nu plece în larg pe timp de furtună. Perfect restabilit sufleteşte, Bernick este de acum în stare să-şi asume minciuna în care trăise şi, în urma discursului demagogic al profesorului Rorlund („...vă aducem omagii în special pentru calitatea dumneavoastră de cetăţean clarvăzător, neobosit, dezinteresat, gata să se jertfească pe sine şi a cărui iniţiativă / .../ va da un puternic avânt prosperităţii şi bunăstării societăţii noastre..."), să se desprindă de această lume, îmbrăţişând, în locul ei, o lume simplă, bazată pe adevăr şi dreptate socială. În timp ce vechii „stâlpi ai societăţii" sunt contrariaţi de noua sa atitudine, mulţimea îl înţelege şi-l aclamă de-adevăratelea. Iar când toţi se risipesc pe la casele lor, un nou echilibru moral cuprinde casa lui Bernick, descris de ultimele replici ale piesei: „Domnişoara Bernick: Mă uit cum se luminează cerul, cum se înseninează deasupra mării /.../. Consulul Bernick: Fiţi cât mai aproape de mine, voi, credincioase şi sincere femei. Abia acum am învăţat: Voi, femeile, sunteţi stâlpii societăţii. Lona Hassenen: ...Nu, adevărul şi libertatea, iată stâlpii societăţii."

Se poate imputa dramei lui Ibsen deznodământul prea dulceag, dar mesajul umanist de poveste nordică în care binele se ridică deasupra răului cultivă în sufletul cititorului credinţa că lumea, dacă nu este frumoasă, măcar ar putea să devină frumoasă. Numai noi, oamenii, suntem răspunzători. Trebuie să punem la temelia ei adevărul şi dreptatea socială.

Andaluzia Gabrielei – și a noastră

Maria VAIDA

Din cele mai îndepărtate timpuri, omul a încercat să-și lărgească orizontul prin călătorii, dorința de plecare a fost adesea pasiune mistuitoare sau prilej de cunoaștere nemijlocită. Este și cazul Gabrielei Căluțiu Sonnenberg, autoarea volumului *Andaluzia, sentiment multicolor,* Ed. Anamarol, București, 2010, cu un *Portret de autor* realizat de Elena Buică. Concepută ca o „piatră în calea uitării", cartea devine o caldă invitație la călătorie pe meleagurile magice ale Andaluziei, unde autoarea revine, atrasă ca de un magnet de locurile fascinante ale Spaniei, despre care vrea să povestească și altora, nevrând să lase pe dinafară *nimic din mirajul amintirilor care dau năvală, punând stăpânire pe minte și pe suflet.* Adesea, autoarea ni se adresează direct și ne invită să cunoaștem Perla Spaniei, pas cu pas. Înfășurată în culorile tradiționale alb și verde, Andaluzia este simbolizată prin steaua în opt colțuri, un colț pentru fiecare dintre provinciile care o alcătuiesc: Almería, Cádiz, Córdoba, Granada, Huelva, Jaén, Málaga și Sevilla. Acest simbol reprezintă legendarul Imperiu Tartezian, adorator al soarelui, și se poate vedea perpetuat pe vechile monede romane, pe arabescurile maure, pe edificiile moderne. Rând pe rând, ne sunt prezentate provinciile cu tot ce au specific, dar și cu așezarea geografică, vecinătăți, populație, cutume etc. Acolo unde cuvintele devin de prisos, autoarea vine cu imagini semnificative, care, se știe, fac cât o mie de cuvinte, întărind invitația la voiaj prin frumusețile magice ale locurilor care i-au atras încă din Antichitate pe fenicieni, cartaginezi, greci, romani, vizigoți, azi pe asiaticii japonezi, ori pe europeni.

Sevilla este prima în ordinea prezentării, iar preferințele au fost până și ale lui Hercule, determinându-l să fondeze aici o așezare, și, mai mult decât asta, doi dintre împărații romani au fost originari din Sevilla, Adrian și Traian, apoi tot aici s-a născut Don Juan, a trăit bărbierul Figaro, sau frumoasa Carmen, eroina lui Bizet. Oamenii locului sunt petrecăreți, au peste 3.000 de fieste sau romerii, declarate oficial, se dansează îndrăcit *sevillanas,* dar și *flamenco*, dansul țiganilor andaluzi. Chiar și prin speciile de plante din Parcul Maria Luisa ori Jardines de Murillo, orașul face o punte de legătură între lumi, prin copacii exotici aduși de peste ocean. Simbolul omniprezent pe ziduri, NO8DO, are conotații religioase (*Nomen Domini*), istorice (*no me ha dejado,* Alfonso al X-lea, care ar fi rostit aceste cuvinte, *nu m-a lăsat,* drept recunoștință pentru orașul ce nu l-a abandonat, găzduindu-l în perioada exilului), dar și mitologică, pentru că semnul 8 nu e o cifră, ci un ghem de ață, cu trimitere la nodul gordian tăiat de Alexandru cel Mare (*nodo* în latină înseamnă *nod*). Cu multă pricepere, autoarea îmbină stilul științific, informativ, cu aspecte ale stilului persuasiv, cum este cazul atunci când vorbește despre turnul de minaret Giraldillo: *Nu încap aici toate legendele legate de construcția ei. Nici pretenția de a enumera toate monumentele din interiorul ei nu se poate satisface. O simplă trecere în revistă ar dura nepermis de mult. Merită pomenit măcar simbolul Sevillei, turnul de minaret Giraldillo, înalt de aproape 100 de metri, singurul rămas de pe urma moscheii care a servit drept fundație monumentalei catedrale. Grandioasă, una din cele mai mari construcții gotice din lume și a treia ca mărime în rândul catedralelor creștine, taie răsuflarea vizitatorilor* (p. 24).

Mormântul lui Cristofor Columb își are sarcofagul în aer, rămășițele conchistadorului aflându-se într-un sicriu masiv, purtat pe umeri de patru heralzi din bronz, ca urmare a faptului că descoperitorul Americii ar fi lăsat cu limbă de moarte să nu fie îngropat în pământul Spaniei, după ce intrase în dizgrația Majestăților Regale. Catedrala reunește tot ce avea mai bun de oferit planeta la nivelul epocii medievale: orga dublă, unică în lume, vitraliile pictate de meșteri flamanzi, sculpturile din lemn de mahon, sculpturile din nișele funerare, din marmură de Carrara, picturi semnate de Murillo sau Valdes Real, colecția de bijuterii regale, cheia orașului, predată ultimului rege maur, oglinzile din pardoseală ce permit contemplarea minunilor în toată splendoarea lor. Arhivele Indiilor reprezintă pandantul modern al Bibliotecii din Alexandria: cărți, hărți, scrisori, acte, câte nu se pot studia într-o viață de om, dar încă nedescoperite, iar un nonagenar, proprietar al câtorva insule din Marea Caraibelor, datorează găsirea uneia dintre cele mai mari comori ale piraților tocmai citirii cu atenție a unor hărți arhivate în Biblioteca din Sevilla! Convingător îndemnul spre lectură al Gabrielei Căluțiu Sonnenberg... hai, să descoperim comoara din cărțile vechi și să ne cumpărăm o insulă în Marea Caraibelor!...

Vă las plăcerea lecturii, invitându-vă să citiți cartea (și, de ce nu?, să călătoriți în Spania), care devine tot mai atractivă pe măsură ce-i parcurgi paginile.

Neamurile din Galeș

Ion PĂTRAȘCU

Volumul *Neamurile din Galeș,* semnat de preotul Nicolae Eftimie, se constituie într-o monografie-document, un atestat al existenței satului munteano-ardelean, la un sfert de mileniu de existență, prezentând, în capitolele de istorie, genealogie și etnografie, oamenii și faptele care au dăinuit.

Unică în felul ei, nu doar prin cele 855 de pagini, dar, mai ales, printr-o tematică atotcuprinzătoare, monografia începe cu un încântător capitol de istorie, care le amintește gălešenilor cine sunt și de unde se trag. Sigur că lor le face cinste să se știe urmași ai oierilor din Mărginimea Sibiului, respectiv din Galeș, nume pe care l-au luat cu ei peste Carpați, atunci când au plecat în bejenie, prin secolul al XVIII-lea. Cunoșteau potecile peste munți din secolele anterioare de transhumanță. Însă, de fiecare dată, reveneau la vatra strămoșească, până în momentul în care jugul austro-ungar a devenit de nesuportat, înăsprindu-se și măsurile de forță pentru ca ei să renunțe la crezul ortodox și să accepte unirea cu Roma.

Cartea prezintă un Galeș argeșean dinamic din punct de vedere economico-social, cultural și religios. De remarcat faptul că reperele istoriei naționale sunt ca un fir roșu în întreaga monografie. De aici și grija autorului de a prezenta nu doar elementele locale, dar și contribuția gălešenilor pe plan mai larg, cum ar fi cel al apărării gliei strămoșești. În volum, gălešenii îi regăsesc pe cei 117 eroi, cunoscuți și pomeniți, ai satului și ai națiunii române, căzuți în Războiul de Independență (2), Primul Război Mondial (81) și cel de Al Doilea Război Mondial (34). Printre ei, se află bunicii și tatăl celui care semnează aceste rânduri.

Volumul este rodul unei munci de peste zece ani a autorului, care definește cu precizie cine sunt gălešenii de Argeș și de ce sunt ei în stare. În ea găsim întreaga oglindă a obștii sătești, cu evoluția demografică, ocupațiile de bază, administrație, școala, biserica, activitatea cultural-artistică, petrecerea timpului în sărbători. Într-un cuvânt, volumul este un omagiu adus de autor destoinicilor gălešeni, pentru eforturile lor fizice și materiale, pentru inteligența și stoicismul cu care promovează frumoasele tradiții românești și, nu în ultimul rând, pentru ambiția de a fi *fruntea* în tot ceea ce întreprind.

Capitole întregi sunt dedicate arborilor genealogici și schemelor acestora, neamurilor mai vechi sau mai noi din Galeș. Este remarcabil și capitolul *Arhivă și statistici,* care prezintă cele mai interesante detalii despre sat și locuitorii lui. Nu lipsește nici capitolul întitulat *Haz și necaz gălășenesc*, care pare să adeverească porecla de *rânjiți* a gălešenilor. Abundența de date și informații provine dintr-o bogată arhivă a bisericii, precum și din unele monografii, apărute anterior, sub semnătura destoinicului director de școală Florea State și a învățătorului Gheorghe Tița.

Pentru mine, ca fiu al satului Galeș, monografia oferită de părintele Eftimie este ca o carte de căpătâi, în care regăsesc cele lăsate în urmă la plecarea din sat (1949), precum și realizările notabile ale anilor care au urmat. În primul rând, nu pot să nu mă gândesc cu mult respect la învățătoarea mea din primele cinci clase primare, Ileana State, care mi-a oferit prima lumină pe căile întortocheate ale vieții. Este personalitatea despre care volumul de față spune că *a atins nemurirea în conștiința recunoscătoare a celor pe care i-a școlit.* Mă închin și în fața ctitorilor marilor obiective civile și religioase ale satului, precum Școala cea nouă și Biserica cea nouă, Magazinul cooperativei, Muzeul sătesc, Căminul cultural și Biblioteca sătească. Școala cea nouă, Muzeul sătesc și o primă monografie a satului Galeș l-au avut drept ctitor și, respectiv, autor pe Florea State, venit de pe alte meleaguri, care se confesa astfel: *Mi-am petrecut aproape toată viața în acest sat de munte cu care m-am contopit prin toată ființa mea și pe care, cred eu, l-am slujit cu credință și cu puterea minții mele.*

Apoi, Galeșul a devenit renumit pe plan regional și național printr-un cor celebru (ajuns ulterior un veritabil ansamblu artistic), care din anul 1943 înregistrează succes după succes, ocupând de regulă primele poziții la concursurile la care el a dus frumusețea tradițiilor, muzicii și costumelor populare gălešene. Personal, nu pot să nu mi-l mintesc pe părintele Teodor Manda, unul dintre marii ctitori ai Galeșului. Nu este vorba de ciudă pentru că la orele de religie mă mai trăgea uneori părintește de perciuni, ci de un deosebit respect pentru contribuția sa majoră la realizările din satul de adopție, *pentru că și-a pus în valoare talentul atât bisericesc, în armonii liturgice plăcute sătenilor, cât și în corul țărănesc pe care l-a condus de la tinerețe până la bătrânețe.* (Am citat din volumul în discuție.)

Prezentându-ne *Neamurile din Galeș,* preotul Nicolae Eftimie face o mărturisire care conține mult adevăr: *satul Galeș, datorită bisericii sale, n-a rupt încă legăturile cu trecutul mioritic, cu viața neaoșă de zi cu zi a țăranilor de altădată, nu și-a lepădat întrutotul tradițiile creștinești, obiceiurile și datinile... nu și-a pierdut farmecul de sat tradiționalist, într-o lume în curs de secularizare și de întoarcere pe dos.* Autorul are și un avertisment: *opriți amvonul bisericii să îi cinstească pe străbuni și veți vedea cum pier tradițiile, cum slăbește credința, cum se clatină însă și Ființa Neamului.* Cu aceasta, autorul parcă ne amintește de ce și cu ce speranțe au trecut Carpații strămoșii gălešenilor cu aproape trei secole în urmă.

Părintele Nicolae Eftimie se înscrie și Domnia Sa în galeria marilor ctitori ai satului. În cei peste 33 de ani de păstorit, și-a câștigat respectul și iubirea gălešenilor nu doar pentru serviciul religios pe care îl asigură cu devoțiune, dar și pentru realizări colaterale cu adevărat remarcabile. Voi aminti doar câteva dintre acestea: repararea bisericii, extinderea ei și împrospătarea picturii murale, amenajarea cimitirului, noi clădiri anexe, gard nou, pomi fructiferi în curtea bisericii, o cruce de lemn a eroilor satului, în locul celei de piatră, aflată în prezent la Muzeul Satului. Tot sub formă de muzeu, a apărut în curtea bisericii o casă veche de peste 200 de ani, translatată dintr-un cătun al satului, remontată cu îmbunătățirile necesare. Acolo se află un adevărat tezaur al Galeșului, constând în fotografii, documente, schițe etc. Dacă la toate acestea mai adăugăm și autoratul la *Troițele din Galeș, Galeș – vatră românească renumită* și *Neamurile Galeșului,* putem aprecia cu îndatorare valoarea devotamentului cu care preotul Nicolae Eftimie servește un Galeș de adopție, care îi este profund recunoscător.

Dialoguri esențiale

Un „meșter” al portretelor

Marilena BARA

– „Călător mereu pe drum, printre spini și stele” – spune un vers dintr-un cântec al lui Vasile Șeicaru. Așa au fost și copilăria și adolescența dumneavoastră, ***domnule Romulus Dumitru Harda****, cu numeroase schimbări de decor, pornind din Munții Apuseni, trecând prin Crăciuneștii de Maramureș, apoi prin Mediaș, iar în final, oprindu-vă într-un cartier mărginaș al Bucureștilor. Cum v-au influențat aceste schimbări repetate, cum v-ați adaptat noilor comunități, atât de diferite unele de celelalte, în care ați crescut, ați învățat?*

Este al doilea interviu din viața mea și recunosc că sunt foarte emoționat. Primul a fost dat tot în acest an la TVR2 și mi-a fost la fel de greu să răspund, mai ales că eu nu mă percep ca un artist, ca un creator, ci doar ca un „mester”; așa cum erau pictorii țărani, zugravi ai bisericilor.

Vă mărturisisem că am avut o copilărie și o adolescență nu foarte liniștite; dar, urmărind aseară la televizor povestea tulburătoare a unui deținut politic din închisorile comuniste, care a fost, în decurs de 20 de ani, purtat cu duba prin 10 închisori, experiența mea este chiar irelevantă. Schimbările repetate m-au călit. M-am adaptat din mers. Datorită principiilor solide de educație primite în familie, de care am ținut cont toată viața, am rezistat tuturor încercărilor și tuturor influențelor negative. Mă simt tot ardelean și acum, cu toate că locuiesc de 40 de ani în București.

– V-ați descoperit talentul la desen devreme, în școala primară, și ați surprins, la aceea vreme, pe toată lumea cu un desen care a făcut multă vâlvă.

La Școala Generală din Mediaș, în 1969, prin clasa a treia, am primit o temă liberă la desen pentru toți copiii. Unii au desenat scene din război, obuze, avioane pline de fum, alții păsări, flori, animale, alții *noi în anul 2000* etc. Ceaușescu tocmai făcuse o vizită în Mediaș și pe mine m-a impresionat entuziasmul cu care a fost primit de locuitori. L-am desenat pe Ceaușescu, plimbându-se într-un Mercedes negru decapotabil, stând în picioare și făcând cu mâna mulțimii. Cele mai reușite părți ale desenului au fost Mercedes-ul (reprezentat în perspectivă) și căciula de astrahan a secretarului general. Vă dați seama cum a fost privit acest desen de profesorii mei, în cancelaria școlii. Desenul a fost trimis la Sibiu la o expoziție și a făcut senzație, deoarece fusese făcut de un copil de numai 10 ani, fără să îi sugereze nimeni acest lucru.

– Ideea care v-a fost insuflată în copilărie, aceea că un artist este un potențial muritor de foame, v-a urmărit toată viața, chiar dacă în studenție ați câștigat sume importante de bani din vânzarea unor tablouri. Ați acceptat că desenul este doar o modalitate relaxantă de a scăpa de stresul profesional și nu ați încercat să vă depășiți, multă vreme, stadiul de amator, de autodidact.

Mulțumesc mamei mele că m-a îndrumat bine și că am apucat-o pe „auritul drum de mijloc”. Nicio clipă nu regret alegerea profesiei de inginer și specializarea telecomunicații în aviație (unde lucrase și tatăl meu). Ca artist, sunt convins că aș fi fost muritor de foame. Totuși, un mic regret și o mică îndoială au existat în sufletul meu, dar, acum 4 ani, am acceptat că desenul este, cel puțin pentru mine, în această etapă a vieții, doar o formă de a scăpa de stresul professional. Cu cât eram mai stresat la muncă cu atât desenam mai mult. Un coleg din Mediaș m-a întrebat: – *Câte portrete ai făcut?* – *Aproximativ 250.* – *Măi, dar stresat ai fost!*

– Ați ajuns la 50 de ani și o întâmplare, absolut uimitoare, a reaprins dorința de a valorifica mai bine „talantul” primit în dar de la Dumnezeu.

În urmă cu câțiva ani, Diana, fata mea cea mare, mi-a spus că o prietenă a ei avea în casă un tablou semnat de mine, pictat în tinerețe. Am rămas mut de uimire de descoperirea făcută. Am întrebat-o: – *Cum arăta tabloul?* – *Nu știu, tati, că nu l-am văzut așa bine!* I-am spus să o sune urgent pe amica ei și să o roage să facă o poză tabloului. După două luni, mi-am adus iar aminte. – *Ai sunat-o?* – *Nu*, mi-a răspuns Diana. *Chiar vrei?* – *Normal, sunt foarte curios.* Am constatat că este un tablou făcut pe la 20 de ani, vândut prin consignația, cu 1.000 lei; pe vremea aceea, pentru mine, studentul la Politehnică, era o sumă importantă. Impactul emoțional al regăsirii lucrării mele a fost uriaș: mi se părea extraordinar că cineva a cumpărat acel tablou și l-a ținut pe perete, în casă, timp de 30 de ani. Mi-am zis atunci că îl mânii pe Dumnezeu dacă nu fac ceva cu talentul meu. Și m-am înscris la Școala de Artă din București, în septembrie 2012.

În paralel, am găsit un site, www.desenez.net, pe care era organizat un concurs de desen. Se dădea poza unei fete și trebuia făcut portretul. După ce m-am străduit să-l fac cât mai bine, eram sigur că voi câștiga concursul. Nici vorbă! Nu am câștigat nici locul 1, nici locul 2, nici locul 3, nici măcar o mențiune. M-am supărat groaznic. După ce am văzut desenele celor care au câștigat, mi-am mai revenit. Erau cu mult mai reușite decât al meu. După aceea, la îndemnul celui care administrează site-ul, domnul Marius Remini, am postat peste 200 de portrete în această galerie virtuală. La un moment dat am vrut să șterg primul meu desen, acela cu fata, pentru că mi se părea foarte urât. Dar l-am lăsat până la urmă, ca să vadă lumea cum am evoluat în timp.

Alături de profesorul Florian Lucan (în dreapta)

– Ați urmat cursurile Școlii de Artă din București, după multe ezitări și neliniști, cu un profesor mai mult decât exigent – Florian Lucan, nemulțumit în permanență, încercând să vă însușiți, ca un elev silitor și ascultător, abc-ul unui pictor profesionist.

Când m-am înscris la Școala de Artă din București aveam 53 de ani. Nu am vrut să spun nimănui, nici familiei și nici colegilor, că particip la examenul de admitere, ca să nu mă fac de râs, dacă nu aș fi intrat.

La examen am mers după orele de serviciu. Am ajuns ultimul, în ultima serie, din ultima zi. Am intrat în sală târziu. Eram debusolat, obosit. Mi s-a pus un cârcel la picior, fiindcă m-am așezat pe un scaun înalt, incomod și, de durere, nu am putut să încep lucrul. În momentul în care am început să desenez, mi-am dat seama că este primul examen din viața mea pentru care nu m-am pregătit. Eram copleșit de emoții. Mi-am revenit repede și, în timp ce desenam, mă simțeam din ce în ce mai bine, în largul meu, ca peștele în apă. Nici nu am apucat să mă desfășor bine și domnul profesor mi-a spus: – *Eu zic că ajunge.* – *Dar, încă nu am terminat…*, i-am răspuns panicat. – *Eu zic că ajunge*, a repetat domnul profesor și mi-a luat desenul de pe planșă, făcându-l sul. Nu știam ce să cred: era bine sau era atât de prost desenat că nu merita să mai pierd timpul?! A doua zi am aflat rezultatul: intrasem printre primii și am fost foarte, foarte bucuros. Au urmat 3 ani în care nici măcar odată domnul profesor Lucan nu și-a arătat mulțumirea față de munca mea. Poate că, de aceea am rămas foarte surprins de cuvintele de laudă pe care le-a rostit la vernisajul primei mele expoziții personale, din 2013, când nici nu terminasem școala. Aceste cuvinte au fost cel mai frumos premiu pe care l-am primit până azi.

– Chiar înainte de absolvirea școlii de artă, ați avut câteva participări la expoziții, una chiar personală, care au venit ca o reconfirmare a talentului dumneavoastră, fiind apreciat, mai ales, pentru portretele realizate în cărbune. Cum v-ați ales modelele, cum lucrați un portret, așa încât să nu fie doar o „fotografie”? Există o conexiune intelectuală, emoțională cu cei cărora le faceți portretul?

De multe ori îmi desenez prietenii. Alteori desenez oameni importanți care mi-au marcat existența. Unele amintiri mă fac să-i desenez pe Amza Pellea sau pe Constantin Brâncuși. Unele evenimente, istorice sau culturale, mă fac să-i desenez pe MS Regele Mihai sau pe Mihai Eminescu. Cu fiecare dintre aceștia am stabilit o legătură, dincolo de simpla reproducere mecanică a trăsăturilor fizice.

Navighez de obicei pe internet și îmi adun poze care îmi plac. Mulți îmi spun că portretele mele au ceva mai mult decât o simplă fotografie. Așa, cu mare drag l-am desenat pe Jean Brâncuși din Peștișani, din familia sculptorului, care păstrează trăsăturile bărbătești, aspre, ale lui Constantin.

Adevărul este că fac asta oarecum inconștient, lucrând cu multă pasiune. Mulți mă întreabă cât timp lucrez la un desen. Cam 2-3 ore; eventual mai corectez câte ceva mai târziu, dacă este nevoie. Pot afirma că exisă o conexiune de minte și suflet cu cei cărora le fac portretul. Spre exemplu, pe părintele Arsenie Boca îl ascult vorbind, pe YouTube, în timp ce-l desenez. Ascultându-i atent vocea, spusele, uit de mine, uit că desenez. Asta m-a făcut de multe ori să uit și de problemele cotidiene.

Odată, domnul profesor Florian Lucan mi-a spus, referindu-se la un portret pe care i l-am făcut lui Murivale: – *I-ai făcut portretul lui Muri și mie nu!* – *Chiar vreți, domnule profesor, să vi-l fac?* Și a doua zi i-am dus portretul, iar dumnealui l-a pus în atelierul de la Școala de Artă, pentru a fi inspirație viitoarelor generații de elevi.

– V-ați gândit să realizați portretele românilor care au facut pionierat în industria aerospatială: Vuia, Vlaicu, Coandă etc.? Ar fi un proiect deosebit, pe care l-ați putea face cu cei de la Muzeul Aviației.

Da. Mi s-a propus să deschid o expoziție la serviciu și atunci mi s-a părut potrivit ca aceasta să conțină portretele pionierilor aviației române. Într-adevăr, ar fi un proiect deosebit, având în vedere că lucrez de 28 de ani în aviația civilă română. Până acum am desenat doar portretul lui Aurel Vlaicu și al lui Dan Vizanty. În prima serie vor fi portretele în cărbune. Doar în a doua serie, când voi avea portrete în ulei pe pânză, mă voi putea gândi la un proiect cu cei de la Muzeul Aviației.

– Ce vă doriți acum, la un an de la absolvirea școlii. Cum vă imaginați evoluția dumneavoastră ca artist plastic? Aveți nevoie nepărat de un mentor, care să vă ajute în această evoluție sau veți reuși singur să vă „reconstruiți”?

În 2015, când am terminat Școala de Artă, domnul profesor Florian Lucan m-a întrebat cum mă simt. – *Mai rău ca la început!* i-am răspuns. Este foarte stranie senzația de libertate de creație pe care o dobândești după terminarea școlii, când poți să desenezi sau să pictezi ce vrei și te trezești că nu ai profesorul lângă tine să-ți spună dacă este bine sau nu. Ești pe cont propriu și nu prea știi cum să gestionezi situația. Cel puțin așa simt eu acum!

Eram la un vernisaj, la care am expus mândru alături de domnul profesor Lucan, când, la un moment dat, m-am auzit spunându-i: – *Domnule profesor, eu mă las!* – *Ești nebun, tocmai acum când te cunoaște lumea?!* – *Cine mă cunoaște, domnule profesor?* Exact în acel moment s-a apropiat cineva de noi și mi s-a adresat: – *Sunteți domnul Harda?* – *Da!* – *Vă cunosc de pe Facebook. Aveți niște portrete trăznet! Mă bucur să vă cunosc și în realitate.* La care domnul profesor îmi spune: – *Vezi că pe tine te cunoaște lumea, nu la mine a venit!...*

După terminarea Școlii de Artă am continuat încă o perioadă sub îndrumarea domniei sale, fiindcă am simțit nevoia unui mentor care să mă ajute. Nu știu dacă sau când voi reuși să mă „reconstruiesc”. Și nici dacă voi face asta singur sau cu ajutorul cuiva. Însă sunt sigur că nu mă voi opri aici.

În concluzie, îmi doresc sincer să nu mă fac de râs; iar la viitorul proiect mă voi gândi după expoziția de portrete din septembrie.

– Domnule Harda, vă mulțumesc și sper că ilustrarea acestui număr al revistei Curtea de la Argeș *cu lucrările dumneavoastră vă va aduce mulți alți admiratori.* (București, 31 august 2016)

Ciocârlia aceea – Ioana D'Arc

Paula ROMANESCU

Ziua de miercuri, 30 mai din anul 1431, va rămâne în memoria omenirii (nu prea fidelă, de altfel, şi mereu gata să ignore acele întâmplări care-i întinează statutul de fiinţă gânditoare) însemnată cu flăcările rugului pe care a fost arsă de vie „ciocârlia" aceea de pe cerul Franţei, ţărăncuţa din Domrémy, care, auzind voci care-i porunceau să-şi lase oiţele şi să pornească să-şi elibereze ţara, chiar asta a făcut.

Noi să începem cu... sfârşitul!

În ajunul amintitei zile, „preacucernicul" episcop de Bauvais, monseniorul Pierre Cauchon (ce nume potrivit! omofonul *cochon*, substantiv comun, se traduce în româneşte „porc", dar şi în franţuzeşte tot la fel...), preşedinte al tribunalului ecleziastic, a citit în mod solemn sentinţa de condamnare la ardere pe rug pentru erezie a Ioanei d'Arc, după un proces satanic în care politicul – *la raison du plus fort,* dicta Bisericii cum să facă din puritatea însăşi simbol de neagră întinare, mascarada plasându-se sub legea „dreptei credinţe".

In nomine Domini, Amen! Se plasa bine, jivina! Apoi, a continuat cu solemnitate în glas: (…) *Noi, Pierre, din mila lui Dumnezeu episcop de Bauvais, şi fratele Jean le Maistre, vicar al eminenţei sale dr. Jean Graverent, inchizitor al perversităţii de erezie şi anume delegat pentru acest proces, te declarăm pe tine, Ioana, numită îndeobşte fecioara, schismatică, idolatră, închinătoare le satana* etc. (Etc-ul acesta nu mai avea nume!) Nici pomeneală de victoriile ei în numele Franţei contra ocupanţilor englezi. „Asemenea unui mădular cangrenat", Ioana d'Arc este excomunicată, scoasă adică din comunitatea Bisericii şi de sub tutela ei, spre a fi predată spre judecare tribunalului laic, braţul secular, ca acesta (şi nu preamilostiva Biserică, inspiratoarea sentinţei, care îşi punea astfel un voal ipocrit peste ochi în virtutea acelui adagio, *Ecclesia abhorret a sanguine* – Biserica detestă vărsarea de sânge!), să pronunţe sentinţa de condamnare la moarte.

Făţărnicie, ce chip urât împrumuţi uneori!

Predând-o pe Ioana „braţului secular", reprezentanţii lui Dumnezeu pe pământ făceau tribunalului recomandarea ipocrită ca acesta s-o judece cu blândeţe şi să încerce s-o scutească de moarte şi de mutilarea mădularelor... Pilat din Pont se mai putea spăla o dată pe mâini cu insistenţă... Toţi Pilaţii din Ponturile lumii au repetat de mii şi milioane de ori gestul acesta inocent „in nomine Domini", desigur, de nu chiar *in nomine* fiarei cu chip de om!

Cum un acuzat de erezie era automat osândit de justiţia laică la ardere pe rug, Ioana, al cărei proces instrumentat de Inchiziţie fusese astfel ticluit încât să ducă la neevitarea sentinţei, nici măcar n-a mai fost judecată, ci de-a dreptul înhăţată de „braţul secular", cu o grabă şi cu un zel demne de cauze cu adevărat bune, şi predată călăului care, fără să mai aştepte semn şi îndemn, pregătise rugul.

In nomine Domini!!! În Piaţa Veche din Rouen, aproape de Biserica Mântuitorului, judecători, asesori, trupe ale garnizoanei engleze (de ocupaţie), norod câtă frunză, câtă iarbă, veniseră cu toţii să urmărească terifiantul spectacol.

Şi „eretica", „schismatica idolatră" Ioana d'Arc, asemenea Celui Răstignit pe crucea din Calvar, a invocat până la ultima suflare numele Mântuitorului, dar n-a rostit şi acel *Eli, Eli, lama sabachthani!,* pentru că destinul ei a fost o ardere din neţărmurită iubire de Franţa, inspirată de chiar Acela care este Adevărul, Lumina şi Viaţa, singura instanţă în faţa căreia sufletul ei se pleca întru neclintită ascultare.

(Într-o inchiziţie a iadului roşu, condamnaţii–martiri români din închisorile comunismului venit peste ţara noastră ca o Siberie a urii, nu repetau şi ei, în cele mai cumplite chinuri, rugăciunea inimii: „Doamne Iisuse Cristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluieşte-mă pe mine, păcătosul"?...)

Cine a fost Ioana d'Arc, tânăra de 19 ani împotriva căreia s-a înverşunat Biserica Franţei dintr-o vreme în care istoria trudea de zor la gătarea Războiului de 100 de ani? Ia, acolo, o biată ţărăncută neştiutoare de carte dintr-un sat din Vosges, în mintea căreia poveştile şi visele copilăriei căpătaseră sensuri hiperbolice, care, transferate asupra dramei pe care o trăia poporul Franţei sub stăpânirea engleză, s-au transformat în poruncă divină de a restabili ordinea de drept în ţară. Dar ţara ce făcea pe atunci? Oamenii simpli îşi apărau cum puteau avutul adunat din truda mâinilor lor, în faţa invadatorilor jefuitori (ca toţi invadatorii din toate timpurile), nobilii pactizau cu aceştia spre a-şi pune la adăpost privilegiile, nevolnicul rege Carol al VII-lea fiul (?) lui Carol cel Nebun (1380-1422) şi al reginei Isabeau de Bavière, fusese dezmoştenit chiar de iubitoarea sa mamă, care socotise că pentru ţara ei era mult mai profitabil s-o pună sub coroana Angliei, lucru pecetluit prin nunta fiicei sale cu Henric al V-lea şi semnarea dezastruosului Tratat de la Troyes (1420). Dar regele nebun ce făcea? El îşi lăsa grijile tronului şi minţile rătăcite în grija zburdalnicei sale metrese Odette de Champdivers.

Zălogită coroanei engleze, Franţa părea o mireasă fără zestre la cheremul unui mire bogat şi arogant. Năucit, poporul francez asista la festinul de după parafarea „târgului" de la Troyes, înghiţind în sec cu amarul tot al umilinţei şi ridicând spre cerul mereu mut rugi de salvare, Dumnezeu fiind invocat să facă El vreo minune. Şi Dumnezeu a răspuns. Mai întâi l-a chemat la El, în 1422, pe Henric al V-lea, regele dublu încoronat (să recunoaştem că două coroane atârnă cam greu pe un căpşor, fie el şi regal!) prin zestrea oferită de iubitoarea lui soacră Isabeau de Bavière, aceeaşi iubitoare mamă care nu se dumirise încă dacă propriul său fiu – Carol al VII-lea – va fi fost în egală măsură şi fiul soţului său, nebunul rege. Regele copil-minune, Henric al VI-lea, la numai un anişor, i-a urmat la tronuri (sub tutelă ducală) lui Henric al V-lea, în 1431 a fost uns rege al Franţei la Paris, detronat în Anglia treizeci de ani mai târziu, reîntronat în 1470 şi, după o modă care nu a dat niciodată greş, mai cu seamă când e vorba de care pe care pentru un tron, asasinat de Richard, duce de Gloucester, acela al cărui strigăt traversează de secole teatrele lumii, pus de Marele Will în insectarul de regi: „Un cal, regatul meu pentru un cal!" Ce puţin valorează un regat şi câte crime pentru o coroană!

Dar să ne întoarcem la regele fără tron, Carol al VII-lea, retras cu mica sa curte sărăntoacă la Bourges şi plictisindu-se de moarte lângă o nevastă insipidă şi oficializând, întru eterna glorie a curţilor cu orătănii regale, statutul de metresă regală frumoasei şi cochetei Agnès Sorel de la care începe lungul şir al celebrelor metrese care au jucat, fiecare-n felul lor, rolul de stăpână pe mintea (cât era şi asta) şi inima (cât se nimerea să fie) încoronaţilor de pe tronul Franţei (că de alte tronuri nu vorbim de data aceasta): M-me de Montespan, M-me de Maintenon, Diane de Poitiers, M-me de Pompadour, ca să nu le amintim decât pe acestea. Agnès Sorel i-a dăruit lui Carol al VII-lea patru odrasle, toate fete. El i-a dăruit castelul Beauté sur Marne. Pictorul Jean Fouquet avea s-o nemurească în chip de Fecioara cu Pruncul. Blasfemie? Da' de unde! Arta sfinţeşte. Tot lui Fouquet i se datorează nemurirea chipului lui Carol al VII-lea, în hlamidă purpurie, pe cap cu un turban verde şi în ochi o privire tâmpă în care se zăreşte neantul... Nevolnicul rege mai avea o preocupare: jocul de cărţi, inventat anume pentru delectarea regelui nebun care-i era tată oficial, la începutul veacului al XV-lea.

Între jocul de cărţi şi jocul cu dame, viaţa lui Carol ar fi trecut liniştită dacă liniştea nu i-ar fi fost tulburată de apariţia la curticica lui plină cu gâsculiţe plictisite de un *dolce farniente* a unei ţărăncuţe înfipte, care pretindea că a fost trimisă „chiar de Împăratul cerurilor" să-i redea lui tronul care i se cuvenea „de drept", să elibereze oraşul Orléans şi să-l conducă pe Carol la Reims pentru sacra încoronare, realizând totodată şi eliberarea Franţei de sub stăpânirea engleză.

Ar merita să citiţi, dacă n-aţi făcut-o încă, piesa scrisă de Jean Anouilh şi publicată în 1952, *L'Alouette, Ciocârlia,* unde se face cu o fină şi tăioasă ironie ilustrarea momentului întâlnirii dintre Ioana şi Carol, la castelul din Chinon unde-şi pusese acesta la adăpost inutilitatea. Vorbele Ioanei sunt numai curaj inspirat de credinţa că Dumnezeu te-o asculta El când eşti la ananghie, dar nici tu nu trebuie să stai cu braţele încrucişate, asteptând să-ţi cadă-n gură para mălăiaţă. Este în demersul ei toată forţa preceptului latin „Si vis pacem, para bellum", pentru că ţărăncuţa din Domrémy chiar asta încerca să-i spună regelui fără tron: să treacă la luptă. Numai că regelui nu-i ardea de război. El câştigase deja cea mai importantă bătălie dându-şi osteneala să se nască. Se cuvenea ca şi cerul să-l răsplătească pentru această trudă... Şi cerul ce făcea? I-o trimitea pe cap pe Ioana, o ţărăncuţă analfabetă care auzea voci! Aceasta tocmai trecuse prin toate filtrele bisericeşti şi răsturnase toate capcanele întortocheatelor interogatorii (de la care multe ar fi avut de învăţat si serviciile de informaţii din toate spionajele lumii ca un cuib de viespi) ale clericilor de la tribunalul din Poitiers care-i cântăriseră minuţios fiecare vorbă mai înainte de a i se îngădui să se prezinte în faţa regalului bastard. Numai poporul năpăstuit, sătul de înfrângeri şi de trădarea nobililor pentru care *ubi bene* le era şi patrie şi regat, numai privilegiile să nu le fi fost atinse, o considera pe Ioana cu adevărat trimisă de Domnul pe pământ şi era gata s-o urmeze, încredinţat că victoria va fi de partea ei.

Ce a urmat se ştie. Eliberarea oraşului Orléans (1429), superpăzit şi superfortificat de ocupant, rezultat al izbânzii celui care-şi spune „Ajută-te, şi Dumnezeu te va ajuta!", apoi conducerea regelui pentru încoronare, în iulie 1429, cu Ioana în fruntea trupelor, la Catedrala de la Reims, ceremonie prin care avea să i se recunoască nevolnicului regal legitimitatea. Dar mai înainte, în 1428, ea îl convinsese pe comandantul trupelor franceze, Robert de Baudicourt, să-i dea o escortă care s-o conducă la regele pe care nu-l cunoştea. Ajunsă la curte, ea l-a reperat repede printre saltimbanci şi pitici pe regele care se juca de-a v-aţi ascunselea, cu siguranţă pentru că avea cea mai tâmpă figură...

Dar în septembrie 1429, Ioana avea să fie rănită în bătălia (pierdută) pentru Paris, la Porte Saint-Honoré şi capturată de nobilii din clanul des Bourguignon, care aveau s-o vândă un an mai târziu pe un preţ neruşinat, prin Jean de Luxembourg-Ligny, conte de Saint Pol, contelui englez de Warwick, numit şi făcătorul de regi, care avea să fie la rândul lui ucis de un „făcut de-al lui", Eduard al IV-lea, în 1471. Ei, da! Când stai în calea regilor, trebuie să contribui şi cu sângele tău la menţinerea culorii purpurii a covorului aşternut paşilor regali dacă interesele coroanei o cer...

Când trupele franceze s-au apropiat de Bauvais, nedemnul episcop Pierre Cauchon s-a văzut nevoit să-şi părăsească dioceza în care începuse instrumentarea procesului pentru erezie şi vrăjitorie intentat Ioanei d'Arc şi se strămută, cu proces cu tot, la Rouen, oraş aflat sub tutela englezilor.

Dar regele Franţei, încoronatul de la Reims, Carol al VII-lea, unde era? Cum de nu i-a venit în ajutor celei căreia îi datora coroana? Păi, unde să fie, amărâtul! Se pusese la adăpost, grijuliu foarte să nu-i fie amestecat numele de uns cu acela al „ereticei, slujitoare a diavolului". Eretică ea? Slujitoare a diavolului ea care luptase cu dumnezeiască dăruire pentru eliberarea ţării, în numele măriei sale Carol al VII-lea! Poate doar dacă diavolul era chiar regele, adică el, prostănacul.

Printr-o scrisoare adresată către toate oraşele Franţei, regele s-a lepădat de „eretica" Ioana.

→

Cherchez la femme

Cu o „sfântă” vigilență, „sfânta” Inchiziție drapată în virtute sta gata să doboare fără milă „orice mădular stricat” pentru ca „pădurea să rămână sănătoasă”, demascând pe cel mai de temut dușman al credinței – omul. Cum să înțelegem că tocmai din dragoste de oameni Și-a trimis Dumnezeu pe pământ pe propriu-l Fiu deși știa prea bine ce avea să urmeze? În acest caz, monstruozitatea care se numea Inchiziție pe cine a slujit?

Singură în fața haitei judecătorești (ecleziastice și laice), Ioana d'Arc și-a asumat până la capăt tragica ei măreție. „Nu este cu adevărat mare, scrie Jean Anouilh în amintita piesă de teatru, punând vorbele în gura acuzatorului Cauchon care abia de le rostește străfulgerându-i gândul, decât acela care, în această singurătate, în această tăcere fără Dumnezeu, în această suferință de fiară hăituită, își ridică fruntea.” La care Warwick adaugă cu cinică umilință: „Dar noi, ceilalți, oamenii poliției, suntem siliți să nu prea reflectăm la această măreție a omului singur... și, ca un făcut, ni se întâmplă s-o întâlnim de regulă la oamenii pe care-i punem la zid. Dar, cum în politică nimic nu este ireparabil, n-ar fi de mirare să i se ridice Ioanei d'Arc o statuie chiar și la Londra când vremea se va coace...”

Și-a fost ziua de 30 mai 1431. Rugul din Piața Veche a Rouenului – înalt. Să se vadă până departe. Spectacol garantat! Câtă diferență totuși față de execuțiile din mileniul trei, unde „rugul” se întinde pe câte o țară întreagă, ba chiar pe mai multe, totul prezentat în detaliu, „agrandisat” cu artă pe ecranele televizoarelor și servit „proaspăt”, la ceas de seară, ca un pahar de vin roșu între o reclamă comercială și luminița unei stele cu strălucire de o zi pe firmamentul-butaforie al gloriei de două parale!

Ioana d'Arc n-a fost o stea. A fost o ciocârlie în al cărei cânt s-a topit într-o vreme tot sufletul poporului francez sătul de un război care nu se mai isprăvea de o sută de ani. În vremea noastră, avem războaie „fulger”, „trăznet”, războaie cât o înflorire de ciupercă pe cerul ca o Hiroșimă al lumii.

Povestea „Fecioarei din Orléans” este departe de a fi uitată.

Prin 1456, s-a încercat reabilitarea condamnatei inocente, printr-un proces inițiat de Carol al VII-lea (să-l fi pălit remușcarea pe nătângul încoronat grație Ioanei d'Arc?), proces prin care se recunoștea că „atunci s-a greșit puțin”, dar că vina este omenească și în niciun caz ea nu trebuie raportată pe seama instituției ecleziastice care este fără de prihană. Aceeași instituție „fără de prihană” avea s-o beatifice în anul 1909, să o canonizeze în 1920, data celebrării sale fiind însemnată în calendarul catolic în cea de a doua duminică a lunii mai.

Nici literatura nu s-a lăsat mai prejos. Despre Ioane d'Arc au scris Audiberti, Ch. Péguy, G.B. Shaw, Anouilh și alții, o parte dintre scrierile lor au fost transpuse în cinematografie, chipul ei a inspirat artiști pictori și sculptori. Poate cel mai aproape de ceea ce a însemnat Ioana d'Arc în conștiința omenirii (a Franței în primul rând) este poetul Jules Supervielle cu poemul său *Profeție*, ca un ecou al cântului mutat din cerul Franței în cerul lumii:

Cândva acest pământ nu va mai fi
decât un spațiu orb ce se rotește
între întuneric și lumină.

Din nesfârșitul ocean Atlantic
va mai rămâne poate gustul de sare
și vreun pește cu aripi – zbor magic
ce nu va ști nimic de soare.

În locul crângului de-altdată
un cântec s-o înălța-n tării.
Nimeni n-o ști de unde vine.
nimeni n-o fi atunci s-o știe,
doar Dumnezeu va murmura:
E-o ciocârlie.

Dar nu cumva depinde și de noi ca această profeție să nu se împlinească? Pentru aceasta ar trebui să avem în vedere un mai nimic: să ne ajutăm și, Dumnezeu ne va ajuta. Să nu mai îngăduim inchizițiilor, terorii politice de nicio culoare, din niciun timp, să ne reducă la tăcere în numele dreptății celui mai tare și, mai cu seamă, să lăsăm inimii dreptul de a ne proba pentru totdeauna statutul de om, muritorul acela care știe că are viață puțină, dar mai știe deopotrivă și că poate fi nemuritor...

Semn(al) de carte

Theodor Codreanu, *Mihai Cimpoi: de la mitopo(i)etică la critica ontologică*, Ed. Bibliotheca, Târgoviște, 2016

Basarabia a dat, din când în când, personalități de anvergură cărturărească enciclopedică, precum Bogdan Petriceicu Hasdeu și Constantin Stere. Deși restrâns doar la istorie și critică literară și la filosofia culturii și artei, Mihai Cimpoi le calcă pe urme, cu precizarea că el s-a realizat rămânând la Chișinău, fără „complexul provinciei”, informându-se „evropenește” și croindu-și o metodologie critică personală, pe care am sintetizat-o încă din titlul acestei cărți: *de la mitopo(i)etică la critica ontologică*. Om al „cumpenei românești cu două ciuturi”, mitem central al gândirii sale, ajuns membru de onoare al Academiei Române și membru titular al Academiei de Științe a Republicii Moldova, Mihai Cimpoi a devenit, alături de Grigore Vieru și de alți intelectuali, apostol al reîntregirii spirituale a celor două maluri de Prut. (Autorul în prefață – *Motivație* – și pe coperta a patra)

Florentin Popescu, *Furca și alte povestiri*, Ed. RawexComs, București, 2016

Florentin Popescu este un dar pentru literatura română, pe de o parte, și pentru toți cei care-l cunosc, pe de altă parte. Scriitor de anvergură și de calitate, editor de reviste și cărți, omniprezent la evenimentele culturale din țară, Florentin Popescu este în același timp un liturg al cultului prieteniei. Pe cât de înzestrat cu multiple daruri pe care știe să le pună în valoare, pe atât de modest, fapt ce-ți dă senzația că lângă el poți să crești, de la el poți să te inspiri, că oricând poți primi un sfat folositor. De aceea, prietenii gravitează în jurul lui, dar și pentru faptul că știe să împărtășească cu generozitate ceea ce Dumnezeu i-a dat numai lui. (Pr. Theodor Damian, New York, pe coperta a patra a cărții)

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Documente de la Constantin Brâncoveanu referitoare la Mănăstirea Argeșului (1688-1703)*, Editura Ordessos, a Muzeului Județean Argeș, Pitești, 2016

(...) Prezentul volum cuprinde 20 de documente originale, din perioada 1688-1703, referitoare la Mănăstirea Argeșului, care provin de la Arhivele Naționale Istorice Centrale, din fondul „Episcopia Argeș”. Documentele sunt scrise în limba română, cu caractere chirilice, iar părțile de început, de sfârșit și unele cuvinte din text sunt scrise în slavonă.

Emitentul acestor documente este Constantin Brâncoveanu, domnul Țării Românești (1688-1714), iar destinatarii lor sunt: câmpulungenii și alte sate, egumenul Ghenadie și egumenul Ioasaf de la Mănăstirea Argeșul, Mănăstirea Argeșul (de la Curtea de Argeș), oamenii părintelui Ioasaf, popa Stan, Mihul (Mihăilă), Tudor bărbier și Standul din Gura Șoașului (Suoașă), sătenii de la Flămânzești și sluga domnitorului.

Din punct de vedere al suportului, toate cele 20 de documente sunt scrise, cu cerneală neagră, pe hârtie de format difolio, cu (17 doc.) sau fără filigran (3 doc.), cu unele cuvinte redate cu prescurtări prin contracție, prin litere înscrise, prin siglă, prin suprascriere și prin trunchiere.

În ceea ce privește starea de conservare a documentelor analizate, 3 sunt în stare bună, 10 sunt rupte pe alocuri la îndoituri, 4 sunt rupte și lipsă pe alocuri la îndoituri și 3 sunt pătate și rupte pe alocuri.

Invocația simbolică, plasată, la majoritatea documentelor, la începutul textului, este redată simplă, cu cerneală neagră, dar și ornată cu motive vegetale și florale argintii presărate, pe alocuri, cu puncte roșii, în ligatură cu litera inițială, ornată cu motive vegetale și florale aurii și verzi, ornată cu motive florale presărate, pe alocuri, cu roșu, ornată cu motive roșii. (...)

Conținutul documentelor este variat: căutarea și aducerea înapoi a unor rumâni ai mănăstirii, ținerea și stăpânirea unor rumâni, întărirea unor animale, de a da și de a lua dijma, de a lua vinăriciul, de a ține o gârlă și o baltă, de a ține judecata și vama din orașul Argeș, dăruire milă domnească, conflicte între unii rumâni și mănăstire, dreptul „pentru judecata târgului de la Curtea de Argeș”, scutirea de unele dări.

În 4 documente sunt menționați, ca martori, boierii din sfatul domnesc.

Din totalul documentelor analizate, doar 4 au loc de emitere, 3 la București și 1 la Curtea de Argeș.

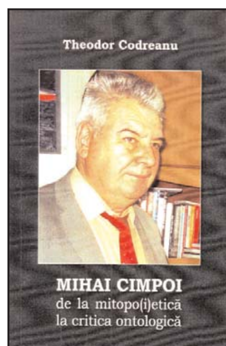
Referitor la *data documentelor* cuprinse în acest volum, toate au datare completă, văleat, lună și zi.

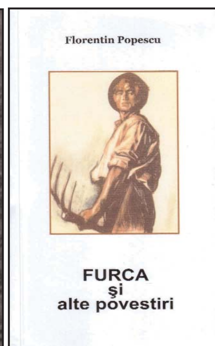
Monograma domnească, apare, în partea inferioară a documentelor, în stânga și dreapta sigiliului împreună cu care validează actul, cuprinzând, uneori prescurtat, invocația simbolică, atributul teocratic „Io”, numele domnitorului „Constantin”, titlul de „voievod", formula devoțiunii „Din mila lui Dumnezeu”, calitatea de „domn”, fiind scrisă cu chinovar sau cu soluție de aur. (Fragmente de la începutul *Studiului introductiv* al volumului)

Passionaria Stoicescu, *Puzzle,* eLiteratura, București, 2014

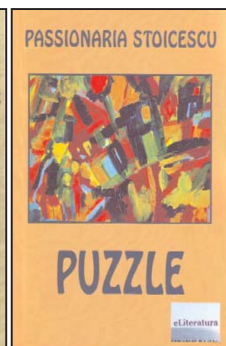
Am întâlnit mai rar, în ultimii douăzeci de ani, o atât de mare dezinvoltură a povestitului. Scriitorul român se exprimă cel mai adesea foarte crispat, înțepat, scorțos, pretențios, inutil sofisticat, muncit, cum este, de gândul că va candida neapărat la Premiul Nobel sau la vreun alt mare premiu mondial. Passionaria Stoicescu nu pare să se sinchisească de astfel de pariuri mărețe, cu care să strivească mapamondul literar. Scrie cu naturalețe, cu o nedisimulată plăcere de a spune povești, ca și când nu ar vrea decât să formuleze fraze și construcții pe înțelesul tuturor. Un dar esențial pentru povestire.

(Radu Voinescu, *Arta povestirii*, în *Cafeneaua literară*, nr. 12, 2012, reluare pe coperta a patra a cărții)

O fiică a Sebeșului, doctor pe meridianele lumii

Octavian CURPAȘ

„**Mulți sebeșeni poartă numele** Stănilă și Bădilă! Sunt răspândiți prin țară, dar, de te străduiești, îi poți afla prin toată lumea, până departe, în Mexic, și mulți dintre ei fac cinste satului nostru! Cel mai bun exemplu este Luciana Stănilă, profesor universitar la medicină, la Cluj, fata lui Dumitru Stănilă. Lucica este un om de nota 10, de care sebeșenii pot fi mândri!" Doctor în științe medicale, profesor la Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu" din Cluj, deținând într-un palmares de excepție cele mai înalte titluri academice, Luciana Stănilă este imaginea fidelă a femeii de carieră: inteligentă, ambițioasă, riguroasă, pentru care necunoscutul constituie întotdeauna o provocare. Predă timp de șapte ani la două universități din Algeria, vizitează o mulțime de țări din întreaga lume și nu se lasă copleșită de temeri atunci când stă față în față cu aventura: e curajoasă și participă la un safari în Namibia! Am vorbit de curând câteva zeci de minute cu doamna profesor la telefon și am avut privilegiul de a afla o mulțime de lucruri despre Domnia Sa. Cooperantă, deschisă și cu un real simț al umorului, Luciana Stănilă a rememorat câteva momente semnificative din viața și cariera sa, dezvăluindu-mi, printre altele, principiile care i-au folosit drept jaloane în plan personal și profesional.

„În viață, sunt două lucruri importante: familia și cariera!" Iată filosofia de viață a doamnei profesoare Luciana Stănilă! Am povestit minute în șir despre nea Mitică și Sebeșul de Sus, despre viața și experiența Domniei Sale. Este un om împlinit, trăiește la Cluj, împărțindu-și timpul liber între Cluj, orașul care a adoptat-o cu mulți ani în urmă, Sibiu și Sebeșul de Sus, pe care nu uită să-l viziteze atunci când timpul îi permite. Casa pe care a moștenit-o de la familie în satul natal a vândut-o acum câțiva ani, unei familii sărmane. Acum, doamna Luciana este pensionară și se bucură de fiecare moment, încercând sentimentul împlinirii la porțile senectuții.

S-a născut în Sebeșul de Sus la 27 decembrie 1941, într-o familie de oameni cumsecade. Dumitru Stănilă, tatăl său, era din Sebeșul de Sus, iar mama, care moare foarte tânără, când Luciana de-abia împlinise doi anișori, era din Sebeșul de Jos…

Ce coincidență stranie, mama lui Mitică Sinu murise când acesta avea trei ani! Iată doi copii rămași orfani de mamă care nu-și vor aminti vreodată nici chipul și nici mângâierile celor ce le-au dat viață, doi copii care, în ciuda lipsei dragostei materne, primesc o educație sănătoasă și își urmează fiecare calea, reușind să-și împlinească visele și să-și facă un rost în viață. Luciana era mică, avea doar șapte ani când Dumitru Sinu a plecat din România. Nea Mitică își amintește însă de Lucica de-atunci, pentru că mama vitregă a lui era bună prietenă cu bunica Lucicăi și între cele două familii relațiile erau foarte apropiate. Doamna Stănilă este crescută de bunica din partea tatălui până la vârsta de șase ani, când tatăl său se recăsătorește cu o femeie inimoasă și descurcăreață. Ea va avea grijă de Luciana, ca de copilul ei. Se mută la Cluj, și Dumitru Stănilă ajunge secretarul Facultății de Medicină.

După absolvirea școlii primare, Luciana Stănilă urmează cursurile Liceului „George Coșbuc" (Liceul nr. 2) din Cluj. Anul 1959 aduce mare bucurie în familia Stănilă, pentru că Luciana devine studentă la medicină (absolvind, apoi, facultatea cu rezultate deosebite). Stagiatura o face în orașul de pe malul Someșului Mic, în perioada 1965-1966, după care se înscrie imediat la doctorat, urmând cursurile la zi (1966-1969). În trei ani de muncă asiduă, de studiu intens și cercetare, publică mai multe referate și articole de specialitate. Rezultatele cercetărilor efectuate îi aduc satisfacție, culminând cu finalizarea și susținerea tezei de doctorat.

După ce-și susține teza de doctorat, în 1970, performanțele obținute o impulsionează să pătrundă tot mai adânc tainele domeniului în care se specializse și pleacă pentru trei luni în Germania, unde lucrează alături de specialiștii germani într-un laborator de biologie celulară. Este primul contact cu străinătatea, care se pare că-i va deschide tinerei doctor în microbiologie apetitul pentru munca în afara granițelor. În timpul șederii în Germania face o scurtă călătorie în Franța. Cum securitatea comunistă era foarte vigilentă, Luciana Stănilă este chestionată imediat asupra motivului deplasării sale în Franța. Societatea românească a acelor timpuri era în plină efervescență comunistă, iar deplasările în străinătate se puteau face numai după îndelungi verificări ale solicitanților. Absolut totul trebuia raportat sub forma acelor vestite informări scrise, care, după evenimentele din decembrie 1989, pre mulți au să popească… Pe parcursul următorilor aproape patru ani, până în 1974, Luciana Stănilă este asistent universitar în cadrul UMF Cluj, făcând parte din corpul profesoral al catedrei de microbiologie. Prin anii '70, grație protocoalelor încheiate între guvernele României și ale țărilor mai puțin dezvoltate din Africa de Nord, cu precădere Algeria și Maroc, pe fondul unei crize acute de cadre didactice în instituțiile de învățământ din aceste țări, un mare număr de profesori români, din toate domeniile, vor preda în școlile africane. Luciana Stănilă pleacă în baza unui contract de cinci ani în Algeria, unde ocupă funcția de șef de lucrări la Facultatea de Medicină din capitala țării, Alger (1974-1979). Revine la Cluj în cadrul Universității de Medicină și Farmacie (UMF) „Iuliu Hațieganu". Rămâne la universitatea clujeană până în 1983, când se întoarce în Algeria.

În intervalul acesta, îi pierde, unul după altul, pe cei dragi din familie: în 1980, mama sa vitregă se stinge din viață. Tatăl său, Dumitru Stănilă își urmează soția la scurt timp, în 1981, ca apoi, în 1982, să plece la cele veșnice și bunica ce i-a fost atât de dragă – mama tatălui său, astfel că doamna Stănilă se va dedica în exclusivitate profesiei. Pe parcursul derulării celui de-al doilea contract cu Algeria, activitatea Lucianei Stănilă se desfășoară la Constantine (al treilea oraș algerian ca mărime), ca profesoară la facultatea de biologie din localitate. În anul 1984, în timpul șederii sale în Algeria, reușește să viziteze Egiptul. Revine în România în anul 1985 și va lucra, până la vârsta de pensionare, la UMF „Iuliu Hațieganu" din Cluj, urcând, treaptă cu treaptă, în ierarhia profesională. În această perioadă, Luciana Stănilă continuă cercetările în domeniul în care se specializse și predă cursuri universitare multor generații de tineri. În același timp, publică o sumedenie de articole și lucrări de specialitate. Editează mai multe cărți, unele și în limbile franceză și engleză, cree vor deveni materiale de studiu pentru viitorii medici și mijloace de informare pentru cei care deja lucrează în domeniu. Amintesc câteva titluri: *Microbiologia bolii parodontale,* 1993, *Microbiologia cavității orale,* 1994, *General bacteriology and virology,* 2001 (editată și în limba franceză în anul 2003) și altele. În 2007, doamna Luciana Stănilă se pensionează, însă continuă să colaboreze cu UMF Cluj, în sistem plata cu ora. Ar fi avut posibilitatea să lucreze oriunde în lume în profesia în care era „senator de drept", însă a iubit dintotdeauna universitatea clujeană, a iubit Clujul, orașul în care s-a format ca om și profesionist; în plus, școala medicală clujeană este renumită în Europa și în întreaga lume, medicii putându-se remarca și aici la fel de bine ca în orice țară din lume.

Știința medicală este cea mai apropiată de suflet, fiind cea mai apropiată de om – spunea Iuliu Hațieganu (1885-1959), eminentul clinician, organizatorul serviciului medical transilvănean după Al Doilea Război Mondial, al cărui nume îl poartă astăzi universitatea de medicină clujeană. Autor a numeroase lucrări științifice și articole de specialitate, Iuliu Hațieganu este fondatorul școlii medicale clujene și simbolul universității din orașul de pe malul Someșului Mic. Tradiția educației medicale clujene este cunoscută pe toate meridianele lumii. Avându-și începuturile încă din Evul Mediu, a cunoscut o dezvoltare de amploare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX. Victor Babeș, renumit specialist în domeniul microbiologiei, Emil Racoviță, explorator polar și fondator al biospeologiei, Iuliu Moldovan, „pionier" al politicilor de sănătate publică, Iuliu Hațieganu, clinicianul strălucit al Transilvaniei, Octavian Fodor, întemeietorul gastroenterologiei în România, Valeriu Bologa, unul dintre cei mai importanți istorici ai medicinei din Europa și alți iluștri profesori și cercetători s-au numărat printre specialiștii universității medicale clujene care i-au ridicat cota și prestigiul, punându-și în slujba științelor medicale toată inteligența și munca lor. Studenții absolvenți ai universității medicale clujene au demonstrat calitatea studiilor efectuate aici prin profesionalismul ce i-a făcut cunoscuți pretutindeni în lume. Corpul profesoral de excepție a avut ocazia să se perfecționeze, mai ales după 1989, în unități similare din Europa Occidentală sau Statele Unite. Condițiile de studiu create, spațiile de învățământ modernizate și dotările laboratoarelor cu tehnică modernă, alături de institutorii de excepție, au atras tot mai mulți studenți străini, UMF Cluj devenind o instituție internațională, în care studenții pot desluși tainele medicinei în limbile engleză și franceză. Doamna Luciana Stănilă a avut o contribuție esențială la înființarea secțiilor universității cu predare în limbi străine: linia engleză, în 1998, ea însăși predând în limba lui Shakespeare până în 2004, și linia franceză, în anul 2000. Îmi spunea distinsa doamnă profesoară că, la întoarcerea din Africa, avea o grupă formată aproape în exclusivitate din tunisieni, așa că este lesne de înțeles faptul că înființarea secțiilor cu predare în limbi străine devenise o necesitate.

Iată cum prezintă astăzi domnul Constantin Ciuce, Rectorul Universității de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu" din Cluj, instituția în fruntea căreia se află: „Studenții noștri au posibilitatea să studieze în condiții foarte moderne și să participe la cursuri în amfiteatre bine dotate. La dispoziția studenților se află o bibliotecă bogată, cu un serviciu personalizat. Timpul liber poate fi petrecut la baza sportivă a universității noastre, sau prin participarea la activitățile culturale, atât de variate în orașul nostru, dar și prin vizitarea punctelor turistice ale zonei. Taxele de școlarizare sunt foarte accesibile, iar costul vieții nu este ridicat. Orașul Cluj-Napoca este situat în inima Transilvaniei, este un oraș frumos, cu o bună infrastructură, cu o bogată viață culturală, cu foarte mulți tineri care studiază în cele șase universități. Amprenta multiculturală datează de peste 1.000 de ani, iar locuitorii clujeni sunt toleranți și prietenoși. Mulți dintre foștii studenți la medicină s-au îndrăgostit de acest oraș și s-au stabilit aici, întemeind o familie. În glumă, se poate spune că acesta este singurul pericol care îl pândește pe cel/cea care ar vrea să studieze aici. Suntem mândri să vă invităm să citiți aceste rânduri și, ca urmare, să veniți să ne vedeți lucrând."

→

La pas prin satul global

Îmi vorbise doamna profesoară despre UMF Cluj cu un respect deosebit. S-a simțit legată de tot ce însemna această a doua sa casă și, chiar dacă a profesat șapte ani pe alte meridiane, nu s-a gândit vreodată să se stabilească în altă parte. Experiența anilor petrecuți în Algeria n-a făcut altceva decât să-i deschidă căile cunoașterii spre o altfel de lume, dar, prin revenirea la Cluj, a simțit împlinirea.

După câștigarea independenței Algeriei, în 1962, odată cu plecarea în masă a francezilor, forța intelectuală a țării a scăzut considerabil. Primii ani care au urmat au fost marcați de frământări sociale și politice care au imprimat țării o stare de instabilitate. Începând cu 1965, timp de aproape 25 de ani, Algeria cunoaște o stabilitate relativă, sub socialismul unipartid al președintelui Houari Boumédienne. Cum evoluția economică și socială a unui stat este în strânsă legătură cu nivelul de pregătire al populației, în Algeria este inițiată o reformă a învățământului, care impune comasarea unui număr însemnat de cadre didactice aduse din străinătate, în școlile algeriene. În vederea materializării acestei reforme, Algeria a încheiat protocoale de colaborare cu țările lagărului socialist, printre care Polonia, Bulgaria și, mai ales, România, de unde sute de cadre didactice aparținând tuturor formelor de învățământ au venit să predea în Algeria. În baza unui astfel de protocol a ajuns aici și doamna Luciana Stănilă.

Făcând o trecere în revistă a perioadei petrecute în Algeria, Luciana Stănilă mi-a povestit câteva lucruri interesante: Algeria este o țară frumoasă, are o coastă asemănătoare Coastei de Azur, deosebindu-se însă prin faptul că nu este amenajată la fel de frumos. Au munții Atlas, care o traversează în nord, iar în partea de sud, deșertul algerian, o poartă deschisă spre Sahara. Orașele cele mai importante sunt Alger, Oran și Constantine, dar cel mai frumos, nu numai din Algeria, ci din toate țările maghrebiene, este Algerul. Însă Algeria de astăzi nu mai este ca cea de-atunci. Fundamentaliștii au câștigat teren și se pare că țara aceasta nu mai este atât de sigură. Într-adevăr, evenimentele recente din Algeria și țările vecine, ca de altfel frământările politice și sociale din toată lumea arabă, vin să confirme spusele doamnei profesoare.

Algeria se întinde pe o suprafață de 2.378.907 kilometri pătrați.

Statisticile consultate mi-au furnizat informația conform căreia, la 1 ianuarie 2011, populația Algeriei era de 36.300.000 de locuitori. Algeria este una dintre cele trei țări ale Africii de Nord cunoscute sub denumirea de țările maghrebiene, însă, prin istoria lor, și Egiptul, parțial și Libia și Mauritania, au multe trăsături comune cu primele trei (în limba arabă Maghrib înseamnă Vest). O zicală arabă spune că Magreb este o pasăre sfântă. Trupul ei este Algeria, aripa sa dreaptă, Tunisia, iar cea stângă, Marocul (Wikipedia). Doamna Luciana îi cataloga într-un mod original, spunându-mi că marocanii sunt considerați a fi artizanii Maghrebului, algerienii sunt țăranii acestuia, iar tunisienii, intelectualii. În Algeria, Luciana Stănilă lucrează în două etape: 1974-1979, în capitala Alger, iar între 1983 și 1985, în orașul Constantine, în cadrul facultăților de medicină din cele două orașe. Salariul n-a fost cine știe ce: cel aferent primului contract era foarte mic, deoarece statul român își lua întotdeauna partea. Al doilea contract a fost ceva mai avantajos, retribuția fiind ceva mai mare, în jur de 1.500 de dolari, din care impozitul pe care-l lăsa statului român era de 1.000 de dolari, iar restul de 500 erau ai ei. Statul român a făcut multă valută prin aceste rețineri, nestipulate în nicio lege internațională. Dar, totuși, câștigul era superior celui din țară. Perioada petrecută în Algeria a fost una palpitantă – mărturisește doamna Luciana: „În primul rând pentru că am luat contact cu o lume diferită de cea în care trăisem, cu alte obiceiuri și altă cultură și în al doilea rând, pentru că toți trăiam sub impactul fricii de a nu cădea în dizgrația celor de la ambasadă. Dacă cineva sufla ceva despre tine la ambasadă, aveai toate șansele să te trimită acasă și să nu mai părăsești România niciodată." Când a plecat prima oară în Algeria, avionul cu care călătorea doamna Luciana transporta 180 de persoane, cei mai mulți, profesori, restul, membri ai familiilor lor. Foarte mulți români au avut atunci astfel de contracte. În schimb, în 1983, când a plecat din nou, doar 12 dintre pasagerii avionului călătoreau în același scop cu ea, în Algeria. Deja algerienii își formaseră cadre didactice indigene și numărul străinilor care predau în școlile lor scăzuse considerabil. „Nu mi-am făcut nici măcar un prieten algerian, deși păreau prietenoși. Nu-ți inspirau nicio încredere" – mi-a spus Luciana Stănilă, apoi mi-a povestit despre atitudinea și condiția femeii în societatea algeriană, care au uluit-o. Doamna profesoară era interesată de aspectele legate de viața celor în mijlocul cărora trăia, de cultura și tradițiile algeriene, dar mai cu seamă de felul în care este tratată femeia în familie și societate. Are ocazia să participe la o nuntă algeriană și o face fără ezitare. Bineînțeles că surprizele n-au contenit să apară. A fost uimită să vadă că la nuntă mireasa era izolată de restul nuntașilor, stătea singură într-o cameră. Femeile petreceau într-o încăpere, iar bărbații, separat, în alta. Au servit masa întâi bărbații, și abia când au terminat, au fost servite femeile. Un vas mare, cu un fel de ciorbă, era așezat în mijlocul încăperii și din el au mâncat cele șapte femei prezente. Felul doi era o combinație ciudată: un soi de pilaf cu dulceață. Asta n-a fost chiar așa de rău, că putea să servească fiecare din acel vas, cu o furculiță – îmi spunea râzând doamna Stănilă. Probabil, în timpul acelei mese și-o fi amintit cum sunt nunțile în România, cu aperitivele acelea bogate, depășind marginile farfuriei, și supa cu tăieței de casă, cu friptura bine rumenită în cuptor și inegalabilele sarmale! Ei, dar acum vine momentul forte al evenimentului: mirele și mireasa au dispărut… toată lumea aștepta nerăbdătoare să vadă cearșaful! S-a consumat și acest moment… și mireasa a scăpat cu obrazul curat!

În cei șapte ani algerieni, au existat multe momente inedite în viața doamnei Stănilă – a avut ocazia să cunoască îndeaproape oamenii și tradițiile lor, să le pătrundă tainele și să le guste valorile culturale tradiționale. Însă nici de tensiuni nu a dus lipsă, pentru că toți cei veniți din țară să lucreze aici erau suspectați în permanență de către securiștii Ambasadei române din Alger de posibila rătăcire și rămânere prin vreo țară occidentală. Au fost multe cazuri de acest gen: de exemplu, îmi spunea doamna Luciana că la prima descindere în Algeria, avionul cu care a călătorit a făcut escală la Zürich, în Elveția. Deși aeroportul era bine securizat, două dintre familiile din grupul lor au reușit să dezerteze, creând un precedent și motivând într-o oarecare măsură atitudinea angajaților de la ambasadă. Din prima tranșă de profesori care au plecat în Algeria odată cu doamna Stănilă, cu puțin peste jumătate s-au întors în România, restul au reușit să se strecoare și să emigreze, cei mai mulți dintre ei ajungând în Canada, la Quebec, via Paris. Prin 1985, și doamna Luciana fusese tentată să facă un astfel de gest, pentru că toți trăgeau de ea să rămână, dar n-a făcut-o. Își amintește cum unul dintre lucrătorii Ambasadei române, un tip arogant și foarte răutăcios, parcă adulmecându-i intenția, i-a spus că drumul de întoarcere spre România trece prin... Occident! După cum îmi precizase încă de la începutul convorbirii noastre, familia și profesia constituiau două lucruri esențiale în viața Domniei Sale. Avea două persoane dragi, la care ținea foarte mult: bunica din partea tatălui, pe care o vizita ori de câte ori ajungea în țară, la Sebeșul de Sus, și pe tatăl ei. În timpul primului contract cu Algeria, doamna Stănilă își duce tatăl în vizită, pentru o perioadă de trei săptămâni. Când au plecat spre Algeria, au făcut un popas la Roma. Astfel a văzut și domnul Stănilă Italia. Apoi, la întoarcerea în țară, au luat vaporul până la Marsilia și de-acolo s-au îndreptat spre Paris: i-a arătat și Franța! Era împăcată că îi făcuse o mare bucurie tatălui său. Cei șapte ani de Algeria au sporit setea de cunoaștere a doamnei profesoare și plăcerea de a călători și a vizita cât mai multe țări și continente, ceea ce a și făcut în anii care au urmat.

Fiind la Constantine, în a doua perioadă de lucru în Algeria, Luciana Stănilă face o excursie în Egipt. Fascinată de miturile faraonilor, dornică să viziteze Egiptul cu vestita Vale a Regilor și enigmaticele piramide, cu lunca Nilului și vechile orașe egiptene, călătorește de la Cairo până la Aswan, trăind o experiență unică. După ce își încheie misiunea în Algeria, mai precis, după deschiderea granițelor României ca urmare a evenimentelor din decembrie 1989, ajunge din nou în Africa neagră, cum îi spune doamna profesoară continentului african, dar de data aceasta merge în Namibia. Avea acolo prieteni români, cărora le face o vizită. Nu se sfiește să trăiască senzaționalul și participă la un safari. A fost o experiență unică, palpitantă. Dar nu s-a oprit aici cu călătoriile, voia să vadă și continentul nord-american, și merge la Ambasada americană de la București, pentru viză. Când i-a văzut consulul pașaportul și viza de Namibia și a auzit că a făcut safari, s-a uitat la ea într-un mod mai ciudat. Sesizându-i privirea, doamna Stănilă se gândea în sinea ei: ăsta zice că-s nebună, precis nu-mi dă viza! Dar a primit-o și, în același an, 1992, traversează Atlanticul și face prima vizită în Statele Unite. A fost atunci în zona Chicago, statul Michigan, unde avea foarte mulți consăteni și rude. Neamul Stănilă este răspândit peste tot în America și în lume, știam acest lucru de la nea Mitică. Și el descinde dintr-o ramură a acestui neam, având una dintre bunici cu numele de fată, Stănilă. Au urmat mai multe vizite ale doamnei profesor Stănilă în Statele Unite: a fost la Chicago, Seattle, San Francisco, Los Angeles, Las Vegas și Phoenix. A ajuns și în Florida, undeva lângă Boca Raton. A profitat de faptul că se afla pe pământ american și a vizitat și câteva orașe din Canada. I-a plăcut foarte mult la Vancouver. În America de Sud a ajuns în Brazilia, în orașul carnavalurilor, Rio de Janeiro. Vizitând bătrâna Europă, i-a rămas la suflet insula Santorini, din Marea Egee, cea mai frumoasă din salba de insule care străjuiesc cu legendele lor țara uneia dintre cele mai vechi civilizații, cea greacă.

Luciana Stănilă este un om împlinit: a reușit să urce cea mai înaltă treaptă academică, profesor universitar la una dintre cele mai cunoscute universități medicale europene, Universitatea de Medicină și Farmacie „Iuliu Hațieganu" din inima Transilvaniei. A format și modelat, grație cunoștințelor și priceperii sale didactice, mii de studenți aparținând multor generații ce i-au trecut prin mână, atât la universitatea clujeană, cât și în cei șapte ani petrecuți în Algeria. A călătorit mult, bucurându-se de frumusețile și misterele lumii, însă i-au rămas în suflet satul natal, imaginea celor care au înconjurat-o mereu cu dragoste și amintirile copilăriei. Nu și-a uitat niciodată originile, Sebeșul de Sus din Mărginimea Sibiului, vizitându-l cu dragoste, ori de câtre ori timpul i-a permis. Si-a iubit neamul și familia ce a înconjurat-o mereu cu grijă și dragoste. Astăzi, cei dragi ai săi îi simt gândurile pline de dragoste și recunoștință, de-acolo din cer, de Sus... Dar rudele și consătenii îi sunt aproape. Se implică în viața culturală a Sebeșului de Sus, în organizarea acelor întâlniri devenite tradiționale, Fiii satului. Chiar dacă sunt la mii de kilometri depărtare, Luciana Stănilă și nea Mitică Sinu țin legătura. Nicole și Mitică Sinu au primit-o cu drag în Arizona, când a avut ocazia să viziteze împreună cu ei orașul și împrejurimile, și au retrăit pentru câteva zile amintirile împletite în fire de dor, despre Sebeșul de Sus și despre consătenii lor.

Privighetorile Persiei (II)

Ion PĂTRAȘCU

Pe măsură ce ne apropiem de marii lirici persani, vom avea satisfacția să aflăm tot mai multe dovezi despre legăturile fructuoase româno-persane și pe plan literar. Era un contact timpuriu cu una dintre marile literaturi ale lumii, de care românii au beneficiat și beneficiază în continuare. Avea perfectă dreptate George Coșbuc atunci când considera că *asimilarea unor opere literare ale umanității conferă alte dimensiuni propriei noastre literaturi.*

În cele ce urmează voi încerca să supun atenției cititorului doar pe câțiva mari lirici persani, nu înainte însă de a face o scurtă trecere în revistă a unor nume sonore, care au pus jaloanele unei strălucite literaturi. Mulți dintre ei s-au format și au creat la curțile unor monarhi luminați, acei mecena care, prin patronajul lor, urmăreau în primul rând ca poeții să le facă nemuritoare calitățile și isprăvile. Dintre cei puțini aleși de mine pentru o scurtă diagonală literară, voi începe cu Rudaki (914-940), cel care este reținut de literatura iraniană drept *Adam al poeților, Magistrul poeților* sau *Șahul poeților.* Poet la curtea sultanului Mahmud (?1030-1042), el este considerat cel dintâi mare liric persan, creator de școală, cu o influență covârșitoare asupra dezvoltării ulterioare a poeziei.

Tot de la curtea aceluiași sultan, să-i amintim și pe Onsori (?-1040), supranumit *Regele poeților*, și pe Nasser Khsrow (1047-1078), un călător neobosit în căutarea adevărului, fiind convins că *cel ce caută găsește.* Vasta lui operă este de natură religioasă, filosofică și etico-didactică. Este evident acel caracter moralizator, existent la mai toți marii poeți persani. Despre Nezami (1141-1203) se spune că a fost maestrul romanului în versuri, fiind încadrat și el în galeria marilor poeți iranieni. Din opera lui să amintim doar *Hamse*, cu ale sale 60.000 de versuri, la care a trudit timp de 30 de ani. Apoi, Baba Taher (1000-1060), mistic eminent, erudit și sentimental, era încă din timpul vieții unul dintre cei mai simpatizați poeți pentru stilul lui simplu și direct, pentru limba melodioasă și curgătoare, care dădea expresie spiritualității sale, precum și unei înțelepciuni filosofice profunde. Derviș rătăcitor, este reținut de istorie drept unul dintre primii creatori ai catrenului mistic persan. Pentru o sectă religioasă din Munții Zagros el era chiar un sfânt.

O mare influență asupra unor generații întregi de poeți a avut-o Attar (?-1220), cu o operă vastă, din care cităm doar *Sfatul păsărilor,* capodopera sa, în care descrie, sub formă de alegorie, evoluția spiritului pe calea sufismului. De aceea, el este considerat unul dintre marii reprezentanți ai sufismului din Iran. Din această scurtă trecere în revistă nu ar putea lipsi Kay Ghabus (1021-1098), de la care s-a moștenit cea mai veche lucrare în proză cu caracter didactic, *Ghabus-namé,* lăsată drept carte de învățătură pentru fiul său. Ceva mai târziu, prin secolul al XV-lea, poetul Giani lasă și el fiului său cartea de învățătură *Grădina primăverii,* concepută după modelul operei *Golestan* a lui Saadi. Aflând despre aceste lucrări, cititorul român va merge imediat cu gândul la *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie.* Tot pe scurt, să amintesc și de cea dintâi stihuitoare care stă alături de poeții persani ai secolului al X-lea, Rabee Kaab Ghozdari. Frumoasă și cultă, poeta scria versuri atât în persană, cât și în arabă. Pare nefericită în dragoste, după cum reiese din *Blestemul* ei:

Din inimă te blestem – Allah să mi te facă
Să te-ndrăgești de-o fată cu inimă posacă,
De piatră! Fără milă cu tine să se poarte,
Să afli ce-i durerea iubirii-arzând ca focul!

(*Privighetorile Persiei, antologie de poezie persană,* Editura Minerva, 1971)

Despre Anvari (?-1187) se spune că își însușise toate disciplinele acelor timpuri, iar gazelurile sale, într-un limbaj accesibil, sunt considerate cele mai valoroase până la Saadi. Cu Daghighi (?-978) ne apropiem de titanii poeziei persane. El a rămas în istoria literaturii persane nu prin nivelul artistic al liricii sale, ci, mai ales, prin încercarea de a crea o epopee națională. Nu alcătuise decât o mie de stihuri atunci când a fost asasinat de o slugă a sa. Proiectul i-a fost definitivat de marele rapsod Ferdousi, în capodopera sa *Șah-namé* (*Cartea Regilor*). Și, asa, am ajuns la prima mare figură a literaturii persane, Ferdousi (? 940-1021), supranumit *Părintele poeziei persane* sau *Homer al Iranului.*

Pe Ferdousi îl întâlnim la *Muzeul celebrităților poetice*, alături de Omar Khayyam, Anvari, Rumi, Saadi și Hafez. Ferdousi este un pseudonim care înseamnă *paradis*, de la activitatea tatălui său într-o grădină paradisiacă persană. Vom constata, pe parcurs, cum fiecare nume de poet are o poveste frumoasă, cu parfum de istorie și poezie. Încă de mic, Abul Kasim Mansur Hasan Ferdousi a dovedit că este înzestrat cu ceea ce se cheamă flacăra geniului. Versificând de pe atunci episoade eroice din istoria Iranului, parcă ar fi fost îndemnat de ceva sau de cineva să se pregătească pentru capodopera vieții sale, epopeea națională *Șah-namé* (cel mai lung poem epic din lume, creat de un singur poet), care ni-l prezintă nu doar ca pe un mare stihuitor, dar și ca pe un apărător al limbii și istoriei Iranului. Deși musulman devotat, Ferdousi nu se împăca cu influența arabă și, de aceea, timp de treizeci de ani cât a scris *Șah-namé* și-a propus și a reușit să folosească un număr minim de cuvinte derivate din arabă (în cele 120.000 de versuri ale epopeii sale el a utilizat numai 13 cuvinte de origine străină). De aceea, el este considerat și astăzi *salvatorul limbii persane. Ferdousi era ca Eminescu, pentru că și el a contribuit la vitalizarea limbii române,* declara un diplomat iranian la o întâlnire cu gazdele piteștene, în anul 2012.

Hotărârea de a finaliza proiectul lui Daghighi a luat-o în momentul în care a aflat de asasinarea acestuia. Pe înaintașul său l-a apreciat, în primul rând, pentru intenția de a scrie hronicul unor eroi și întâmplări istorice. La tânărul poet, Ferdousi remarca... *harul graiului, având și o minte-naripată, și cuvânt scăpărător...* Cât despre calitatea artistică a acestei moșteniri, Ferdousi ne spune: *Cercetai aceste versuri și prea slabe mi-au părut;/ Multe stihuri și distihuri bine stihuite nu-s...* Dar, continua Ferdousi, *Binecuvântai rapsodul care pildă ne dădu.* Ajuns deja la vârsta de 40 de ani, Ferdousi ezita în a se angaja într-un asemenea proiect temerar. *Vream demult străvechea carte-n graiul meu s-o tălmăcesc.../ tremuram privind cum Roata cerului se rotea,/ mult temându-mă că dacă lungă n-o fi viața mea,/ scrierea mi-o las la alții.../ Astfel a trecut o vreme-n taină planul-mi frământând,/ vrednic negăsind pe nimeni să-i destăinui ce-am de gând.*

Epopeea *Șah-namé,* apreciată drept ocean de poezie și înțelepciune, rămâne, până în zilele noastre, una dintre cele mai frumoase din lume, un prim moment literar iranian de importanță mondială. În *Șah-namé*, Ferdousi a realizat o grandioasă reconstituire a trecutului legendar și real al poporului iranian, sub forma unei cronici a 50 de monarhi, până la cucerirea arabă din anul 651. Eroii lui, din cele trei părți distincte ale operei (mitologică, eroică, istorică), *întruchipează cele mai înalte aspirații omenești, înclinațiile spre extaz și elemente transcendentale ale sufletului persan... Șah-namé este un model de epopee națională, luminată de flăcările patriotismului persan* (Virgil Cândea).

Parcurgând partea legendară, nu poți să nu te gândești și la începuturile istoriei chinezilor, când vezi că și la perși a domnit o duzină de monarhi, fiecare câte un mare număr de ani. Și ei au avut un prim monarh cu care începe istoria. Ferdousi ni-l amintește pe Jamshid, rege al unei dinastii neidentificate, preot în același timp, care domnea peste toți îngerii și demonii lumii. Apoi, ca și în cazul unor împărați mitici chinezi, lui Jamshid îi sunt astribuite numeroase invenții, care au făcut viața poporului său mai ușoară și mai sigură. Epopeea *Șah-namé* mi se pare imposibil de rezumat. De aceea, ea trebuie citită și savurată de la prima până la ultima pagină. Este sigur că cititorul nu va mai lăsa cartea din mână după ce va face cunoștință cu Rostam, eroul îndrăgit al poetului, acel cavaler curajos și integru, salvator al iranienilor.

Deși nu era un poet de curte, el a fost angajat de șahul Mahmud să scrie *Șah-namé,* cu gândul ca poetul să-i asigure, prin versurile sale, eternitatea. S-au înțeles chiar și asupra prețului de un dinar de aur pentru fiecare distih. Când a pus punct la cele 60.000 de distihuri, legenda spune că el ar fi avut nevoie de 30 de catâri pentru a transporta aurul convenit. Numai că sultanul, nemulțumit că nu el era personajul principal, i-a oferit lui Ferdousi, în bătaie de joc, mărunțiș de argint, cu o valoare de 100 de ori mai mică. Poetul refuză și se retrage la Tus-ul său natal, unde moare în sărăcie. Legenda continuă, spunând că a venit, însă, un moment când șahul și-a dat seama de valoarea deosebită a epopeii și îi trimite lui Ferdousi 30 de cămile încărcate cu datoria sa în aur, însă acestea au ajuns la marele rapsod când acesta era condus spre locul de veci. Totuși, numele lui Mahmud rămâne asociat operei nemuritoare a lui Ferdousi, epopeea națională *Șah-namé.*

Când s-a retras la Tus, el a lăsat lipită pe peretele camerei unde a locuit celebra *Satiră împotriva lui Mahmud,* pe care George Coșbuc a tradus-o (pe filieră germană) sub numele de *Scrisoarea lui Ferdousi către șahul Mahmud.* Cu această satiră usturătoare urmau să se deschidă toate edițiile epopeii *Șah-namé.* Probabil că arta versificației satirei respective îl reprezintă cel mai fidel pe Ferdousi. Și, ce versuri! Ce tablou, cu rimă, muzică, imagini!: *Ani treizeci pe vechi hârțoage,/ asudai, an după an,/ și în grai parsi trezit-am măreția ta Iran.../ Scris-am cronică persană–a/ șahilor din alte vremi/ în cuvinte-nestemate/ încrustate-n diadem.../ Ani și ani, pe-această lume/ trecătoare, am tot scris,/ o comoară vrând să capăt,/ precum șahul mi-a promis.../ Zi și noapte-n lunga slujbă,/ ți-am slujit, stăpâne șah,/ amintirea să-ți rămână/ vie-n lume, veac de veac.../ O para chioară nu face/ șahul fără de obraz/ șah ce n-are nici credință,/ n-are lege, și nici haz.../ Pe născuți în mârșăvie,/ când te sprijini, te înșeli;/ un harap nu se albește/ nici c-o mare dacă-l speli.* (*Privighetorile Persiei, antologie de poezie persană*, în tălmăcirea poetului George Dan, numit de Virgil Cândea *neobositul răspânditor al poeziei persane la noi*).

Șah-namé a fost printre primele opere persane traduse în Europa. Englezul W. Jones a publicat fragmente din *Cronica șahilor* în ale sale *Poeseos asiaticae* (Londra, 1774). Apoi, la început de secol XIX, lucrarea a servit drept izvor pentru istoricul Mouradgea d'Ohsson pentru lucrarea *Tableau historique de l'Orient* (Paris, 1802). Primele traduceri complete apar în a doua parte a aceluiași secol, una semnată de Turner Macan, iar cealaltă (*Le livre des rois par Abu'l Kasim Firdousi,* t. I-VII, Paris 1876-1878), de Jules Mohl, care i-a servit lui George Dan pentru versiunea sa în limba română. Aceasta este prima apariție completă la noi, sub titlul *Firdousi: Șah-namé* (*Cronica Șahilor*), prefațată de Virgil Cândea (Editura pentru Literatură Universală, 1968). Ulterior (1969, 1992) au apărut și alte ediții, *Cronica Șahilor* fiind inclusă și în manualul de literatură universală pentru clasele XI-XII (Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993).

(În figură, statuia lui Ferdousi din Teheran.)

→

Vecina mea, Africa

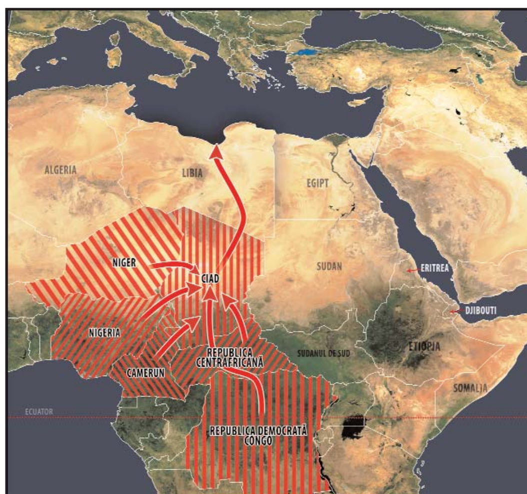

Gangsteri ecuatoriali

Nicolae MELINESCU

Două ţări din inima continentului negru constituie nu numai mijlocul geografic al acestuia, ci şi miezul multor necazuri pe care le-au traversat zona şi statele adiacente. Teritoriul sau entitatea cunoscută sub mai multe nume, Statul Liber Congo (1885-1908), Congo Belgian (1908-1960), Republica Congo (1960-1971), Zair (nume adoptat în amintirea regatului existent în zonă din secolul al XIV-lea până în secolul al XIX-lea) şi Republica Democrată Congo (după prăbuşirea regimului Mobutu, în 1997, până în prezent), cuprinde una dintre cele mai bogate zone ale continentului, dar şi dintre cele mai traumatizate după venirea coloniştilor albi la sfârşitul secolului al XIX-lea. Cea de-a doua entitate statală plasată regional în aceeaşi zonă, cu o soartă la fel de dramatică, este Republica Centrafricană. Ceea ce le asociază într-o analiză geopolitică comună sunt traiectoriile asemănătoare în istoria contemporană şi frământările politice, militare şi sociale pe care le-au parcurs după decolonizarea din 1960. Zair/Republica Democrată Congo (RDC) şi Republica Centrafricană au fost conduse lungi perioade de timp de doi dictatori sângerosi: Mobutu Sese Seko Koko Ngbendu Wa Za Banga (*Atotputernicul luptător care, datorită rezistenţei şi a inflexibilei dorinţe de a câştiga, va merge din cucerire în cucerire, lăsând foc în urma sa*) şi, respectiv, Jean Bedel Bokassa/Salah Eddine Ahmed Bokassa. Ambii s-au solidarizat declarativ cu lumea anticomunistă, Statele Unite, în cazul Zairului, şi Franţa, în cazul Africii Centrale (Bokassa i se adresa preşedintelui Charles de Gaulle cu apelativul „tăticule"). Alinierea cu cele două puteri ale lumii dezvoltate era susţinută şi stimulată de ajutoarele economice, financiare şi militare pentru „campionii" luptei împotriva expansiunii sovietice în Africa. Ţările donatoare au ştiut permanent că asistenţa plurivalentă se transforma în beneficii personale pentru dictatori şi acoliţii lor, dar sloganul anticomunist era suficient în faţa propriilor contribuabili, chiar dacă drepturile omului erau călcate în picioare în lupta pentru menţinerea la putere a regimurilor corupte pe care preşedinţii le întreţineau prin intermediul serviciilor secrete şi al poliţiei politice.

Ambele ţări, prin regimurile lor totalitare, s-au implicat nociv şi au alimentat conflicte locale în ţările vecine: Angola, Ruanda si Burundi, în cazul Zairului, Sudan şi Uganda, în cel al Republicii Centrafricane. Deşi s-au declarat solidari cu marile puteri occidentale transatlantice, şi Mobutu şi Bokassa au avut relaţii apropiate cu dictatorul comunist al României, ambii au vizitat ţara noastră, şi-au trimis studenţi la universităţile româneşti şi l-au primit cu mare fast în atmosferă de carnaval pe liderul de la Bucureşti. Ambii au tratat avuţia naţională a Zairului şi a Republicii Centrafricane ca pe un domeniu propriu în care făceau tot ce doreau fără să dea socoteală nimănui. Mobutu controla prin interpuşi exploatările de cupru, uraniu, cositor, zinc, mangan şi cobalt (ţara deţine 70% din depozitele mondiale de coltan, minereu de nobium şi tantanum, folosite în electronică, o treime din resursele de cobalt şi peste 30 la sută din depozitele de diamante ale lumii). Şi-a creat o armată proprie, Garda Republicană, şi a menţinut o stare conflictuală între militari, serviciile secrete, administraţia prezidenţială şi guvern, pentru ca niciuna dintre acestea să nu îi pună în pericol dominaţia absolută. Surse apropiate lui Mobutu susţin că, la sfârşitul domniei sale, acumulase o avere de peste două miliarde de dolari. În localitatea natală, Gbadolite, construise, pe lângă câteva palate, o pistă de aterizare pentru avionul Concorde care transporta şampanie rosé de la Paris în fiecare săptămână. Bokassa luase în proprietate tot ceea ce producea bani în ţara sa. Monopolizase restaurante, garaje, farmacii, magazine de fierărie, o fabrică de cărămizi, minele de diamante, joagăre, o fabrică de conserve, producţia de ulei de palmier. A dispus uciderea a treizeci de elefanţi şi a vândut fildeşul pe piaţa neagră. A controlat industria de textile, producţia de discuri muzicale, era proprietarul sălilor de cinematograf unde se difuzau numai filme despre el însuşi sau filme din istoria Franţei. Cu veniturile dintr-o asemenea avere şi-a organizat încoronarea ca împărat al singurei ţări din istoria postbelică transformată din republică în monarhie. Fastul ceremoniilor, copiate după întronarea lui Napoleon, ar fi trebuit să fie completat de prezenţa Papei, invitat să-i pună pe frunte coroana, dar suveranul pontif şi-a declinat competenţa. Franţa i-a tolerat extravaganţele de dragul bazei militare

de la Bouar, foarte utilă pentru monitorizarea de către trupele franceze a conflictului intern din nord, din Ciad. Dezmăţul economic şi politic al celor doi dictatori era însoţit de o propagandă care-i proiecta în rândul propriilor populaţii ca pe nişte superoameni. Chiar şi miniştrii lui Mobutu se temeau că acesta avea puteri supranaturale, că ştia tot şi ar fi fost sinucidere orice formă de opoziţie. Bokassa susţinea public că este urmaşul lui Iisus Hristos, că gloanţele nu-l pot ucide, după ce luptase în tinereţe în războiul dus de Franţa în Indochina. Dictaturile celor doi s-au prăbuşit nu numai din cauza slăbiciunilor şi a viciilor interne, ci şi din cauza evenimentelor. Împăratul centrafrican nu a stat pe tronul său din bronz aurit, greu de două tone, decât doi ani şi ceva. Mobutu a fost izgonit din ţară după treizeci şi doi de ani şi a murit de cancer de prostată în exil.

În urma lor au rămas două ţări bogate în minerale, dar măcinate de conflicte interne sângeroase. Congoul democratic nu a fost deloc conform cu o asemenea nouă titulatură. Războiul intern a făcut peste cinci milioane patru sute de mii de victime într-un deceniu şi a dislocat mai mult de şase milioane de civili. Conflictul dintre creştinii majoritari din Africa Centrală şi minoritarii musulmani este în plină desfăşurare. În trei ani şi jumătate, o sută de mii de civili au fost ucişi şi trei sute cincizeci de mii s-au refugiat în Camerun sau Ciad. Numărul victimelor este incert, pentru că, în fiecare zi, noi ciocniri între facţiuni confesionale adaugă noi morţi şi noi refugiaţi într-o naţiune cu numai patru milioane de oameni. Tulburările şi conflictele interne sunt, dacă nu provocate, cel puţin amplificate de tensiunile regionale. Genocidul din Ruanda a provocat în 1994 moartea a peste 800 de mii de etnici hutu şi o migrare masivă a supravieţuitorilor, inclusiv a majorităţii armatei naţionale, înspre vest, în Zair/Congo. Războiul secesionist din Sudan, vechi de câteva decenii, care a dus la întemeierea Sudanului de sud, a atras conflicte partizane şi în interiorul Republicii Centrafricane. Cantităţi enorme de arme, muniţie, droguri, dar şi diamante, aur, fildeş au anturat aceste conflicte, care nu au putut fi soluţionate durabil nici acum de către comunitatea internaţională, deşi ţări ca Tanzania sau Republica Africa de Sud au avut mai multe iniţiative de mediere. Prelungirea războiului din inima Africii distruge speranţa de stabilitate nu numai în zonă, ci şi şansele de reglementare a unei situaţii europene disperate – migraţia ilegală. Tulburările permanente din Republica Democrată Congo, din Republica Centrafricană, regimul dictatorial din Eritreea, din Etiopia, veşnica bătălie din Sudanul lărgit au exercitat o presiune enormă asupra civililor. Instituirea unui control ceva mai eficient al mişcării migraţioniste prin Turcia către Europa a redeschis o cale mai veche, ilustrată şi de harta alăturată. Dispariţia regimurilor mediteraneene din Tunisia şi Libia a lăsat deschisă calea spre Europa. De pe litoralul tunisian până pe insula Lampedusa sunt doar 113 kilometri. Malul libian al Mediteranei este tărâmul traficanţilor de persoane, angajaţi în luptele tribale pentru putere după căderea regimului Gaddafi, în 2013.

Acest nou traseu este mult mai periculos pentru Europa decât cel dinspre Siria, Afganistan sau Irak. În calea acestora din urmă s-a aflat armata turcă, a opta ca forţă şi dotare din lume. Din bazinul fluviului Congo până la coasta mediteraneană niciun stat nu dispune de unităţi grănicereşti eficiente şi suficiente. Oficialii de la Ankara au avut o carte majoră în negocierile cu Uniunea Europeană pe care au jucat-o exemplar în interesul naţional, obţinând o asistenţă oficială de peste trei miliarde de euro pentru controlul migraţionist. În Africa subsahariană nu există guvern care să se poată angaja în mod convingător şi eficient în controlarea mişcărilor de populaţie, pentru că există foarte mulţi migranţi interni, între şapte şi unsprezece milioane de oameni, în total, a căror destinaţie este necunoscută şi imprevizibilă. Este imposibil de stabilit câţi dintre aceştia se îndreaptă spre taberele amenajate de organizaţiile caritabile ca să scape de sete şi de foame şi câţi sunt hotărâţi să-şi rişte viaţa lăsându-se pe mâna traficanţilor, cu speranţa firavă de a ajunge într-o ţară europeană bogată unde pot trăi din asistenţa socială şi, poate, dintr-o slujbă modestă.

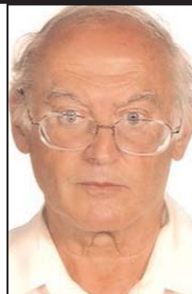
Uniunea Europeană este partenerul cel mai important al Africii subsahariene şi unul dintre cei mai generoşi donatori. Nu dispune, însă, de mecanismul umanitar, diplomatic şi militar care să trateze eficient şi durabil consecinţele mişcărilor de civili pe ruta centrafricană. În plus, Uniunea s-a dovedit şi la primele tendinţe migraţioniste prin vestul Africii la fel de nepregătită şi nesigură ca în cazul migranţilor din Orientul Mijlociu şi Asia Centrală. Când Spania a avertizat în 2008 că s-a intensificat traficul ilegal al africanilor care ajungeau în cele două enclave ale coroanei, Ceuta şi Melilla, birocraţii de la Bruxelles au tratat avertismentul ca pe o problemă internă a guvernului de la Madrid. Au existat şi alte semnale ale unei reactivări a migraţiei africane spre Europa. Până acum, fenomenul interesează mai curând organizaţiile umanitare şi activiştii nonguvernamentali, deşi răgazul aparent de care beneficiază organismele comunitare este foarte scurt, dacă nu cumva a şi expirat.

Cei care au avut şansa să facă cunoştinţă cu bogăţia de manuscrise şi tipărituri orientale, anterioare anului 1800 (în ebraică, arabă, turcă şi persană), păstrate la Biblioteca filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, au putut admira un manuscris al lui *Şah-namé* (în două volume), din secolele XVI-XVII, cu ilustraţii de mare rafinament artistic. La Bucureşti, la Biblioteca Academiei Române, se păstrează un *Şah-namé*, în manuscris, din secolul al XVIII-lea, cu ornamente aurite, ilustrat cu 77 de miniaturi, reprezentând scene de luptă, de vânătoare sau de curte. Manuscrisul ar proveni din colecţia lui Gheorghe V. Bibescu care, la început de secol XX, se afla într-o misiune diplomatică în Persia, împreună cu tânăra sa soţie, Martha Bibescu.

Pentru final, un detaliu important: originalul operei *Şah-namé* s-a pierdut, iar la Palatul Golestan din Teheran se păstrează o copie din anul 1430, piesă de tezaur, aflată în cutie neagră, depusă într-un seif prevăzut cu protecţie antifurt, alarmă de incendiu şi cutremur, cu un climat controlat. Aşa este conservată opera pe care iranienii o consideră un preţios act de identitate al lor.

Anticipaţie şi politică

Mircea OPRIŢĂ

La 17 ani, ca elev al liceului bucureştean „Sfântul Sava", **Demetriu G. Ionnescu** se poziţiona în chip firesc mai aproape de literatură decât de firele încâlcite ale politicii pe care avea s-o servească ulterior în mod pasionat, vreme de multe decenii, sub numele public de Take Ionescu. Născut la 13 octombrie 1858 la Ploieşti, viitorul lider al Partidului Conservator Democrat din România începutului de secol XX trece iniţial, în formarea sa intelectuală, printr-o şcoală a înflăcărărilor romantice exhibate de personalitatea mesianică a lui Ion Heliade Rădulescu. Formate în climatul socialismului utopic francez, convingerile acestuia şi le însuşeşte, în tinereţe, fără rezerve, făcându-le loc în mai multe articole şi proze publicate în *Revista Junimei,* pe care elevul (pe numele său adevărat: Dumitru Ghiţă Ion) o editează împreună cu un coleg. După studii de drept la Paris, pe parcursul cărora va fi coleg cu Raymond Poincaré, viitorul preşedinte al Republicii Franceze, Take Ionescu, ale cărui discursuri pline de elocinţă sunt celebre, va intra de asemenea în politică şi va îndeplini funcţia de ministru de Externe în momente-cheie pentru destinele României. Mai precis, în plină desfăşurare a Primului Război Mondial (mandatul 1917-1918), cu o contribuţie esenţială la intrarea ţării în război împotriva Germaniei, şi între 1920-1922, când este şi şeful Comitetului Naţional la Conferinţa de Pace de la Paris. Ajunge chiar prim-ministru, pentru o singură lună. Moare de febră tifoidă în acelaşi an 1922, în 21 iunie, la Roma.

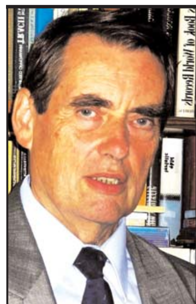

Lucrarea prin care Demetriu G. Ionnescu a contribuit la constituirea anticipaţiei româneşti este *Spiritele anului 3000,* o utopie antimonarhică, antireligioasă şi, paradoxal în raport cu cariera de mai târziu a semnatarului ei, antipoliticianistă. Publicată de *Revista Junimei* în 1875, scrierea dă drept realizate o serie de miracole ale progresului tehnico-ştiinţific pe care Ion Hobana le citează succint: „îndulcirea climei, prin canale şi perdele de păduri; transformarea deşerturilor în mări; cultivarea pampasurilor; desţelenirea pădurilor seculare; crearea unei insule artificiale, în care se află capitala Pământului; rezolvarea problemei hranei; descoperirea cârmei balonului". La nivel social, cunoscutul tăvălug uniformizator al gândirii utopice îşi face din plin datoria, imprimând puritate morală şi o ordine implacabilă în toate compartimentele republicii viitoare, de la organizarea constituţională, până la instrucţia publică şi religia tipizată pe calapodul iacobin al cultului Raţiunii. Există în povestire şi o amuzantă „evocare" a Bucureştiului din anul 3000, căruia naratorul (personaj resuscitat dintre contemporanii autorului) îi panoramează din balon aspectele ameliorate:

„**Eram neapărat pre bulevard,** unicul pre timpurile mele. Mi-aruncai ochii şi văzui o mare inscripţie, *Strada Progresului,* în colţul unde fusese Sărindari, şi alta, *Strada Academiei,* în colţul fostei case Greceanu. Când ştiui unde mă aflam, începui a mă uita în dreapta şi în stânga, uimit de splendorile ce mă înconjurau. Strada era de o lărgime considerabilă. În mijlocul ei un canal destul de larg, bine încheiat şi încins de numeroase punţi, lăsa să se strecoare graţioase gondole şi mici nave cu vapori. Restul stradei, cuprinsă între canal şi case, era pavat, în toată lăţimea lui, de întrege lespezi de peatră, astfel dispuse ca ploaia să se poată scurge în colosalele cloace subterane, cari pre atunci străbăteau, nu numai stradele principale şi ministeriale, ci tot oraşul, prin nişte crătare de fier, care separau arena trăsurelor de trepătarul pedestrilor. Patru rânduri de arbori, două pre lângă chei, iară cele alte două între trepătare şi arenele trăsurelor, dau umbră nenumăratelor bănci, cari aşteptau de-a lungul pre călătorii fatigaţi. De ambele părţi, grădini mari, frumoase şi pline de profume, înconjurau case de o alboare plină de ninsoare, înalte, deşi cu un singur etaj, ornate cu coloane şi acoperite cu noi grădini, în cari se aflau plante din toate unghiurile pământului. Bazinele de apă abundau şi purificau aerul. Pre trotuare, din distanţă în distanţă, statui de marmură aminteau poporului pre marii bărbaţi de litere, ştiinţe şi politici, necunoscuţi mie. În fine, ajunsei în faţa Universităţii, unde se afla la 3000 ca şi pre la 1875, Muzeul antichităţii, Salele de tabele, Biblioteca şi Academia (minus Senatul). Până a nu analiza însă în detalie edificiul cel mai colosal şi mai frumos ce-am văzut în lume, un alt spectacol şi mai nou îmi atrase privirea. De partea cealaltă, în locul unde ştiam că se afla statuia lui Mihai, în mijlocul unei grădini feerice, o reuniune de statue, mari şi pline de viaţă, formau un fel de armonie a cugetării. Toate reprezentau un acelaşi fel de fiinţe, căci toate erau susţinute de acelaşi fel de pedestale, geniile poeziei. Aceste figuri surâzătoare erau poeţii antichităţii."

Heliade, Alecsandri şi Bolintineanu nu lipsesc dintre reprezentările sculpturale ale acestei utopii arhitectonice. Bucureştiul salubrizat din reprezentarea de mai sus face bună companie cu fabuloasa Atlantidă, pentru care autorii specializaţi, de la André Laurie la Pierre Benoît, n-ar fi putut găsi figurări urbanistice mai potrivite subiectului lor.

Căutarea lipsită de şanse continuă

Dan D. FARCAŞ

Am prezentat, în episoadele precedente, strădaniile reunite sub acronimul SETI (*Search for ExtraTerrestrial Intelligence*), destinate captării unor semnale radio (dacă nu chiar a unor mesaje) de la alte civilizaţii din Cosmos. Aceste strădanii au fost infructuoase până la ora actuală, deşi au fost cercetate toate locurile aflate la o distanţă de până la 400 de ani lumină în jurul nostru. Aşadar, dacă am primi totuşi un semn, el va fi fost emis acum mai bine de 400 de ani, iar dacă acesta ne era destinat, civilizaţia de la care mesajul provine trebuie pesemne să fi presupus, încă de pe atunci, că peste patru secole (sau mai mult) noi vom dispune de radiotelescoape...

Aceste cercetări, oarecum marginale, sunt considerate totuşi cât se poate de serioase de lumea ştiinţifică (spre deosebire, de pildă, de investigarea fenomenului OZN).

Proiectele SETI au fost, până în 1993, sprijinite de guvernul SUA, după care au continuat prin sponsorizări private. Mai recent, s-a făcut apel la voluntari pentru a se alătura acestui efort, prin prelucrări pe calculator. Totuşi, poate şi din cauza lipsei de rezultate, finanţările n-au fost niciodată la înălţimea aşteptărilor, ceea ce a dus la timpi reduşi de observare alocaţi pe radiotelescoapele de clasă mondială.

Dar iată că, după o perioadă de relativă lâncezeală, pe 20 iulie 2015, la Royal Society din Londra, în prezenţa faimosului cosmolog din Cambridge, Stephen Hawking, şi a antreprenorului rus Yuri Milner, a fost anunţată o spectaculoasă relansare a proiectului.

Yuri Milner, născut în 1961, a părăsit un doctorat în fizică pentru a face avere. Deşi şi-a făcut un nume, ca şi miliardele sale de dolari, prin investiţii în Facebook, Alibaba şi alte tehnologii inovative, el declară că adevărata sa pasiune a rămas ştiinţa. În ultimii cinci ani, Milner a înmânat premii în valoare de zeci de milioane de dolari unor fizicieni, biologi şi matematicieni, pentru a ridica profilul public al unor oameni de ştiinţă. El a demonstrat aceasta, o dată în plus, prin fundaţia *Breakthrough* („străpungerea"). Premiile acestei organizaţii sunt printre cele mai generoase în toată lumea ştiinţifică. Recentul proiect al lui Milner face parte dintre noile iniţiative ale fundaţiei şi se numeşte *Breakthrough Listen* („ascultare"). Printr-o donaţie de 100 de milioane dolari, făcută unor cercetători de vârf ai SETI, vor fi finanţate, pe termen de zece ani, observaţii radio şi optice de cel mai avansat nivel, folosind cele mai mari radiotelescoape din lume, creând astfel un program SETI mai ambiţios şi mai robust decât oricând până acum.

„Este responsabilitatea noastră, ca fiinţe umane, să utilizăm cele mai bune echipamente disponibile, pentru a încerca să răspundem la una dintre cele mai importante întrebări: Suntem oare singuri?" – a declarat Milner publicaţiei *Guardian* – „Nu ne putem permite să nu facem asta."

La cârma proiectului *Breakthrough Listen* au fost invitaţi unii dintre cei mai vizibili experţi în domeniu din lume; printre aceştia sunt lordul Martin Rees, astronomul regal britanic Geoff Marcy, cel care a descoperit cele mai multe planete aflate dincolo de Sistemul Solar, ca şi astronomul veteran american Frank Drake, pionierul proiectelor SETI.

Pentru a detecta emisii radio care ar trăda existenţa vieţii în alte colţuri ale Universului, operatorii au semnat acorduri care pun la dispoziţia oamenilor de ştiinţă mii de ore de exploatare pe an, la două dintre cele mai puternice radiotelescoape din lume, aflate în SUA şi Australia: Observatorul Green Bank din Virginia de Vest, cel mai mare telescop orientabil de pe planetă, şi Observatorul Parkes din New South Wales. Telescoapele urmează să scaneze întreaga cuprindere a planului galactic, inclusiv centrul Căii Lactee, dar şi cele mai apropiate 100 de galaxii. Această investigaţie, fără precedent, a început în ianuarie 2016, fiind de 50 de ori mai sensibilă şi acoperind de 10 ori mai mult cer decât în căutările anterioare. În paralel, Observatorul Lick din California va efectua cea mai cuprinzătoare căutare pentru transmisii optice laser venind de pe alte planete.

Frank Drake, părintele proiectelor SETI, a comentat cu acest prilej: „Chiar acum ar putea exista, venind de la stele, mesaje care zboară prin acestă cameră, prin noi toţi. Gândul acesta îmi produce, încă şi acum, un fior pe şira spinării. Căutarea vieţii inteligente este o mare aventură, iar proiectul *Breakthrough Listen* îi dă un impuls imens."

Andrew Siemion, director al Centrului de Cercetare SETI din Berkeley, a declarat că proiectul va fi primul care va scana întreaga gamă de frecvenţe a benzii de 10 GHz. „Putem examina acum laolaltă porţiuni imense de lăţime de bandă radio", a spus el. „Aceste telescoape vor fi mult mai sensibile şi mai cuprinzătoare decât căutările din trecut, graţie şi cresterii dramatice a capacităţilor noastre de calcul." Inginerii vor pune la punct şi echipamente de procesare digitală pentru a gestiona cantitatea imensă de date colectate de radiotelescoape, ceea ce va permite să se caute simultan prin miliarde de canale radio. Software-ul va fi *open source* şi toate emisiile captate de radiotelescoape vor fi puse la dispoziţia publicului. Cei 9 milioane de voluntari din întreaga lume care donează timp de calculator proiectului *SETI@home* (SETI la domiciliu) vor ajuta la cernerea datelor, pentru a găsi semnale care nu provin din surse naturale.

→

La curtea epigramei

Critica adusă lui P. Locusteanu

Elis RÂPEANU

Aminteam data trecută lucrarea *Umorul românesc,* publicată de P. Locusteanu în 1914.

În anul următor, apare o lucrare intitulată *Umorul românesc și Casa Școalelor*, București, 1915, „de un Membru al Societății Scriitorilor”. Locusteanu e atacat dur de cel care vrea să rămână anonim, considerând lucrarea *Umorul românesc*, „o încercare critică și o antologie” întocmite „cu o nepermisă incompetență”, făcute în pripă „pentru folosul său material și moral l…l să-i vadă pe prietenii lui – Topîrceanu, Cincinat, Dragoslav, Minulescu etc. – trecuți printre umoriști”. Autorul e considerat „publicist în doi peri”, de aceea nu se miră că „de la început până la sfârșit această antologie este plină de copilării, de contraziceri și absurdități”. Consideră că lipsesc mulți umoriști, precum Donici, C. Bălăcescu, N.T. Orășanu, Al. Macedonski, A.C. Cuza, Gheorghe din Moldova, Toma Florescu, Giordano, Radu D. Rosetti, Sofronie Ivanovici, Ion Ionescu-Quintus, C.C. Brăescu, Vasile Pop, Șt. Ivanovici-Terențiu, I.Gr. Periețeanu, N.D. Țăranu. Pe de o parte, acest Membru al Societății Scriitorilor atribuie studiului critic al lui P. Locustenu și calitatea de antologie; or, principalul obiectiv al demersului critic este tratarea umorului românesc, folosind exemplele semnificative care să demonstreze aserțiunile sale, iar acest lucru nu implică trecerea în revistă a tuturor autorilor care s-au afirmat în domeniu. Pe de altă parte, critica îndreptată împotriva lui Locusteanu se simte, mai curând, un atac direct la adresa lui Cincinat Pavelescu, voalând intenția în acuzația că drept fabulist figurează G. Ranetti cu *Gheata și șoșonul* și *0 (zero) și 1* – „demne de *Furnica*” – și că, printre autori, apare însuși Locusteanu. „Epigrama, chintesența umorului”, n-a avut fericirea să impresioneze pe autor: „deși literatura noastră se mândrește cu câțiva epigramiști de seamă, în antologia domnului Locusteanu sunt reproduse unele din cele mai puțin reușite epigrame ale lui Teleor, precum și mai multe «strofe» cu pretenții de epigrame ale așa-zisului «maestru» Cincinat Pavelescu. l…l Se citează una de Cincinat, singura reușită, fiind plagiată după o epigramă a cunoscutului epigramist Toma Florescu.” (La subsol, se dă explicația: „Epigrama lui T.F. a apărut în *Adevărul literar* din 1892, pe vremea când «maestrul» Cincinat Pavelescu nu începuse a scrie epigrame.”) Se prezintă alături cele două epigrame:

(Cincinat) *Unui spiritist*

Cu morții prea mult tu te joci
Si chemi la spirite o mie
Un sfat: p-al tău să nu-l evoci
Că niciodată n-o să vie.

(Toma Florescu) *Lui B.P. Hasdeu*

Când chemi prin medium vreun spirit,
Mult iscusitule Hașdău,
Vin toate, făr' de-mpotrivire,
Afară numai de al tău.

În sprijinul atacului la adresa lui Cincinat, redă epigramele acestuia, date ca exemple de Locusteanu, ca „strofe” reușite; le selectăm pe următoarele două:

Lui Ludovic Dauș (care purta ochelari)

Vezi ăla roșu care vine
Cu ochii-n geam, cu nasu-n cer?
E scriitor! – Îmi pare bine.
La care minister?

Lui H.G. Lecca:

Haralambe, „Câinii” tăi
Mi se par niște potăi:
Tu-i hrănești destul de bine,
Ei te mușcă-ntâi pe tine.

„Iată și epigrame pline de umor și ireproșabile ca formă” – spune criticul anonim – dar necitate de Locusteanu; redăm unele dintre acestea:

(C. Bălăcescu) *Epigrama mea din partea multora*

Din modestie se vede
Tot zici că nu știi nimic;
Tu o zici făr-a o crede,
Eu o cred fără s-o zic.

(A.C. Cuza) *Unui individ*

Că nu-și păzește slujba lui
Natura-i vinovată:
Și-ar bate capul bietul om,
Dar n-are ce să-și bată.

(A.C. Cuza) *Aceluiași*

„M-am lăsat de poezie”...
Spui la lume ne-ncetat;
Lumea spune că de tine
Poezia s-a lăsat.

Din volumul *Epigrame* de Toma Florescu, autorul „atacului” prezintă mai multe exemple, printre care și creațiile acestui renumit epigramist, rămase antologice:

Unui lan de grâu

Poeți mai ieri te-au admirat
Și-n mândre versuri te-au cântat,
Iar tu pe toți deopotrivă
I-ai răsplătit cu o colivă.

Unei doamne

În laudele mele, doamnă,
Atât de sus te-am ridicat
C-ai amețit de înălțime
Și-atunci în brațe mi-ai picat.

Statuii lui Eliade

De ce, bătrâne, de-atâta vreme,
Cu mâna-ntinsă tu stai și acum?
– Cerșesc la lume un dram de minte
Pentru-nțelepții de peste drum.

Urmează alte exemple – epigrame publicate de Ion Ionescu-Quintus, Sofronie Ivanovici, Radu D. Rosetti, de la ultimul citând-o și pe următoarea, antologică:

Unuia

Capetele multor oameni
Au produs ceva în viață,
Numai capul dumitale
N-a produs decât mătreață.

Cităm și următoarele epigrame specificate de autorul anonim al studiului:

(C.C. Brăescu) *Evei*

Cum că Eva fu cinstită
Nu e lucru de mirat
Căci Adam pe vremea ceea
Era singurul bărbat.

(Giordano) *Pe mormântul unui cântăreț*

Zace-aici un strașnic nume,
Cântăreț vestit de solo
De-ar mai fi și-o altă lume,
Apoi vai de cei de-acolo!

Ei

Vrăjit, te-am comparat c-un soare
Și n-am greșit, iubita mea:
Apari, când vremea este bună,
Dispari când vremea este rea.

(Șt. Ivanovici-Terențiu) *Dreptății*

Tu, care-ai răzvrătit popoare,
Spre noi cândva de vei porni,
Prudenții guvernanți ai țării,
La graniță te vor opri!

(I.Gr. Periețeanu) *Unui Catone modern*

M-acuzi că scriu pornografie,
Cu genul ăsta nu te-mpaci!
Conflict de fapt cu teorie
Căci eu o scriu, iar tu o faci!

Unei domnișoare

Am comparat-o c-o icoană
Și n-am greșit – o știe bine
Căci pe-amândouă, deopotrivă,
Le poate săruta oricine.

(C. Rîuleț) *Unora*

Și-n cimitir sunt florile în șir,
Comori de forme mândre și culori,
Dar țintirimul nu miroase-a flori,
Ci florile din el a cimitir.

„Aceste epigrame – subliniază autorul studiului – dintre cari unele sunt de mare valoare, negreșit că n-aveau ce căuta la un loc cu glumele ieftine, câteva chiar adevărate nerozii, ale «maestrului» Cincinat Pavelescu.” Dintre umoriști, Sofronie Ivanovici „e singurul care s-a relevat ca autor de definiții sarcastice în *Dicționarul intelectualilor*”. Despre V. Eftimiu scrie că „e lipsit de însușiri de umorist și nu cunoaște corecta exprimare a limbii române”.

„Ca să conchidem, nici una din *antologiile românești,* apărute până în prezent, nu este alcătuită cu atâta lipsă de competență și onestitate l…l prețul e exorbitant față de conținut, deci scump și prost.”

Lăsând la o parte aceste critici din partea unui autor care nu-și dezvăluie numele, dar își devoalează încrâncenarea, putem afirma că, prin atenția acordată epigramei, pe care o consideră „chintesența umorului”, prin încercarea de a defini umorul, prin autorii citați etc., și broșura aceasta se constituie într-o adevărată antologie, care se adaugă celei alcătuite de Sofronie Ivanovici. De altfel, autorul consideră că și cartea lui Locusteanu este tot o antologie.

Atât Sofronie Ivanovici, cât și P. Locusteanu și acel *Membru al Societății Scriitorilor,* au meritul celor care au deschis drumul epigramei în câmpul literelor românești, precum și studierii ei, inițiind un capitol nou în critica și istoria literară.

Există și o a doua inițiativă, numită *Breakthrough Message* („mesaj”), care a lansat un concurs internațional, deschis tuturor doritorilor, pentru a crea mesaje digitale care codifică o descriere a oamenilor, a civilizației și a planetei noastre. Semnalele nu vor fi transmise în spațiu, dar Milner speră că provocarea va stimula o dezbatere cu privire la modul de a comunica cu o inteligență extraterestră, dar și privind problemele etice și filosofice implicate.

Dan Werthimer, cercetător principal la proiectul *SETI@home*, a precizat că, dacă astronomii vor detecta un semnal care poartă semnele distinctive ale unei societăți tehnologice, primul pas va fi să-l confirme un al doilea observator. „Înainte de a face un anunț mare, ai nevoie de o verificare independentă. Ar putea fi doar o eroare, sau un student care e pus pe farse.”

Orice mesaj verificat (și poate chiar descifrat) va avea consecințe profunde, indiferent de concluzia finală. „Dacă am descoperi că Universul este plin de inteligențe, am putea afla cum au trecut acestea de perioadele lor critice, cele în care se ucideau unii pe alții, și am putea deveni parte a civilizației galactice. Dar impactul ar fi profund și dacă am constata că suntem singuri. În acest caz, ar trebui să avem grijă, al naibii de bine, de viața de pe planeta noastră”, a mai spus Werthimer.

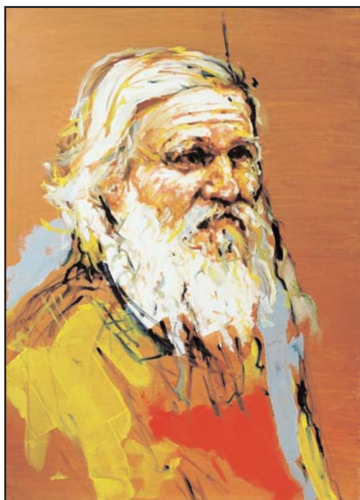
El a adăugat că din moment ce unele stele au de două ori vârsta Soarelui și au planete în jurul lor, ele ar putea găzdui civilizații cu multe miliarde de ani mai avansate decât umanitatea (observație corectă, n.n.). Dar el crede (la fel cu toți cercetătorii SETI) că de la aceste civilizații ar putea ajunge pe Pământ fragmente de emisii radio, emisiuni TV ori semnale radar răspândite în spațiu...

Ne putem întreba și noi, pe bună dreptate, pe marginea tuturor strădaniilor arătate mai sus – oare o civilizație mai avansată cu miliarde de ani decât noi va comunica tot prin radio și TV? (Va urma)

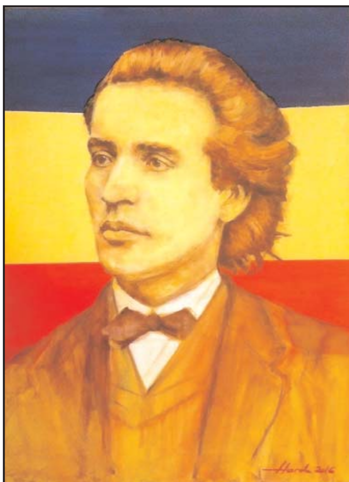
Ars longa...

Romulus Dumitru Harda

Romulus Dumitru Harda s-a născut în 3 august 1959 în Ţara Moţilor, la Baia de Arieş.

Copilăria şi adolescenţa l-au purtat prin mai multe locuri din ţară: în satul Crăciuneşti din Maramureş, la Mediaş, urmându-şi tatăl, care lucra în armată; a ajuns, în cele din urmă, elev la un liceu modest, situat la periferia bucureşteană; pentru tânărul ardelean impactul cu capitala „regăţeană" a fost extrem de puternic.

A reuşit, totuşi, să se adapteze de fiecare dată, cu mult efort şi multă voinţă şi să devină student la una dintre cele mai căutate facultăţi din Politehnica bucureşteană, cea de electronică şi telecomunicaţii, pe care a absolvit-o în 1984.

Urmează destinul normal pentru un tânăr inginer stagiar, stagiul militar la Buzău, repartiţia guvernamentală la Târgovişte, căsătoria, copiii. După o vreme a reuşit să îşi găsească de lucru în Bucureşti, în domeniul aviaţiei, acolo unde lucrează şi astăzi. Un loc de muncă stresant, cu mari responsabilităţi.

A ştiut dintotdeauna că are abilităţi speciale la desen, dar foarte rar şi-a valorificat talentul; poate doar în studenţie, când copia tablourile marilor maeştri şi le vindea, pe bani frumoşi, la consignaţie. Desenul era doar un hobby şi o formă de a evada din realitatea de zi cu zi.

Simţind că poate mai mult, în ianuarie 1985 s-a înscris la Şcoala de Artă din Bucureşti, sub îndrumarea profesorului pictor Neculai Iorga, făcând o primă încercare de a-şi depăşi nivelul de autodidact în domeniul artelor plastice.

După ce a trecut pragul vârstei de 50 de ani, a înţeles că a sosit timpul să îşi pună în valoare darul nativ de a desena şi a picta frumos şi s-a înscris la Şcoala Populară de Artă din Bucureşti. A urmat cursurile, în perioada 2012 – 2015, la clasa profesorului Florian Lucan, care îşi caracterizează elevul astfel:

Harda este o hartă emoţională, iar prin lucrările sale suntem plimbaţi prin viaţa sa. Domnul Harda este o personalitate foarte riguroasă, care vrea să-şi facă bine temele. Acum putem spune „har"... da. Aştept să se deconstruiască şi apoi să se construiască din nou ca să putem spune plenar: acesta este Harda!

Tehnicile favorite de lucru sunt desenul în cărbune şi pictura în ulei, iar tematica favorită portretele. Din galeria de peste 250 de portrete realizate pană în prezent, se remarcă cele ale lui Mihai Eminescu, Constantin Brâncuşi, Amza Pellea, ale părintelui Arsenie Boca sau cele ale Regelui Mihai.

A participat, în anul 2013, cu lucrări la expoziţiile colective *Femeia în arta românească* şi *Peisaje*, deschise la Galeria Elite Prof Art, din Bucureşti. În perioada 18-28 septembrie 2013, a avut prima expoziţie personală intitulată *Chipuri Surprinse*, la Galeria Elite Prof Art din Bucureşti. Expoziţia, cuprinzând 80 de lucrări, a fost prezentată în faţa publicului de profesorul Florian Lucan. Odată cu vernisajul a avut loc şi lansarea cărţii *Chipuri Surprinse.*

La sfârşitul anului 2013, i-a apărut volumul de colecţie *Personalităţi române şi faptele lor, 1950-2010.*

În perioada 4 iulie – 4 august 2014, a participat la expoziţia de pictură *Maeştrii artei româneşti contemporane,* la Galeria Elite Prof Art, din Bucureşti.

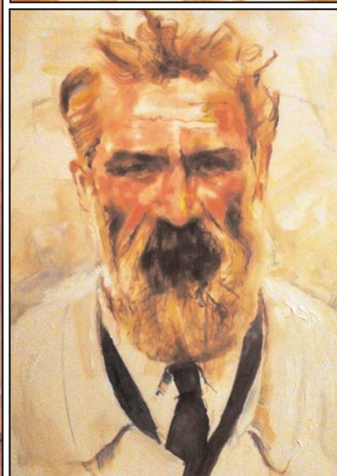
În 2015 a participat, cu 11 portrete în ulei, la expoziţia de grup *Punct şi de la capăt* de la U Art Gallery din Bucureşti.

Cea mai recentă expoziţie la care a participat a fost vernisată în 14 septembrie 2016, la U Art Gallery din Bucureşti.

Lucrarile sale pot fi admirate pe site-ul personal: http://romulusharda. simplesite. com/428062803?pageNum=1

(Marilena Bara)

Număr ilustrat cu lucrări ale lui Romulus Dumitru Harda.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Marian NENCESCU – scriitor, Bucureşti
- Mihai NADIN – prof. univ., SUA
- Dragoş VAIDA – prof. univ., Bucureşti
- Constanţa VAIDA HALIŢĂ – arhitect, Bucureşti
- Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Acad. Alexandru BOBOC – Bucureşti
- Adrian RADU – artist plastic, Bucureşti
- Gen. Mihail ORZEAŢĂ – Bucureşti
- Mihai SPORIŞ – publicist, Râmnicu Vâlcea
- Claudia VOICULESCU – scriitor, Bucureşti
- Alexandru A. POPOVICI – prof. univ., Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- M.N. RUSU – scriitor, S.U.A.
- Florian COPCEA – scriitor, Turnu-Severin
- Dan LUPESCU – scriitor, Craiova
- Acad. Mihai CIMPOI – Chişinău
- Marian MIHĂESCU – profesor, Curtea de Argeş
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Marilena BARA – publicist, Bucureşti
- Paula ROMANESCU – scriitor, Bucureşti
- Octavian CURPAŞ – scriitor, S.U.A.
- Ion PĂTRAŞCU – diplomat, Bucureşti
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti
- Mircea OPRIŢĂ – scriitor, Cluj-Napoca
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Elis RÂPEANU – scriitor, Bucureşti